

З Ы М Е С Т

	<i>Стар.</i>
П. Броўка. Калапдры (<i>аповесць</i>)	3
Тарас Хадкевіч. Сьмалей, таварыш (<i>верш</i>)	42
Віктар Казлоўскі. Я — сын рэспублікі (<i>верш</i>)	44
Цімох Зарэчны. Маладосьць (<i>аповяданьне</i>)	48
Мікола Хведаровіч. Прыблізны падлік (<i>верш</i>)	63
Анатоль Гідаш. Пачаў колас налівацца (<i>верш</i>) — пераклад М. Хведаровіча . . .	66
Суд пачаўся (<i>верш</i>) — пераклад М. Хведаровіча	67
Зьмітро Віталін. Срэбны бусел (<i>верш</i>)	69
А. Зарыцкі. Крэйсэр Эмаэн	71

Н а р ы с ы

Сяргей Знаёмы. Слабодка	84
Цішка Гартны. Напэвы сырэн	96
Белаппаўцы на X з'ездзе Саветаў	123
Х р о н і к а	130
Усім філіям і літаратурным гутком БелаПП	188

ПРОЛЕТАРЫ ЎСІХ КРАЁЎ, ЗЛУЧАЙЦЕСЯ!

МАЛАДНЯК

ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКАЯ І ГРАМАДЗКА-ПОЛІТЫЧ-
НАЯ ЧАСОПІСЬ—ОРГАН БЕЛАРУСКАЙ АСОЦЫЯЦЫІ
■ ■ ■ ПРОЛЕТАРСКІХ ПІСЬМЕНЬНІКАЎ ■ ■ ■

ПАД РЭДАКЦЫЯЙ
ІЛ. БАРАШКІ, П. ГАЛАВАЧА, А. ЗВОНАКА,
В. КАВАЛЯ, Я. ЛІМАНОЎСКАГА, А. МОРКАЎКІ,
А. СЯНЬКЕВІЧА

ГОД ВYДАНЬНЯ ДЗЬВЯТЫ

К Н І Ж К
Т Р Э Ц Я Я

Центральны гoсyдарcтвeнны архiв
лiтeратyры i мeнyшeствa БССР
Бiблiотeкa
Инд. № 1480-А

Центральны гoсyдарcтвeнны архiв
лiтeратyры i мeнyшeствa БССР
Бiблiотeкa ИИВ. № 77

Надрукавана ў друкарні
„ПАЛЕСДРУК“, Гомель.
Зак. № 1063 — 4000 экз.
Галоўлітбел № 645.

К а л а н д р ы¹⁾

(Аповесць)

ЧАСТКА ДРУГАЯ

На станцыю Вусы прышоў скоры цягнік. Пасажыраў тут заўсёды злазіла мала. І сягоння, калі паравоз павольна падышоў да пэрону і стаў адсопвацца, з вагону выскачыла ня больш чатырох чалавек. З апошняга, крыху спацьніўшыся, вышаў Косьця Мігуцкі нагружаны вандзэлкамі.

Ён, скочыўшы са сходняў на пэрон, пастаяў, пажмурыўся на сонца, на іржавую шылду станцыі, на бурдовыя сьцены, паазіраўся вакол і потым пайшоў да выхаду.

Не сьпяшаючыся Косьця пабрыў высаджанаю дарогаю. Да вёскі Забонічы, дзе жылі яго бацькі, было ўсяго пяць вёрст. І разважаючы, што цяпер яшчэ вельмі рана, ён павольна ішоў вытаптанаю сьцежкаю каля прыдарожных бяроз, садзіўся часамі на паўзьмежку, каб адпачыць ад кладзі.

Стаяў чэрвень. Дзьве фарбы поўнілі прастор — сінь і зеляніна. Млелі маладыя, сьвежыя лісты бяроз, у ваччу ўзрастала трава, і здавалася, званіла жыта. У гаёх кувала зязюля. І Мігуцкаму ўспомніліся вясковыя дзяўчаты, іхняя варажба ў вясновую раніцу:

— Зязюля, зязюля, колькі мне гадоў жыць?

— Ку-ку!...ку-ку!...

— Тады дзяўчына, стаіўшы дыханьне, здавалася, ўся танула ў гэтым гуках, у лістох таго гаю, адкуль прыляталі яны...

Мігуцкаму хацелася самому варажыць у гэты час. Ён у думках наваг даходзіў, што можа гэтая варажба і праўдзіва, але ўспамянуўшы, як пераехаў каля Рэчыцы іхні цягнік чалавека, парашыў, што не зязюля тут вінавата, што таямнічасць прыроды і ёсьць у тым, каб ствараць і разбурваць і наадварот, і ён пайшоў зноў, упіваючыся мяккім паветрам, якое, здавалася, можна было мацаць рукамі.

— А неба якое чыстае...—вырвалася ў яго, — а я такі... — І ён успамянуў усе апошнія месяцы свайго жыцьця на фабрыцы. Успамянуў і ня верыў, што гэта ён ідзе, што гэта яго ногі ступаюць цяпер

¹⁾ Пачатак гл. у № 2.

па гэтай доўгай пыльнай сьцежцы на вясковым гасьцінцы, па якім прашлі мільёны ног, насілі пакункі рэчаў і дум. Бывае, што рэчы знікаюць пазьней, а многа дум, пранесеных тут так і загінула ў гэтых сініх пасмах вялікага прастору, асела на кучаравым гальлі прыдарожных дрэў, праплыло ручавінамі і невядомы людзям.

Скажам дзед, разважаў Мігуцкі. Ён доўга хадзіў гэтак сыцяжынкаю, пранёс тут горы мараў і дум, а дзе яны—невядома, ды і самаго дзеда няма, а вось медны кацялок, што нёс дзед гэтак дарогаю з турэцкае вайны, і цяпер, напэўна, яшчэ стаіць на паліцы са шпулькамі

Каб ведаў цяпер ягонныя думы Рыгор Мацьвеевіч Курачкін, не дараваў-бы яму, а можа і ня даў-бы зьвярнуцца з дарогі. У душы бушавалі дзеве сілы: адна, старая, цягнула да сябе, і яе трымаў Рыгор Мацьвеевіч, да яе больш хіліўся Косьця, і другая, новая, што ўскочыла цяпер нечакана пад уражаньнем такой цеплаты і шчырасьці гэтага высновага дню, звала спаліць усё, разбурыць, што іржавым камком нарасло за апошнія месяцы.

Паўстаў Рыгор Мацьвеевіч Курачкін, рабочы Архіпаў, які дома пры зачыненых вакеніцах апранаў стары адгладжаны сурдут, накрахмалены стаячы каўнерык, піў доўга ром і разважаў пра чалавецтва, якое коціцца на згубу. Паўставалі доўгія сьнежаньскія ночы, калі ў собным доміку на канцы пасёлку, зрабіўшы пакоі няпрystупнымі, доўга раіліся, як сарваць фабрычны плян, як псаваць кампазыцыю і каленіцы машыны. Паўставала Ліда Пятроўна, цёплая, крутлявая, што цалавала адразу трох: Курачкіна, Архіпава і яго, і як у кожнага на каленях яна сынявала прыгожыя, мяккія, як і сама, урыўкі з опэрэтак. Успаміналася, як назаўтра трашчэла галава, а ў майстэрні трэба было заўсёды ўбіцца ў брыгаду па рэмонту галоўных машын, каб тады, як рабочыя будуць пацець і рупіцца над праўкаю, няпрыкметна адкруціць які-небудзь шрубік. Успамінаўся настрой пасля гэтага—задавальненьне ад выкананага і апрыкрасьць ад злачынства; успаміналіся сухія пальцы Архіпава, якія пералічалі чырвонцы за свечкаю ў начы і дзялілі на трох...

— Брыдка ўсё...—сказаў Косьця. З-заду заграмыхала каламажка, пачуўся соп каня, і пыл заказытаў у носе. Косьця абярнуўся. Гонка ехаў на сівым кані аднавясковец Анопрай.

Той, заўважыўшы, таропка ўгледзеўся, нахіліўся на драбінку, крыкнуў: Костусь!..

— Анопрай...—радасна залепятаў Косьця.

— Да хаты?.. і ён стрымаў каня.

— У-гу!..

— Садзіся!

Паехалі. Анопрай ўглядаўся на Косьцю, мерыў яго, падкручваў падгарэлыя вусы, пускаў сні дымок з пачаставанае папярсы. Адкашляўшыся, ён спілюнуў за каламажку на пясок, правёў далоняю па вуснах і запытаў:

— На пабыўку?

— Ага!—адказаў Косьця.—На два тыдні.. Хачу паглядзець, што вы нарабілі?..

Тады ўстрыпянуўся Анопрай. Твар яго стаў жывейшым, шчокі задрыжэлі, забегалі вочы.

— Многа нарабілі!..—сказаў ён і, здавалася, хмура паглядзеў на Косьцю.—Бацькі твае... і ён замяшаўся.

— Што-ж, я госьці!..—наспяшыў Косьця. І зноў усплыў Курчакін, які, здавалася яму, сядзеў тут, на возе, уперадку і сурова глядзеў на яго. Стала ніякавата. На хвіліну хацелася лэпнуць Анопраю па плячы, сказаць яму, што гатоў ён пасобіць колгасьнікам у іх потнай рабоце на гэтай чорствай зямлі, якая любіць кожную лішнюю сілу. Але перабегла ў грудзях балючая колкасьць ад успамінаў свае няшчырае работы, чым больш жыў апошнія часы на фабрыцы, і Косьця змоўк, усунуўся ў панарад, глядзеў на шырокі потны азадак сьвога каня і доўгі хвост, які матляўся па намыленых баках.

Анопрай доўга гаварыў пра колгас. Нешта даводзіў, здавалася, і Косьцю і сінюму прастору ўзрупаных палёў.

Каламажка стала каля Мігуцкавых бацькоў. З сянец выбегла маці, кінулася да Косьці, гладзіла і абтрэпвала яго запыленыя плечы, прыказвала:

— Сы-но-ча-к мой... дарогі!..

У хаце нікога ня было. Бацька і сястра былі на полі. Пакуль маці рыхтавала сьняданьне і грукала на прыпечку патэльній, Косьця аглядаў хату. Усё тое-ж, што і было. Грубыя, смалістыя сасновыя сьцены, як і раней, былі чырвонымі. Ён помніць іх даўно, тады яшчэ, як ляжаў хлапчуком на печы і прыслухоўваўся, як за гэтымі сьценамі заходзілася мятлюга, прасілася ў вокны пагрэцца, а яму было хораша на печы адчуваць цеплату адшліфаванае кажухамі цэглы.

Таксама віселі абразы ў куце, за столікам. Мікола чудатворац, сьвы і стары, на палову завешаны белым ручніком, сьвяты Юры і сьвятая Афрасіньня Полацкая томна глядзелі з-за ланцужкоў лямпадкі.

Любіў некалі гэтую ціш Косьця. І тады зімою, яму было боязна, каб не прарваўся марозны вецер дзе-небудзь праз вугал у хату і не ахапіў яго і бацькоў. Цяпер, перабіраючы ў памяці дзяцінства, ён час ад часу паглядаў на вокны, у якія званіла сонца і бегала па хаце

— Ці прарываўся тут калі мароз, у гэтую ціхую хату?...—думаў Косьця.

На століку ўжо гатавалася яечня, стаяў сырадой, масла і копчаная вянгліна, нарэзаная буйнымі кавалкмі. Сядзела спакойная маці. Трымала ў руках і разглядала пакупныя хусьцінкі, падарункі ад сына.

Крыху маўчалі. Косьця ахвотна еў з дарогі, а маці разглядала падарункі. Потым стала прыкметна, як набухалі злоснай чырванню яе шчокі, як вочы мацалі сына...

— Загубілі нас, сынокі..

— Хто?..

— Ды вядома, колгас гэты...

— А што?—узбуджана пытаўся Косьця.

— Ну летась, значыцца... упісаліся і мы.. пабаяліся, што выгнаць нас куды на пустэчу, на пясок. Думалі, што скоро скончыцца гэта.. прыстаўленьне. І зноў будзем, як людзі... Завялі да іх і конікі і кароўкі... Балюча было, о як балюча, сынокі.. Падумаеш толькі... сабралася галечка... Ты-ж ведаеш, якія рыцары Пятрок Канцавы ды Язэп Бабыль, у іх жа толькі і было ўсяго, што зробіў, дык і зьеў... А тут проста роўнапраўнымі вышлі... Не, ня люблю я гэтага права, чырванела маці, і, здавалася, бровы яе калаціліся.

— ...Як падумаю, ды пагляджу бывала, што Язэп бярэ нашага гнядога коніка ды запрагае ў бароны... ну, здаецца, ён мяне самую запрагае, так балюча! Доўга калаціліся мы са старым... думалі, думалі ды і выпісаліся адтуль... Цяпер па сабе. А яны колгасьнікі... усё круцяць нешта, каб ім духі скруціліся.

Косьця устаў, закурыў і нэрвова захадзіў па хаце. Ён ня ведаў, што гаварыць матцы. Яму было злосна на колгаснікаў, што разбурылі спакой, і на бацькоў, якія ня ўмеюць прыстасавацца да жыцця. Хіба дарэмна ён кінуў тады гэтую моцна зладжаную, як дубовы стол, гаспадарку і пайшоў на фабрыку рабочым. Хацелася выбіцца ў людзі, куністам стаць... А яны не разумеюць.

— ...Пятрака Карпяёнка з Ветча на лета ўзялі... Адным не справіцца,—цягнула маці.

Тады, як слуп, стаў Косьця на месцы. Твар ягоны пасінеў, рукі закалаціліся...

— Што-о?—закрычаў ён.—Адурнелі ці што!.. І ён, здавалася, гроз на пасоўваўся да маткі. Сьмерці захацелі маёй!.. сваёй!.. бараны! Ая-яй! Хто вас навучыць жыць?..

Маці скамянела ад гэтае перамены.

У хату увайшоў бацька. На хвіліну ўсё супакоілася. Ён паважна, пазвоньваючы цуглямі, паклаў аброці на лаву, выцер рыжую, калматую бараду, павольна падышоў да сына і сочна пацалаваўся, лепнуўшы Косьцю па плячы.

— Да нас, сыноч.

Не пасьпелі яны крыху перагаварыць, як бразнулі дзьверы, і ў хату ўвайшоў кум Антось Прытыка. Часамі яго звалі яшчэ Прылуцкім, бо і вёску, дзе ён раней жыў, звалі Прылукі. Ён пераксыціўся і, сыцярожка вешаючы шапку, працадзіў:

— Добры дзень, паном!.. і Костусь наш прыехаў...— падышоў і прывітаўся.

Маці зноў завіхалася ля печы. Бражджэла бляшанымі місамі і званіла патэльнямі.

— Відно, прарваўся мароз у гэтую цёплую хату... — разважаў Косьця.

Селі за стол. Антось выняў з глыбокае кішэні пляшку самагонкі і, азіраючыся на вокны, пачаў ліць у кубкі.

— Можа і пачакаў-бы, ягомасьць... у нас-жа і сваёй драбок ёсьць... пасьпееш ты сваю ставіць. Які гэта пачастунак са сваёй гарэлкаю,—і бацька міргнуў маці. Тая выняла з шафы закураны гляк.

Пачалося цмоканыне і жывая гутарка.

— От скажы ты нам, да чаго вы фабрычныя давесьці думаеце, знацца да...—зацягнуў Антось—Мы вось тут пацеем, пацеем ды і нічога ня маем,—і ён паказаў, праўда, на тоўстыя, загарэлыя рукі. — А вам там лягчэй... папрацуеце спракваля свае гадзіны... ды і ляжыце, за прабачэньне,—цэлы дзень пуза на сонца выставіўшы,—ён гіронічна ўсьміхнуўся.

Стары Мігуцкі ў знак згоды ківаў галавой і смачна грыз засмажаную вянгліну.

— Яно, канечне, нам лягчэй,—азваўся Косьця.—Толькі і там ня смак. Тут больш пражывеш... паветра больш... А чаму вы не організуюцеся, каб лепш жыць? Ня ўмееце вы жыць!..

— Паспрабуй тут жыць, пане мой, дык і сам ня тое запяеш.. Ну якая там у мяне.. як той кажа, гаспадарка. Ведаеш, вашэці, сам зьвярнуўся Антось да старога Мігуцкага, — якія там коні... Кароўкі ледзь ходзяць на пашы... а ўзялі анэгды ды абклалі, каб іх, за прабачэньне, зямелькай абклала, каламутнікаў гэтых. Кажуць, парабка трымаеш. А які там парабак? Ігнасішын хлапец!.. Ён больш зьесьць, не раўнууючы, як зробіць... а трэба было, каб хоць каня запрог, бо самому няўпраўка... ведаеш, васпан, якая ўжо, а ўсё-ж гаспадарка...

— І няма чаго табе, дзядзька Антось, так зьяняважаць сваю гаспадарку,—загарачыўся Косьця.—Тры валокі маеш... пяць кароў меў, трое коняў маеш... Але дурныя вы, хоць і старыя, во што я вам скажу. На чорта вам гэтыя парабкі і лішнія каровы. Не дзіплэматы вы! во што я вам скажу,—ён дакорна паглядзеў на бацьку.

— А што гэта, ды пане мой за дзіпламаты?—запытаў Антось.

— Людзі, што розум маюць... во!

Маці ўважліва слухала,—здавалася, вушы краталіся ў старое і левілі гаворку.

Заседзеліся позна. Доўга гаварылі. Клялі кольгасьнікаў і сельсавет, а Косьця адчуваў сябе ніякавата. Ён ня ведаў, дзе яму дзецца. На фабрыцы сядзеў, як на гарачых шпільках, прыехаў—і тут агонь. Няма спакойнага месца цяпер!—злаваў ён.

Доўга раіліся і шапталіся ў паўзмроку, пад запаленай лямпадкай, успаміналі даўнейшае жыццё, калі Пятрок Канцавы і Язэп Бабыль хадзілі да іх на пакос у адработкі за муку, што бабы іх зімою пераносілі гарцамі да хаты. Успаміналі і крыўдзіліся.

Ахмялеўшы, яны моцна лаяліся і грукалі кулакамі па стале. Парашылі, што трэба найхутчэй пазбывацца парабкоў і лішняга...

— Сёньня-ж!.. сёньня-ж!—гарачыўся Косьця.—Інакш каюк!..

Дакорліва матлялі галовамі старыя.

І калі ўвайшоў парабак Мігуцкага і толькі прывітаўся, стары Мігуцкі зазваў яго ў бакоўку. Былі чуваць адтуль спрэчкі абудвых.

— Ня маеш права!.. мала!—крычаў Пятрок.

— Досыць табел!.. ня ірві душы!.. ідзі!—гарачыўся стары.

Праз гадзіну парабак сабраўшы свае клункі вышаў з хаты.

Назаўтра Косьця ўстаў позна. Ішлі каровы на ранкі. Забончаўцы ганялі статак на пашу ў лес і звычайна летам каля паўдня прыганялі жывёлу да дому і запіралі ў хлявы, бо ў лесе не давалі жыць авадні.

Пасьнедаўшы, Косьця вышаў на двор. Пайшоў на поле. Доўга глядзеў на „Іванаву гару“, самую высокую ў сяле, дзе ў купальскія ночы, помніць ён, з хлапцамі паліў бочкі ад дзёгцю, і тады пры гэтым урачыстым загадкавым сьвятле гулялі, круціліся, бегалі па крутых адхонах разам з дзяўчатамі, вырывалі ў іх вянкi. Яму было прыемна тады, што толькі ў яго аднаго была шоўкавая кашуля і паяс з вялікімі чырвонымі кутасамі. Ён ганарыўся, што хлопцы зайздросьцілі яму. Ён помніць і цяпер тую кашулю.

Успомнілася Марылька з Усохаў. Вясёлая дзяўчынка. Але не на доўга, бо зноў выплыла на месца яе белавалосая Верка. Зрабілася балюча.

Так абыходзіў ён усе палі сваёй вёскі і на кожным знаходзіў такі кавалак, які непарыўны з ім, з яго думамі, з яго жыццём. І здавалася Косьцю, што прырасьлі гэтыя мясьціны моцнымі няпрыкметнымі ніткамі да яго цела і ня пушчаюць ад сябе. І была ў гэтым радасьць для яго, бо ўспамінаў Косьця, якую-небудзь драбязу з прыгадаў каля іх, і зноў усплывала юнацтва.

Косьця лёг на сьпіну на невялічкім лужку ля дарогі, даў волю целу і думам. На небе лахманамі плылі белыя, пашкуматаныя хмары плылі на лес і там, чапляючыся за яго верхавіньне, разрываліся і зьнікалі. Мары плылі такою-ж чарадою.

Скажам, колькі прыгажосці ў вясёлых купальскіх начох, у варажбе на месяц, у „цярэшцы“, якую жэняць ражаством,—раптам падумаў ён. Усё гэтак здаўна прыліпае да чалавека. А цяпер толькі гул. гарарам... Увечары ня пойдзеш на вечарыну, або дзе ў сад пасядзець, а трэба на сход... на гурток. Разьбірай там політыку розную, і чаму зямля круціцца... А чорт яе бяры, што яна круціцца, абы на ёй стаяць можна было!...

Здалёку загрымеў трактар. Косьця павярнуўся і ўбачыў, што ходзіць трактар упоперак па арцельных шнуроў, хаваецца ў клубкох дыму, і пасяля яго ляжыць шырокі сьлед пашкуматаных, чорных скіб. Хоць ты адразу барану запусчай.

— Рана аруць папар, — падумаў Косьця. Але ён перавярне... І Косьця крутнуўся ніц, убіўся галавою ў траву. Ушчарэпіўся моцна рукамі за цёплую асаку. Ён адчуваў, што адыходзіць ад яго спакой. Расла трывога за сябе і за бацьку....

— Кончана, кончана ўсё!—шаптаў ён і мацней заціскаў у кулакі цёплыя сьцёблы травы.

Вечарам ішоў па вуліцы. На прызьбе сядзелі і буйна гутарылі мужчыны. Раскідалі рукамі, нібы лапатамі, у густым моракі, адганяючы цэлыя раі камароў, што зьвінелі ля вуха.

— Чаму не забаранавалі шнуркі ў Навінках?.. Што вы рабілі, Сымон з Аўдзеям?—гарачыўся Анопрай.—Гэта-ж норма вам была!

— Забаранавай... забаранавай, а ці праверыў ты гэтую норму? Там, брат, работы не на дзень. Не стаялі-ж мы!

На Косьцю, мала і глядзелі. Прывіталіся, зрэдку паглядалі на яго і зноў гудзелі. А на гумне кружыліся дзяўчаты і хлапцы. Сьпявалі. І ў гэтых новых забавах, здавалася Косьцю, гінулі купальскія ночы і „цярэшка“

Косьця не пазнаў аднавяскоўцаў. Ён глядзеў на Анопрая і дзівіўся. Помніць яго сутуленым, ціхім, пакорлівым, а цяпер ажыў Анопрай, выпрасталіся плечы, голас стаў грубейшым і пэўным, рухі рук цвёрдымі і выразнымі. Такая зьмена наглядалася ўва ўсіх. І Косьцю здавалася, што ён бачыць, як у часе гэтае гутаркі растуць яго аднавяскоўцы і маладзеюць. Косьця спусьціў вочы. Дзень—трактар-асілак. Вечар—людзі-асілкі. Новае тут!.. новае!.. і ён ушчапіўся рукамі за галаву. Ён мучыў цяпер сябе тым, што няма дарогі назад. Стаў на гэтай дарозе Рыгор Мацьвеевіч Курачкін і Архіпаў з поўнымі кішэнямі чырвонаў, з бутэлькамі рому, з Лідай Пятроўнай. І на дарозе не пясок, а белы парашок з дурным карболавым пахам, што сыпалі на фабрыцы ў ролы і неяк не прайсьці па гэтай дарозе да колгаснікаў, бо разьвядзе ён цела, як разьвядзе кампозыцыю паперы.

Тое-сёе перакінуўшы з Анопраем і другімі аднавяскоўцамі, Косьця пайшоў за вёску. У былым маёнтку з паўгоні ад вёскі быў кол-

ПЯТРУСЬ БРОЎКА

гасны клуб. У клубе нікога яшчэ ня было, бо, відно, не павячэралі яшчэ колгасьнікі. У маленькай бібліятэцы, за столікам сядзела толькі комсамолка Зіна і чытала газету.

Яна сустрэла Косьцю ні-то радасна, ні-то пагардліва. Засьмялася, спытала, калі прыехаў, і потым раптоўна накінулася.

— Ты ведаеш, што бацькі твае робяць?

— А што?

— Ты комсамалец?

— Не!.. ужо...! і ён замяўся.

— Гэта і відаць! Ты знаеш, што яны выйшлі з колгасу, падбухторылі яшчэ трох... А цяпер парабка трымаюць! Мала таго, што іх заможнікаў памылкова прынялі ў колгас, дык яны яшчэ бурыць!

— Парабка ўжо няма!

— Ведаю! Гаварыў сягоньня Пятрок, чаму яго няма. Калі ты прыехаў!.. гэтым не ўратуешся!

Тады, як зьвер кінуўся Косьця на Зіну, ціскануў яе за руку, апырскаяў сьлюнямі твар.

— М-а-аў-чы, гадзіна!..

Зіна вырвалася, спакойна адышла ў куток і сказала:

— Супакойся, лепш будзе! Адразу відно, які ў табе воўксядзіць.

Косьця кляў сябе ў душы за сваю таропкасьць, вышаў з клубу, ціха прычыніўшы дзьверы.

Дома чакала маці і вячэра. Нічога ён ня ўзяўся есьці, толькі са злосьці піхнуў на століку талерку. Зазьвінела фарфура. Рассыпаліся піражкі.

Бомкнуўся ў ложак.

Доўга стаяла над ім перакошаная, скрыжаваўшая рукі маці і ўздыхала. Потым ціханька зашлёпала ў бакоўку.

Узяў са століка сьвежую, прынесеную газету, доўга круціў яе, углядаўся, качаўся на ложку. Адзін стаўбец проста прыкаваў яго:

Брыгада ў колгас.

Фабрыка „Гэрой Працы“ пасылае брыгаду рабочых у колгас „Чырвоны Араты“ на дапамогу па ўпарадкаваньню ўсяго пасеву і ўсяе сыстэмы працы у колгасе.

У брыгадзе 12 чалавек.

А. Ганушчанка.

„Можа прыедзе Крук“, разважаў Косьця. І зноў ён мяне наганяе. Няма спакою... няма. І Вера напэўне будзе... Чорт, куды ад іх уцячы! Доўга круціў сяна ложку Мігуцкі. Ня спаў аж за поўнач. Меркаваў, як вырабіцца з гэтага становішча. Бацькі вінаваты!.. цяпер няма ведама, што рабіць... Пятрок... парубак раскрые ўсе. Ды і ўсе яны ня лепшыя.

Млела ноч. У запечку трашчэлі цвыркачы.

— Ні на добрае гэта!—думаў Мігуцкі. — Так старыя гавораць. Ванька, гэты чорт, ён мяне загубіць.

І ў вакне, здалося яму, расплываецца шырокія грубы Ванькаў твар, расьце, хмурыцца на яго, паўзуць доўгія рукі ад вакна аж да ложка і доўгія пальцы вось-вось ціснуць за шыю...

— Ай-ай!—ускрыквае Косьця і адрывае паветра ад шыі.—Пусьці

— Чаго ты... чаго, сыноч?—зашлёпала маці.

— Месяц... месяц сьвеціць... здалося... ідзі! Сьпі!

Моцна ўзьнімаліся грудзі, расхіналі каўнер белае сарочкі, дрыжэла у ваччу.

Доўга калаціўся Мігуцкі. А за вакном іграла чэрвенская ноч, сьпявалі далёка начлежнікі, зрэдку раўлі каровы.

Андрэй Ганушчанка бегаў па рольным аддзяленьні. Яго сівая, рэдзенькая бародка зусім гублялася ў клубкох пары. Куртка і штаны былі запырсканы цэлюознаю масаю. Ён бегаў ад адных да другіх ролаў, а больш усяго затрымоўваўся каля ролаў, што гатавалі цэлюлозу да шостае машыны.

— Чорт яе знае, што такое?.. ніяк разгадаць немагу! Ён чэрпаў трымая пальцамі белую масу з катла, ціскаў, разрываў яе, нюхаў і глядзеў на сьвятло.—Здаецца і нічога няма, а ірвецца.—Ён паглядзеў на Архіпава. Той стаяў, круціў мяшалкаю ў роле, падкідваў рукамі ў кацёл кавалкі імпартнае цэлюлёзы і, здавалася, пільна сачыў за працэсам варкі.

На зьдзіўленьне Ганушчанкі ён таксама адказаў зьдзіўленьнем.

— Ня ведаю, што і робіцца?.. і ўзяўся рукою за бок. Так ужо гляджу... каб і роўна падаць, каб у свой час і адкруціць вінцель... а ўсё роўна нічога.

— Ты, браце, мой глядзі тут, а я прашалындаю да лябаранта. Ганушчанка зачэпнуў кубкам белае масы.

Калі па сходках спускаўся Ганушчанка ўніз, у ляборанцкую, паглядзеўшы на Архіпава, можна было заўважыць, што ён каршуном праводзіў Ганушчанкаву сьціну, і ў самога крыху калаціліся рукі.

— Чо-р-р-та знойдзеш!—шаптаў ён сабе ў вусы.—Я цяпер падсыплю. І ён выняў з кішэні два белыя пакуначкі і разам з цэлюлёзай шургануў няпрыкметна ў рол. Узьняліся невялікія пузыры. Архіпаў усьміхнуўся.

З шостае машыны прыляцеў на гару да ролаў старэйшы майстар і падняў цэлы вэрхал. Ён падбег блізка да Архіпава і злосна крычаў, грукаючы кулакамі па тоўстым беразе катла:

— Чаму ты так даеш?.. сілы няма!... ірвецца! Чаго глядзіш ты, смоўж пракляты!

ПЯТРУСЬ БРОЎКА

Ён насядаў на Архіпава. Архіпаў спачатку замяшаўся, спусьціў вочы, потым успыхнуў, як сьвечка, выпрастаўся і шчыльна падышоў да майстры, заціснуўшы кулакі.

— Сам паспрабуй тут быць, Чорт ведае, які матар'ял даюць, а ты адказвай. А ты больш асьцярожна прыбягай, бо саб'ю на порхаў-ку!.. што я табе злодзей!

Падбеглі рабочыя з другіх ролаў, згрудзіліся вакол, разважалі і прыводзілі розныя камбінацыі пра брак.

Майстра шостае машыны насядаў на Архіпава, чаму больш браку ў шостай, і тады, калі у душы некаторых рабочых вырастаў ужо агеньчык падазронасьці супроць Архіпава, падышоў да іх Андрэй Ганушчанка з кубкам варанае цэлюлёзы. Ён расказаў, што ў ляборанцкай масу прызналі нормальнай і што прычына браку напэўне ў машыне. Майстра ціскаў плячыма. Разышліся рабочыя па ролах. Ганушчанка з майстрам пашлі ў машыннае аддзеленьне. Там яны доўга поўзалі каля машыны, мацалі шрубікі, правяралі сетку і сукно і нічога не знаходзілі.

Ганушчанку зноў у галаву ўбіліся трубы.

— Ці ня там якая зараза?—думаў ён.

А да Архіпава прышоў з канторы Курачкін. Шапярнуў яму, каб той асьцярагаўся, бо чуў Курачкін у канторы, як за сыцяной ў дырэктара сэкратар партколектыву Стурыв громка даводзіў, што трэба прасачыць за роламі, чуў як памінаўся і Архіпаў.

— Пакуль што кіны!—шаптаў Курачкін.

Позна вышаў на полудзень Андрэй Ганушчанка. Фабрычныя клопаты ішлі разам з ім. Нездаваленьне, што да гэтага часу ён ня мог наладзіць ролы, камячком падкочвалася пад горла. Ён прыпамінаў ранейшага загадчыка Кратовіча, які цяпер заўсёды пры спатканьнях кпіў:

— А што? наладзіў, стары хрэн—паспрабуй,—і ўсьміхаючыся канчаў гутарку. Запамятаваўшы пра полудзень, ён і не заўважыў, што ідзе ў клуб. Па алеі бегалі дзеці, як макаўкі, сыпаліся пяском. Пахла сьвежаю смолью маладых хваінак, шастаў вецер, згубіўшы свае валасы ў калматых галовах ліп. Ганушчанка ўспамінуў сваё дзяцінства...

— Ня так мне было!

У клубе пасядалі комсамольцы. Там быў Ванька Крук і Верка Сізава. Яны гарачыліся, спрачаліся і галасавалі. Вылучалі брыгаду ў колгас.

Нарэшце вылучылі дванаццаць чалавек. Калі старшыня чытаў сьпіс і паміналася:

... Крук Ванька,

... Сізава Верка...

— Добрыя комсамольцы,—шаптаў сабе Ганушчанка.

А Ванька з Вераю, як і паміналася ў сьпісе разам, так і сядзелі на зэдліку. Было відно, што за гэты час яны зусім блізка сышліся.

Ганушчанка нязграбнымі літарамі запісваў у кніжачку гутаркі комсамольцаў.

Прышоўшы да хаты, ён лёдзь дакрануўся да капусты, што падала жонка, паклаў лыжку на стол, пачаў разварочваць паперы.

— Паеў-бы—ўгаварвала старая.—Так-жа саслабець можна.

— Ня хочацца нешта,—адказаў ён і ўжо вадзіў па белым кавалку паперы тоўстаю асадкаю. Пісаў допіс у газэту. Потым зноў нешта крэмсаў, маляваў трубы, ставіў толькі яму вядомыя лічбы.

У хату ўвабегла ў белай сукенцы, падпярэзаная жоўтым паскам, старэйшая дачка Ганка. Яна падышла да бацькі, прыхінулася да яго пляча, апавядала:

— Татачка... я хачу ехаць у Менск... на рабфак. Ячэйка мяне згодна паслаць.

Ён пяшчотна пагладзіў дачку па круглым плячы, адказаў:

— Яно так!.. трэба, дык трэба. Сама ведаеш... ды і ячэйка ведае. А толькі вельмі вы руплівыя, маладыя! Можа папрацавала-б яшчэ з годзік тут?

— Хачу ехаць!

— Ну, дык і добра!.. А калі паедзеш?

— Увосень.

— Ну, дык пасыпеш, зберышся яшчэ.—Ганушчанка зноў усунуўся ў паперы, а дачка ўжо сядзела на лаве і нешта нашоptyвала маці.

Такі быў заведзены парадак у Ганушчанкаў: калі стары працуе, каб яму ніхто ня шкодзіў.

Вечарам позна прышоў да Ганушчанкі Стурит. Ён спакойна прывітаўся. Расшпіліў сваю пяшарпаную куртку, дастаў тытун, закурыў і пачаў:

— Хацеў цябе ўбачыць, Андрэй. Учора мы засядалі. Цябе ня было. Ведаеш, што, мой стары дзядзя,—і ён абапёрся на Ганушчанкава плячо:—ў нас няладна. Калі так будзе... амба нам. Прарыў расьце. А якая прычына?.. Як адшукаць?—Ён выходзіў з сябе, круціў плячыма. Дрыжэлі пальцы і ногі ў галёнках ад злосьці.—Дзе яна?.. Як з роламі?

— Правяраў,—адказаў Ганушчанка.—У лябаранцкую насіў. Усё нармальна, кажуць. Думаю, ці ня ў трубах тут бяда... А можа ў машыне?

— Ня ў трубах, Андрэй,—гарачыўся Стурит.—Што ў трубах,—дзюрка, і маса ідзе. Ролы, Андрэй, вінаваты. Пільнуй за роламі!.. За Архіпавым глядзі, вельмі ён хітры, і больш у яго ірвецца.

Падалі гарбату. Доўга пілі непамерна пацеючы, абціралі твар хусткамі. Гаварылі цяпер пра сямейнае. Стурит жартаваў з Ганулькі, дражніўся, што ня пусьціць яе на вучобу.

Яна не разумела жартаў, злавалася.

— Комсамол пусьціць!..

— А партыя?

— А я ня партыя,—гаварыла Ганулька.

— Ролі партыі не прызнаеш? ня ведаеш?—гіронічна падмігваў Стурыйт.

— Жыцьцё навучыцы!—сьмяяўся стары Ганушчанка.

— Да рэчы, што гэтага хлапца ня відно, Мігуцкага?

— Паехаў на адпачынак,—адказаў стары.

Ганушчанка апавядаў, што нашчэнт быў сапсуўся Мігуцкі. Рэдка прыходзіў да хаты. А калі і прыходзіў дык стомлены, п'яны. Нічога не рабіў. Толькі енчыў нешта на старой гітары.

Калі ўжо прыкметна пачаў хіліць сон, і гутарка стала вянуць, Стурыйт апануўся і пачаў разьвітвацца.

Ганушчанка таксама сабраўся. А калі старая пытала, куды ён цяпер пацягнецца, ён коротка, як заўсёды, адказаў:

— Мацэру глядзець,—так ён зваў фабрыку.

Спаткаліся раптам і нечакана. Ванька Крук і Вера ішлі ў Прылуку, у сельсавет. З імі з Забонічаў ішоў у сельсавет Пятрок Карпяёнак, парабак Мігуцкага. Ішлі, каб разабраць справу яго, бо прагнаў гаспадар у сярэдзіне лета і нічога ня даў за работу.

Дарога ішла полем. Толькі з аднаго боку раз абышлі могілкі з пазаімшэлымі, зялёнымі крыжамі, захутанымі ў сівы ляшчыннік і зялёную дзеразу. Шумелі хвой аб нечым глыбока захаваным пад іх карэньнем, што знайшло сабе гамонку цяпер у іх верхавінах.

З захаду сунуліся чорныя, поўныя дажджавыя хмары. Над лесам бліскала маланка, прыдушана грмеў гром.

Падарожнікі сьпяшаліся. Не хацелася мокнуць у полі, ды і вопратка была вельмі лёгка. На Ваньку адна белая кашуля, а на Веры вязаны жакет.

Яны сьпяшаліся. Толькі адзін Пятрок усё сьцішаў хаду. Ці можа таму, што ён ужо даўно звыкся з праліўнымі дажджамі колькі гадоў на полі, ці таму, што ў яго была ўсё-ж больш утульная вопратка. І калі Ванька прысьпяшаў хаду, шырока расстаўляючы ногі, і Вера бегла проста ў падскокі за ім, Пятрок адзаду незадаволеная мармытаў:

— Пасьпееце, недалёка тут... палохаецца вельмі. Ня цукар, не размокнеце.

— Цукар ня цукар, а мокнуць ня хочам,—жартаваў Ванька.

З гэтае гаворкі пераскаквалі зноў на старое.

— Дык ты кажаш, умовы ў цябе ня было?

— Ды не,—быццам злаваўся Пятрок,—абдурыў ён мяне.

— А як карміў?

— На сухі лес ягоная яда! Раніцаю і вечарам цюпку еў.

— Цю-ю-пку?.. Што гэта за яда?

— Ды накрышаць хлеба, падліюць вады з крыніцы, укінуць дроб сахарыны... вось табе і цюпка.

— А самі?

— Ня бойся, лепш... вянгліны хапае,—узбуджана даводзіў Пятрок, і, здавалася, у яго цяжкі сьлінкі. Ён перастаўляў па дарозе кашлатыя ногі і заграбаў насамі лапцяў дарожны пясок.

Вера ішла і маўчала. Яна даўно ня бачыла сапраўднае вёскі. І цяпер ёй усё здавалася новым. І нават хмары і маланка былі інакшымі, чымся ў горадзе ці на пасёлку. Там яны рабілі менш уражаньня, паласкалі дахі, ірваліся на шкумацьцё на высокіх штылях антэн, гром мала розніўся ад грукату тачанак па машынным, а тут такая ціш, дзе, здаецца, дыхае хмараю зялёная, сакавітая трава і маладое лісьце кучаравага гаю, дзе вада ў прыдарожных лужынах адбівае ў сабе поступ хмары. Гэта было вельмі ўрачыстым і клікала на шчырую гутарку.

Яна набірала ў грудзі паветра, і ёй здавалася, што яе грудзям гэтага паветра мала, яна гарнула яго рукамі да сябе, быццам чэрпала кубкам, закідвала рукі і падносіла да роту.

Даўно Мігуцкі да бацькі прыехаў?—спыталася яна.

— Да ўжо з тыдзень. Чорт яго не бярэ!..

Не пасьпеў скончыць сваю апавядань Пятрок, як пачулася з-заду цоканьне капытоў, шчоўканьне пугі і гіканьне. Усе абярнуліся. Пад'ехаў Косьця Мігуцкі. Хуценька зьлез з каня. Пусьціў павады і з раскінутымі рукамі падбег да Ванькі.

— Брат ты мой, і ты тут? Калі прыехаў? І Верачка!

Ванька павольна адвёў яго руку. Мігуцкі ад няпрямнасьці засунуў яе ў кішэню і вінавата ўсьміхаўся.

— Тут. І вось ужо іду ў сельсавет. Бачыш яго?—Ён паказаў на Петрака.

Мігуцкі стаяў нярухома, толькі нэрвова ўздрыгвалі плечы, ды твар быў зьдзіўлены.

— Ча-а-аго?..

— А навошта праганяў!—ня вытрымаў Пятрок.

— Мала гэтага!—дадаў Ванька.

Тады Косьця ласкавым, падроблена-чыстым галаском пачаў украдацца ў душу.

— Не вінаваты я. Ды і бацькі не... ты-ж ведаеш мяне, Ванька. На фабрыцы я нікому вочы не калоў, так і бацькі мае тут... памыліліся, вышлі з колгасу... І яго ўзялі, бо бацька хворы, ня можа рабіць... Не падымайце гармідар, хлопцы.—І цягнуў за плячо Ваньку і гадзіў Петрака.—Будзем жыць!..

Тады разгневаная белавалосая Верка падскочыла да Мігуцкага, моцна дыхнула яму ў твар:

— Гад, ты, Мігуцкі!

Пацямнела ў вачох у Косьці, яму здавалася, што падол Верчынае спадніцы пакарацеў, што акругліўся яе живот, вырасьлі грудзі. І тут зьмяшаліся дзьве злосьці:

Адна гаварыла пра канец спакою ў жыцьці, а другая—каханьню да Веркі. Раптоўна падбегла кроў, ударыла ў галаву, хацелася ахнуць у Верчын живот, але стрымаўся, скочыў на каня і паляцеў без дарогі па жыце, па грэчцы, шалёна гікаючы.

Стаяў Пятрок скамянелы, як слуп, і глядзеў на ляшчыньнік, за якім схаваўся Мігуцкі.

Анопрай абганяў маладую бульбу. Жывы канёк, і так гарачы, вельмі тужыўся. Авадні не давалі жыць, роем гудзелі каля яго, і не пасьпяваў ён адагнаць іх сваім доўгім хвостом, як яны зноў садзіліся і, як іголкамі, праціналі скуру. Анопрай ужо хацеў адпрэгчы каня і загнаць на адпачынак пад калматы ляшчыньнік да рэчкі. Але трэба было прайсьці яшчэ тры баразны.

— Норма спорная,—разважаў ён і сьпяшаўся за акучнікам, які порстка разьбіваў зямлю.

Скончыўшы, ён выпраг гнядога і паехаў у ляшчыньнік. Гняды забіўся ў самы гушчар і пачаў згрызаць сухую траву ля дрэў.

— Бачыў ты, як есьць! Так і людзі. Бяда толькі, калі есьці няма чаго.

На Анопрая роем набеглі ўспаміны. Невялікая вёска, а вялікая бядота. Усім хлеба—пад каляды, толькі Антось Прытка ды Мігуцкі спраўляліся добра ды яшчэ раздавалі гарцы на адработак. Успамінуў, як ня было кавалка хлеба хворай дачцы Настульцы, і Анопрай мусіў ісьці да старога Мігуцкага, а той пагардліва, адмяраючы гарнец, папікаў, што ўжо апошні, бо і так многа надаваў.

Цямнеў твар.

Тады вочы яго беглі на поле. Там палолі ячмень бабы, баранавалі мужчыны, як сьцяна, стаяла канюшына. Паглядзеў на другі бок вёскі. Там стаялі здаровыя абчосаныя робры новае колгаснае аборы, і бялела паводаль колгасная адрына.

Вось сёлета гэта скончыць, а там і за школу возьмемся. А што крычаць, дык гэта нічога, пакрычаць, пакрычаць... убачаць, што добра і сьціхнуць. Толькі вось Мігуцкі ды Прытыка ходзяць, што зьвяры.

Адпачыўшы, ён устаў, каб пайсьці паглядзець, як канчаюць баранаваль мужчыны. Закурыў. Толькі пусьціў першыя пярсьцёнкі шызага дыму, як убачыў, што насустрач яму ідзе брыгада маладых рабочых, тая самая брыгада, што прыехала надоечы з фабрыкі на дапамогу. Ідуць і здалёку махаюць рукамі, нешта саймуюць паміж сабой.

Калі сустрэліся з Анопраем, адразу закідалі яго роем уражаньняў і запытаньняў.

— Добра, дзядзька, у вас!.. адным словам, на вялікі палец!

— Толькі міру нешта няма.

— Гэта ператрэца!—азначыў Ванька Крук.

Хлапцы абкружылі Анопрая, казалі яму, што абышлі ўсё поле. Пазнаёміцца трэба было. Бачылі рупнасьць, але чулі і сварку паміж кабетамі.

І тут адзін малады хлапец з брыгады, відаць, вялікі майстра да імітацыі, пачаў перадаваць процэс сваркі.

— Стаіць,—кажа,—адна маладзейшая, выцягнула з-за пазухі акраец хлеба с салам ды закусвае. Тады ўскочыла другая, старэйшая, стала са жменькаю нарванага асоту ў руцэ, ды як загрыміць:

— Гэта табе не пасядушкі, пасьпееш наперціся! Трэба было тады, як усе елі. Колгас-жа гэта!

— А ты хоць абжарыся, дык я нічога не скажу!..

Тады апавядальнік пачаў перадавань рухі стану і рук жанчын у сварцы. Ён, захапіўшыся, сам занадта прыгінаўся да зямлі, часамі куляючыся па ёй.

— Гэта нам не навіна—спакойна азначыў Анопрай, грукаючы нагой па глыжок.—Лепш мо' працаваць будучь.

Тут-жа на полі ўмовіліся, што трэба склікаць сход усяго колгасу і запрасіць аднаасобнікаў.

Ванька Крук, калі брыгада пачала ўжо кратацца ў вёску, застаўся крыху з Анопраем. Ён сказаў, што сягоньня быў у Прылуках, у сельсавеце, што там умовіліся з ячэйкай і сельсаветам раскулачыць Мігуцкага і Прытыку. Апісваць маёмасьць, казаў, што прыедуць заўтра, а не, дык і Аўдзей зробіць. Аўдзей быў членам сельсавету.

— Правільна!.. правільна!..—ківаў галавою Анопрай.

Пасьля невялікага дажджу было вельмі сьвежавата. На ўсходзе прыгожым паўкругам усмехалася вясёлка.

А поле ўсё гаманіла. Гаманіла трактарам, гоманам людзей, прыгнутых да зямлі, шопатам травы і звонам жыта.

І расла сіла зямлі...

Вечарам сабраліся ў настаўніцы Ванька і Вера. Рэшта хлопцаў і дзяўчаты з фабрыкі пайшлі на лодкі. За дзень хапіла работы. Многа хто адседзеў гэты дзень у кузьні, рамантаваў там плугі і бароны; некаторыя, што ўмелі працаваць на зямлі, пахадзілі дзень з колгаснікамі па шырокіх разорах колгаснага поля, а хто адседзеў дзень за рэпэтыцыяй у клюбе. І калі комсамольцы з колгасу прапанавалі замест адпачынку праехацца па рэчцы, яны з ахвотаю пагадзіліся.

Вера ўжо цэлы адвечорак сядзела ў настаўніцы. Яны неяк скоры пазнаёміліся. Зьвярнуўшыся з Прылук, Вера стаяла каля калодзежу і гаварыла з жанчынамі. Гаворка ў іх пачалася проста з кубка вады. Калі Вера, стаміўшыся ад хады, папрасіла ў аднае напіцца, дык другая ў чорным хвартусе, што стаяла побач, хітравата запыталася:

— Бачыш, паненачка... ваду ўсё-ж такі адна в'еші..

Было адразу зразумела, куды хіліцца гэтая гутарка. І Вера з усёю сілаю яе гарачае натуры пачала даводзіць сялянкам, чаму ў іх такія далёкія погляды на жыццё, і што гэта падкальваньне, якое яна пачула, ніколькі яе не кратае.

Гутарка завялася доўгая. Каля калодзежу сабраўся цэлы кірмаш. Тут былі ўжо ня толькі тыя, што прышлі па ваду, але і так ахвотнікі паслухаць.

Гарачыліся жанчыны, прыкладалі рукі да грудзей, бажыліся і ўціралі насы зашмальцаванымі хвартухамі.

І тады няпрыкметна з-за іх вышла адна маладая, амаль што дзяўчынка ў каштанавых, падрэзаных валасох, у спадніцы, скроенай на гарадзкі лад, і стала ў гутарцы падмяняць Веру. Наогул тут былі два лягэры. Адны крычалі пра адно, другія пра другое. Але Вера ўбачыла, што гэтая маладая проста падзяляе ўсе яе думкі, быццам гэта гаворыць яе двойнік. Потым яна пачула, што ў часе спрэчак адна з жанчын у гарачцы выпаліла:

— Дзе нам з табой зраўняцца... ты настаўніца! Табе добра!

Адышоўшы ад калодзежу, Вера пайшла з ёй. Яны хутка пазнаёміліся і былі шчырымі, як сёстры. Ленка Тарасэвіч, так звалі настаўніцу, сказала, што яна першы год тут, што яна скончыла летась гомельскі пэдагэгікум, і што бацька яе сьлёсар на чыгунцы.

І ўвечары, калі прышоў Ванька, яны ўтрох доўга сядзелі за столікам, чыталі інсцэніроўку, што думалі паставіць у колгасным клюбе. Быў прыемны морак у хаце. Нават з цёмных куткоў веяла нейкаю цеплатаю. У хаце маладой настаўніцы было ўсё бедна, але прыгожа, па-дзявочаму прыбрана. Ад красак, якіх шмат стаяла на вокнах і лавах, было тугое, пахучае паветра, якое кружыла галаву.

Ванька з Вераю сядзелі на зэдліку з аднаго боку стала, Ленка з другога. І Ленка бачыла, што яны сядзелі вельмі блізка, не саромячыся туліліся адно на адного. У галаве яе не раз мільганула думка, што гэтая пара альбо жанатая альбо блізка да таго.

І тады яна, крыху зачырванелая, сарамяжа кратаючы вуснамі, запытала:

— Вам можа ложкак свой даць?

Ванька ўсьміхнуўся. Вера нерашуча забегала вачыма па століку. Тады Ванька акрэплым цвёрдым голасам, у якім адчувалася і доля просьбы, сказаў:

— Калі можна, дык так!..

Вочы Веры маўчалі.

Ленка, адчуваючы ніякаватасьць у тым, што яна вельмі раптоўна і ня ў свой час задала гэтае пытаньне, уся гарэла. І цяпер яна пастаралася зьвесці гутарку ў другі бок.

Гаварылі пра дзяцінства, пра школу, пра фабрыку, як сягоння праводзілі дзень.

Было прыемна адчуваць у гэтай цішы свой парыў і чуць сувязь з фабрычным калектывам. Цяжкі ўспаміны. Яны жывелі за кожным кубкам выпітай гарбаты. Час няпрыкметна бег, і ўжо за вокнамі ясьней гарэлі чэрвеньскія зоры над вішнямі садоў.

Нехта ў дзверы лагодна пастукаў. Чутна было за імі парыўчатае дыханьне. Праз момант у хату ўвайшоў Мігуцкі.

Ён быў чыста, па-сьвяточнаму прыбраны, у руках трымаў шэрую, летнюю шапку і круціў ёю. Неяк нерашуча паздароўкаўся са ўсімі, запытаўся, ці можна яму пабыць у іх, і спакойна сеў на зэдлік.

— Сумна, ведаецца,—скардзіўся ён.—Дома такая нуда. Бацькі толькі і піляць, што пра гаспадарку. І зноў-жа цемната такая! Няма культурнага спацыну.

Ні Ванька, ні Вера знарок не ўспаміналі пра яго бацькоў, ні пра яго адносіны да іх, бо ведалі, што ад гэтага нічога не палепшыцца.

Косьця нэрвова шныпарыў па кішэнях, часамі вымаў адтуль пакамечаную папяросу і ўзбуджана курыў. Ён часта кідаў раўнівыя погляды на Веру і, калі Ванька не глядзеў, халодныя і строгія на яго. Было відаць, што ён мяўся і хацеў нешта сказаць.

Але, калі, як кажуць, ніхто не выпускаў лейцаў гутаркі, і Косьцю ня было за што ўхапіцца, ён доўга круціўся на зэдліку і больш маўчаў.

За вокнамі было ціха, і таму яшчэ цяжэй было распачаць гутарку. Так сядзелі доўга, толькі часам перакідваліся кароткімі слоўцамі.

І калі настаўніца пазяхаючы напаміла пра сон, Косьця, разьвітаваючыся, сказаў да Ванькі і Веры:

— Можна, што думаецца пераказаць... заўтра паеду на фабрыку. Сумна тут! Не хачу жыць з бацькамі. Ну іх!

Усе хітра пераміргнуліся няпрыкметна для Косьці. Але Ванька, каб не заставіць без адказу, аніякавата сказаў:

— Нічога такога... самі скорэ будзем!

Мігуцкі разьвітаўся і вышаў за дзверы. Тады пачалася гутарка. Тарасэвіч, ня страціўшы сьвежы воблік Мігуцкага, апавядала, што знала пра яго і ягоных бацькоў.

— Што і гаварыць—кулак!—хвалявалася яна.—А ён-жа ім слаў пачкамі грошы. Парэчка мучылі во як!—І пры гэтым яна ціснула кулак.

— Ня ведаю, чаму да гэтага яго не раскулачылі?

— Манэўр,—пагаджаўся Ванька. Вера ня вытрымала, яна стала нэрвова бегач па хаце, апавядаючы пра паводзіны Мігуцкага на фабрыцы...

— Каго мы трымаем... каго трымаем,—здавалася, натужвалася яна.

Позна ляглі спаць. Ванька чуў цяплыню Верчынага цела. Цемень, здавалася, пластамі спускалася са столі і яшчэ больш яднала іх. Было добра адчуваць аднолькасць пачуццяў і мараў. І яны не заўважылі, як коўдра паўзла і паўзла больш і больш на падлогу.

Уночы іх абудзіў прарэзьлівы крык на вуліцы.

— Ра-ту-й-це! А-го-нь!—ірваўся надломлены голас далёка за сьценамі.

Вера абудзілася першаю. Што ёй кінулася ў вочы, дык гэта крывавае пляма на белай печы ў хаце. Сэкундай прабегла думка, што гарыць гэты пакой. Яна скамянела. Потым убачыла, што дыхаюць чырвоным сьвятлом шыбы на вокнах. Вуліцаю нёсся гоман. Ванька, як пасья малацьбы, смачна спаў, шырока раскінуўшы рукі. Пачала кратацца настаўніца.

Вера, забыўшыся на ўсялякую перасьцярогу, шалёна забегала па хаце і дзіка закрычала:

— Пажар!..

Яна ўбачыла, як нэрвова ўскочыў Ванька. Ленка, як узнялася на зэдліку і ўбачыла зарава, так і застыла на месцы, толькі вадзіла няпрытомнымі вачыма ды цяжка варочала языком:

— Ga!.. ga!.. ga!..

Веру дзівіла, як спакойна і скоро зьбіраецца Ванька, як ён у гэтай сумятні не забываецца ні на малейшую дробязь і не хвалюецца; толькі больш выступілі скулы на шчоках. І яна лішні раз адчула добра арганізаваную сілу ў Ванькі.

Беглі па вуліцы ў канец вёскі. Бачылі, як мітусіліся людзі каля сваіх хат, падносілі вёдрамі і цабэркамі ваду, мачылі палотны, дзяругі, спадніцы і нават дзіцячыя кашулі ды ўсьцілалі імі стрэхі. Заталябаніла пажарная машына, і было відаць, як трасецца на ёй рыжая. Анопраева барада. Іскры ляцелі, як чырвоныя мухі па вёсцы, гасьлі ў паветры, а некаторыя сыпаліся на сады, на гумны, на страпы.

— Адрына гарыць!..

— Людцы, ратуйце!..

— Канфоз гарыць,—шаптаў стары Мігуцкі, у душы ўсьміхаўся, але бег з крукам на пажар.

Калі Ванька, Вера і Ленка падбегалі ўжо пад канец вёскі, яны ўбачылі адрыну ў вагні, з якое праз страху вырываўся вялікі слуп полымя і калаціў чэрвеньскую ноч.

Рабілася гарача. Сыцены хлявоў, што былі недалёка смылелі, потнялі, і, здавалася, бяровеньне трашчэла як на марозе.

Адрына была ўся ў вагні. Яна ўжо не стаяла на полі, а, здавалася, хісталася вялікім чырвоным камяком то ў адзін, то ў другі бок. Поўна народу акружыла яе і здавалася, што гарыць гэта вялікі касьцёр, і людзі сабраліся сюды, каб скакаць нейкі вялікі танец гора.

Так яны дужыліся, разрываючы цёплыя куродымлівыя бярэны, і пераскаквалі кругом босымі нагамі з аднаго вугалька на другі.

Крыжавалі рукі жанчыны. Бегалі, сьцяўшы, зубы мужчыны. Мала гаварылі, бо і ня чуваць было-б гутаркі ў трэску сукоў пад чырвонымі языкамі агню.

Фабрычныя хлопцы згрудзіліся каля пажарнае машыны. Яны пампавалі ваду з невялікае саджалкі і лілі яе на агонь. Полымя рабілася на хвіліну цямнейшым, потым зноў, як ад узрыву склепу з попрахам, бурна вырывалася ў неба.

Косьця Мігуцкі старэнна завіхаўся каля машыны і, здавалася, не заўважаў. Ён быў у адных портках, падпяразаны пашарпанаю дзягаю і ў аднэй кашулі. Пот раўчукамі бег па яго твары. Ён ня бачыў нават пытлівага погляду на сабе Ванькі Крука, які працаваў насупраць і, здавалася, нешта хацеў адгадаць у яго вачох і руках.

Пачуўся крык і лямант з сярэдзіны вёскі. Абярнуліся і ўбачылі, што з аднаго гумна расьце чырвона-цёмны слуп і лётаюць чырвоныя мухі.

Большасць натоўпу хлынула туды. А па вуліцы бегаў Анопрай у расшпіленай кашулі, чапляўся за глыжы і каменні, валяўся і загадліва крычаў:

— Усе на пажар! Досыць каля сваіх хат стаяць!.. Так усе пагарым! Да кучы!!! І здавалася, маліліся яго поўныя вільгаці, вялікія шэрыя вочы.

Ніхто ў гэтай калатні, каб і вельмі хацеў, ня мог-бы заўважыць, як насмешліва перамігнуліся паміж сабою стары Мігуцкі і Прытыка, што стаялі адзін каля аднаго, абাপёршыся на доўгія крукі.

Млела вечаровая зара над сінім гаем. Дзень быў такі цёплы і цяпер, у адвячорак, ідучы па вуліцы, праз падэшву было чуць які гарачы пясок. Было сем гадзін. Ішла зьмена на фабрыку. То па адным, то купамі беглі рабочыя ў задымленых куртках туды, адкуль пяць хвілін назад прарэзаў паветра металічны голас фабрычных гудкоў.

Яны ішлі бадзёра, перагаварваючыся паміж сабой, часамі па адным спыняліся каля вялікага частаколу, увешанага абвесткамі.

Рыгор Мацьвеевіч Курачкін варочаўся з спацеру з Лідай Пятроўнай. Яны сягонья абхадзілі многа. Былі далёка ў полі за пасёлкам, каталіся на лодцы, ляжалі на мяккай траве між жыта, доўга сядзелі пад старымі ліпамі вялікага гасьцінца. І ўсюды яны ўспаміналі сваё знаёмства, свае першыя дні.

Масква. Арбат. На арбаце жоўты высокі дом. Пад'ёмная электрычная машына. Пяты паверх. Нумары 23 і 24. Там утульныя сьветлыя пакоі. Сонца амаль ня сыходзіла з сярэдзіны падлогі, альбо доўга вісела на пэрсідзкіх дыванах, іграючы чароўнымі дыямэнтамі. Старасьвецкія гравюры Вэнэры Мілоскай і Аполона. Цішыня.

Успаміналася, калі ў гэтую цішыню разам з мяккаю хадою замшавых туфель пракрадаўся шорах. І гутарка, якая вялася тады за круглым столікам, устаўленым графінамі і талеркамі, была падобна да шораху замшавых туфель. Карнелі Аўгусьцінавіч і Іларыён Палікарпавіч часта былі тут. Адзін сухі і доўгі, другі адутлаваты і кароценькі, як тульскі самавар. У аднаго палінялы, інжынэрскі мундзір з чыста адшліфаванымі бліскучымі гузікамі. Напэўне Карнелі Аўгусьцінавіч кожны дзень пераціраў іх мелам. У другога старамодны фрак, які ня сыходзіўся на адзін гузік. Паўната ад гадоў сама выдавала Іларыёна Палікарпавіча. Белакурая Тамара часта прыходзіла з ім. Ён зваў яе пляменьніцай. Яна была вясёлай і, здавалася, зусім ня слухала гаворкі. Больш разглядала партрэты, рвала краскі з вазонаў, кідала іх на стол. Такія сустрэчы былі частымі. Доўга шамацелі языкамі, што замшавымі туфлямі. Калі за вакном чуліся піонэрскія сьпевы, хто-небудзь ускакваў і ківаў кулаком здалёку на вакно. Заўсёды хто-небудзь, але не заўсёды адзін.

Так зьбіраліся часта, сядзелі доўга, ажывалі тут, дзе было ціха. Перагортвалі пляны, лічылі, пісалі. Калі на калідоры чуліся моцныя крокі, Іларыён Палікарпавіч камячыў насьпех рукою паперы і хуценька хаваў іх у кішэню камізэлькі.

Позна разыходзіліся. Уладзімер Сэрафімавіч (цяпер Рыгор Мацьвеевіч) заставаўся адзін і ляжаў доўга на канапе, ушчаміўшы галаву рукамі. Думаў. Плыло юнацтва. Уставала маці з прастрэленаю на Ардынцы камісарамі галавою. Уставала і трасла сухімі кулакамі, і клікала Валодзю. Тады Рыгор Мацьвеевіч піў портвэйн. Часта ўночы ўрываўся сусед, былы паручык Ароцкі, і прасіў пазычыць грошай, ня было чым плаціць дзяўчатам. Гэта Курачкін часта напамінае цяпер Архіпаву.

Аднаго разу засталася Тамара. І тады на канапе, каля Вэнэры Мілоскай, яна стала Ўладзімеру Сэрафімавічу жонкай. Стаяла і дрыжала Вэнэра, вось, вось гатовая з тумбачкі зваліцца на падлогу.

І цяпер часамі Рыгор Мацьвеевіч забыўшыся кліча Ліду Пятроўну: Тамара! Яна тады ўсхвалявана папярэджвае яго:

— Ці-ш-ш!

Яны помняць свой ад'езд з Масквы. Іларыён Палікарпавіч прыбег засопшыся і прынёс Валодзю камандыроўку на фабрыку канторшчыкам. На штампі вялікімі крутлястымі літарамі было выведзена „Бумтрэст“. Перадаў другую на Архіпава. Паклікалі Ароцкага. Той быў п'яны, але паперку ўзяў і паважна ўклаў у кішэню. Скакала Тамара. Ёй хацелася прыгадаў.

— Робінзон-Крузэ, Робінзон-Крузэ!—круціла яна Рыгора Мацьвеевіча,—у пустыню едзе!

І цяпер, сядзячы ў цяньку старых дрэў, яна клала маленькую руку на плячо, глядзела нахінуўшыся ў вочы Рыгору Мацьвеевічу і скарагаворкаю шчабятала:

— А помніш, на Беларускім вакзале, была тады якраз такая-ж духата!.. Бегалі марожанікі, а я прасіла цябе, каб схадзіць у буфэт папіць ледзяністае вады.

Падыходзячы пад сваю кватэру, яны ўбачылі доўгую, сухую постаць у чорнай куртцы. Плечы колікамі выпіналі з яе. Доўгія сухія ногі згіналіся ад хады па глыбокім пяску.

Яшчэ воддаць па сьціне Рыгор Мацьвеевіч і Ліда Пятроўна пазналі яго.

— Карнэлі Аўгусьцінавіч...—як стралой пранеслася ў іх галовах, і яны ў знак згоды толькі больш паціснулі рукі.

Там, дзе загінаўся паркан, каля Курачкінавай хаты, ён абярнуўся і стаў. Пазнаў і зноў асунуўся за паркан. Падышлі Рыгор Мацьвеевіч і Ліда. Суха прывіталіся. Карнэлі Аўгусьцінавіч перадаў ім дарожны сакваяж. Пастаялі хвілін пяць, пагаварылі больш мігамі і разышліся. Карнэлі Аўгусьцінавіч пайшоў пыльнаю дарогаю пад станцыю, а Курачкіны ў кватэру.

Бегла на зьмену некалькі потных рабочых. Яны пазьніліся на працу.

У хаце Курачкіных чакаў Мігуцкі. Ён быў з дарогі. Крыху абгарэлы і пыльны. Сядзеў на дыване і чытаў газету. Калі ўвайшлі Курачкіны, ён хмура прывітаўся.

— Што з табой?.. Нешта ты зьмяніўся.

Мігуцкі маўчаў. Тады Рыгор Мацьвеевіч папрасіў выбачыць, што адлучаецца на хвілінку. Вышаў з Лідай Пятроўнай на кухню і там, хуценька адчыніўшы сакваяж, выняў адтуль пакунак белых чырвонаў і, аддаючы іх Лідзе, ціха сказаў:

— Схавай!.. Потым зноў акуратна замкнуў сакваяжык і ўвайшоў да Мігуцкага.

— Ну, душанька, як жывем?

— Дрэннавата,—адказаў Мігуцкі.

— А што? А што? устрыпянуўся Курачкін.

Мігуцкі паглядзеў на яго і, адчуваючы, што ён тут нічога не дапаможа, ухіліўся ад прызнання.

— Здароўе слабее...

— І-гі-гі, тыж, як агурочак. А што мне сказаць?—І ён павёў далонню па ўпалых грудзях.

Вечарам, калі зачынілі вакеніцы, за столікам пілі ўсе гарбату. Сядзеў, абaperшыся шчакою на далоню Архіпаў. Курачкін лічыў чырвонцы. Дзьве тысячы... сто... дзьвесьце... трыста... тры тысячы пяцьсот на месяц прыслалі,—ушопат праказаў ён.

— Малавата!—крутнуў галавою Архіпаў.

— Мне належыць яшчэ тысяча!—пасьпяшыўся папярэдзіць лябонт Івін

— Пасьпееце... пасьпееце,—заспакойваў Курачкін. І тады дзіка забегалі вочы ў Івіна. Плечы яго задрыжэлi. Забыўшыся на консьпірацыю, ён моцна крыкнуў:

— Хто больш робіць? А як грошы, дык вам!

— Ці-ш-ш!..

—Ці-ш-ш-ш!..

— Ці ш-ш-ш!.. адразу панёслася ад усіх. Івін, апамятаваўшыся, сеў. Далі яму тысячу. Ён з усмешкаю схаваў яе ў кішэню піджака.

Потым Ліда Пятроўна прынесла невялічкі пузырок. Вадкасьцю адтуль Курачкін асьцярожна вадзіў па белым кавалку паперы. Адна за адной забегалі літары і клаліся ў радкі. Праз колькі хвілін быў гатовы ліст. Чыталі. З Масквы пісалі, што ў гэты квартал трэба асабліва націснуць на зрыў экспартнае паперы, каб бальшавікі аскандаліліся за мяжой. Абяцалі падтрыманьне. У канцы ліста быў знаёмы, у завітушках, подпіс Іларыёна Палікарпавіча Бычанкова.

Курачкін доўга ўглядаўся ў гэты подпіс і перад ім паўставаў тоўсты, як тульскі самавар, Іларыён Палікарпавіч. Архіпаў выходзіў з сябе. Ён круціўся на крэсьле, быццам яно было гарачае, сьціскаў свае гнілыя зубы, і расьціскаючы іх, выпускаў агонь злосных слоў:

— Паспрабавалі-б самі, як гэта лёгка. Калі гэты зараза Ганушчанка так і шныпарыць носам. Сам Стурыйт ня сьпіць. Заўсёды на нагах. Чорт іх ведае. Яны шільнуюць тут больш чым сваё. Ды і ўсе рабочыя. Гэта фанатыкі нейкія. Бывала, мой папа так не хварэў за сваю фабрыку, як яны. Адкуль у іх сіла... Хай-бы сам Палікарпавіч паспрабаваў, як нам тут. Раз, два—і засынешся!

— Нічога, нічога, панове. Кожны час бліжэй да разьвязкі. Наша справа гэроічная. Мы сапраўдныя гэроі. Прыдзе час, калі засьвеціцца сонца праўды нашай, і мы зноў станем на свае месцы. А цяпер не шкадуючы сілы... не шкадуючы крыві... бальшавіком адлічаны час. Скора мы будзем бачыць, як будуць калыхацца яны вунь на тых дрэвах...

— Кінь лабузу плясьці... не гарасьці дарэмна. Многа-б вы, Рыгор Мацьвеевіч, нашыкавалі тут, каб ня гэтыя пачкі,—і Івін паказаў на груды грошай.

Тады ўсхапіўся Рыгор Мацьвеевіч, забыўшыся і спрацацца, паклаў грошы ў шуфляду, замкнуў іх, а ліст спаліў на полымі сьвечкі і попел здзьмухнуў на падлогу.

Мігуцкі маўчаў. Ён ня ведаў нават пэўна сваіх адчуваньняў. Яму было боязна. Грошы, атрыманыя ім, здавалася, мулілі бок праз кішэню піджака. Ён больш глядзеў на Ліду Пятроўну, якую даўно бачыў. Яму здалася, што яна пасьвяжэла на гэты час. І ён хаваючы яе воблік адганяў ад сябе апрыкрыя думкі пра колгас, пра бацькоў і пажар. Тады становілася спакойней, бо трывога ўвесь час расла. Яму на хвіліну здавалася, што на ганку абавязкова стаіць ужо міліцыя і ча-

кае яго, каб потым паказаць: „Вось дзе шкоднік! вось дзе падпальшычкі!“ І ён усё бліжэй і бліжэй няпрыкметна пасоўваўся да Ліды Пятроўны. І ад гэтага рабілася лягчэй.

Ён ня чуў, як прыдушаным гоманам складаліся пляны, і калі Архіпаў шкуматнуў яго за рукаў і праказаў: „Табе, Косьця, заўтра трэба папсаваць пятую машыну“, ён здрыгануўся, хуценька адказаў:

— Ага!—і зноў спусьціўся ў свае думы.

— Асьцярожна!.. асьцярожна!—наказваў Рыгор Мацьвеевіч і барабаніў сухімі пальцамі па століку.

А Архіпаў усё не супакойваўся, даводзячы пра сабачую адданаць рабочых бальшавіком, што цяжка іх перастроіць, а таму і цяжка працаваць.

— Паглядзеце, якія яны старанныя... як мурашкі. Вось вам і чумазая кляса. Хто з нашых сынкаў гатоў-бы так прападаць, як прападае гэты стары сабака Ганушчанка на фабрыцы. І дзень і ноч... Калі толькі ён сьпіць? дзівіўся Архіпаў.—Каменны арганізм!—Ён больш і больш нэрваваў, адчуваючы сваю слабасьць:—Вы толькі падумайце. І ў галаве прогрес. Учора Ганушчанка выправіў трубы па свайму проэкту, і зноў павялічваецца іх акаянны прамфінплян... Ды так нам не пасьпець і зрываць яго! Мы рвем, яны адбудоўваюць. Мы апускаем, яны падымаюць.

— Праўда, ніяк больш трыццаці процантаў сарваць ня можна. А колькі энэргіі лягло!—пагаджаўся Курачкін. І ў пацьверджаньне довадаў Архіпава ён апавядаў пра работу дырэктара, рабочага-вылучэнца:

— Сядзіць і сядзіць, ведаецца, бясконца. Курыць і ўсё сядзіць і нешта мяркуе. Прыдуць да яго інжынэры. Ну куды-б, здаецца, яму з ягонымі ведамі, ён-жа царкоўна-прыходзкай ня скончыў... сам анкету глядзеў. А калі тыя пачнуць гаварыць, ён часта правіць іх. І ўявеце сабе, не памыляецца. Інжынэры з ім згодны... Адкуль у яго веды? Зьвярыная сіла ў іх.

Мігуцкаму цяпер хацелася быць такім моцным як Ганушчанка, каб так усе яго чулі сілу ўсюды, як Ганушчанкаву тут. І ўспамянуўшы пра бацькоў, пра разбураны спакой на вёсцы, у яго расла яшчэ злосьць на Ваньку, на Веру, на ўсю фабрыку.

— Гэта яна вінавата,—разважаў ён.—Гэта яна сваім чорным дымам зьесьць маладую зеляніну палёў,—разважаў Косьця.

Аднак успамянуўшы, што ўжо позна і хацеўшы застаць яшчэ да сну Ганушчанку, ён устаў, разьвітаўся і вышаў.

Шумелі каландры, Белыя шнуры паперы вужакаю віліся між сінніх валікаў, глянцаваліся, гладзіліся і адтуль зматваліся на тоўстыя трубка. Іх зараз-жа клалі на лёгкія тачанкі і везьлі ў сартавальнае аддзяленьне.

Стаялі рабочыя каля рычагоў і рэгулявалі іх ход. Часамі, калі папера ірвалася на якой-небудзь каландры, да яе падбегала некалькі рабочых і роўнымі разьмеранымі рухамі ўпраўлялі паперу на валікі. Тады зноў шуршэла папера, шумелі неўгамонныя валікі...

Калі-ж папера ішла добра, каля машыны стаяў толькі адзін рабочы і наглядаў. Андрэй Ганушчанка, агледзеўшы ўжо ўсю фабрыку, падышоў да каландраў. Ля першай яго спаткала маладым звонкім голасам комсамолка Ніна, сяброўка яго дачкі.

— Дзядзька Андрэй, дзе сягоньня Ганка?

— А што я за ёю хаджу, нібы злуючыся, адказаў Ганушчанка.

— Іш-ты, стары, які злосны, гаварыць ня хочаш!

— Ды дома недзе, адчапіся.

Стаміўшыся ад доўгае хады па цэхах Ганушчанка прысеў на зэдліку каля каландраў. Ён глядзеў, як звонкія валікі жвава хапаюць доўгія шнуры паперы і круцяць іх, як гэтая папера цягнецца вялікімі істужкамі і потым складаецца ў роўныя пакункі.

Такімі-ж доўгімі шнурамі беглі цяпер ў Ганушчанкі ўспаміны пра жыццё. Успамянулася першая забастоўка, якая пачалася каля гэтых каландраў. Помніць Ганушчанка, як дырэктар тады збіў каля іх рабочага Малеўскага за тое, што ў таго па невядомай прычыне цэлы шнур паперы вышаў брудным з-пад гэтых валікаў. Тады вышла цэлая калатня. Дырэктара выцягнулі за ногі і кінулі на кулі саломы, што ляжалі на двары перад сячкарняй. Нехта хацеў чыркануць запалку.

Каб не паліцмэйстар, можа згарэў-бы тады дырэктар і фабрыка. Успамянуўся арышт пасля гэтага. Цёмныя дні і ночы ў халоднай, дзе цяпер ляжаць дровы, каля гарсавету. Ад гэтага гатавалася злосьць. Было прыкра, што цяпер аніяк не дагнаць нормы, якую можна-б было лёгка вырабіць...

Магутны ход каландраў, шабуршаньне няскончаных шнуроў паперы, супакойваў Ганушчанку, і ён часамі, проста не раздумваючы, здавалася, вадзіў вачыма па валіках.

— Сіла!.. сіла ў вас!—шаптаў ён. І ў нас!..

Падышоў Косьця Мігудкі. Ён быў абвешаны цяжкім інструментам, у рабочай блюзе. Ласкавымі вачыма запытаўся:

— Што гэта вас цэлую ноч дома ня было, дзядзька Андрэй?

— А колькі ты начэй ня прыходзіў, га? пытаю я цябе.

— Ды не, я проста так,—сказаў Мігудкі і пачаў пытацца, калі Ганушчанка прыдзе да хаты. Часамі яму хацелася ўскрыць, расказаць пра ўсё гэтаму старому, жывому дзядзьку Андрэю.

— Як час будзе, тады і прыду.—Ганушчанка ўстаў і пашоў з Мігудкім да пятае машыны. Яе спынілі і ачышчалі для рамонту. Адвозілі цэлыя гурмы браку, цёрлі барабаны рызьеём. Брыгада ра-

монтажа ўжо корпалася ў яе суставах і ляскала імі, як сухімі косткамі. Тады машына здавалася мёртваю. Быццам ляжала вялікая гара костак-суставаў без жыцця.

Мігуцкі ўзяўся аглядаць барабаны. Ён падкручваў шрубкі, часамі шараваў па няроўнасьцях рашпілем і першы раз пасля колькі месяцаў ён рабіў усё акуратна, як і трэба, зусім запамятаўшы на Рыгора Мацьвеевіча і Ліду Пятроўну, мо таму, што недалёка стаяў стары Ганушчанка і сачыў за работай.

Да Ганушчанкі падышоў Стурт. Ён вясёла апавядаў старому, што прарыў меншыца, што, па апошніх падліках у дырэкцыі, глуму стала менш. Композыцыя з ролаў стала больш нормальнай.

— Так мы скоро пераможам!—калаціў ён за плечы Ганушчанку.

Расла ўсьмешка ў Ганушчанкі. Ён задаволена гладзіў сівыя вусы.

Але раптоўная пахмурнасьць прабегла ў яго па твары. Глыбокая задума лягла на высокі лоб. Ён грукнуў сабе далоньню па ілбу і пацягнуў Стурта ў бок:

— Слухай! Ты думаў, чаму цяпер композыцыя добрая?

— Думаў...

— А што?

— Нічога.—Нешта ёсьць, але ня ведаю.

— Ня нешта, а бязумоўна ёсьць,—гарачыўся Ганушчанка: — іначай і быць ня можа!

— А што-б гэта магло быць? За Архіпавым глядзеў?

— Глядзеў!

— А што?

— Ды нічога!

Так яны доўга гаварылі. Хацелі ўхапіцца за які-небудзь кончык, каб разматаць гэты загадкавы маток. Яны адчувалі, што на фабрыцы робіцца нешта падрыўное, але не маглі знайсці яго. Стурт часта перачытваў „Шахцінскі процэс“, каб з іх практыкі напасці на які-небудзь агульны сьлед, але нічога ня выходзіла. Ня спаў ночы і Ганушчанка.

Яны доўга стаялі, меркавалі, але ў канцы парашылі, што гэта трэба абрахаваць дзе-небудзь спакойна. І яны разышліся, дамовіўшыся на гэтым.

Косьця закручваў апошні шруб і зьбіраўся ўжо варочацца ў майстэрню, каб занесці інструмант, як да машыны падышла Волька Панушкіна. Яна вясёлым, крыху жартаўлівым голасам, бясконца папраўляючы валасы, запытала:

— Даўно, Косьценька, прыехаў?

— Учора,—мякка адказаў ён.

— І ўжо на работу?

— Не, ужо з работы!

— Ах, які ты жартаўнік!—лезла Волька.

ПЯТРУСЬ БРОЎКА

— А куды цяпер збіраешся?

— У майстэрню, а потым да хаты.

— Ідзем разам!

І яны вышлі. На двары Волька чакала Косьцю каля майстэрні. У яе часта білася сэрца, яна абдумвала кожны крок, як распачаць ёй гутарку. Многа перадумала яна пасля ягонага ад'езду, хацела забыцца, але нешта не давала спакою, гнала, як заўсёды, у неразгаданую глыбіню разважанняў, прыгнала і цяпер з паккамэры сюды. Яна ведала, што ня хопіць сілы адыйсці ад Косьці, і таму пакорліва стаяла і глядзела на дзверы майстэрні, хоць і накрапліваў дождж.

Косьця неўзабаве выбег, вымыты, у чыстым будзённым гарнітуры. Ён падбег, шырока раскідаючы цыбатыя ногі, узяў па прывыцы за руку Вольку, і яны пайшлі хуткімі крокамі за фабрычную браму.

Спачатку маўчалі. Толькі ішлі, ціскалі рукі і, здавалася, гаварылі імі. Косьця нават адчуў лёгкі стук крыві ў галаве. Тады ён успамінуў пра Веру, пусьціў Вольчыну руку. Волька ціханька пачала гутарку.

— Як у цябе з комсамолам, Косьця?

— Як?.. Ніяк!—узбуджана адказаў ён.

— Навошта ты п'еш?

— Я? Калі?.. А што табе?

— Ды я... я... так!—замяшалася Волька.

Гутарка ў іх ня клеілася, і яны доўга ішлі моўчкі.

Але калі Косьця ўбачыў, што мутнеюць у Волькі вочы, што часцей забегалі павекі, яму стала сорамна за сябе. Ён убачыў дзявочую шчырасць, і тады яму хацелася кінуцца тут сярод вуліцы на пясок перад Волькай, каб тая зразумела яго, каб апраўдала тое, чым ён часамі мучыцца хай коротка, але непамерна балюча.

„Кароткая хвароба заўсёды вайстрэйшая“, разважаў ён. „А можа яна мне паверыць“, думаў ён. І ўжо ўхапіў Вольку шчыльна пад руку, прыхінуў бліжэй да сябе, ужо, здаецца, крануў языком, як халодны, калючы сполах перабег, страсануў яго па ўсім целе. На сэкунду здранцьвелі нэрвы.

— Што з табой?—пыталася Волька.

— Так! Ня ведаю...

А сам думаў, што ўсе яны фабрычныя на адзін капыл, як гаварыў Архіпаў, быццам сабакі прывязаны адзін да аднаго і да фабрыкі. І яму хацелася кінуць усё, уцячы ад іх з бацькам і маткаю куды-небудзь далёка на выспу, дзе нікога няма, дзе ніхто ня мог-бы яго трывожыць. І ён зноў пусьціў Вольчыну руку.

Тая многа разоў намервалася выказаць усе свае пачуцці, але, бачыўшы настрой Косьці, маўчала. „Не зразумее мяне, насмьяецца“, думала яна.

І яны моўчкі падыйшлі да Вольчынай хаты.

Вёска Забонічы невялікая. Трыццаць хат.

Ды хіба ўсё гэта хаты? Добрых толькі дзье.

Гэта ў Мігуцкіх і ў Прытыкаў.

Шнуры ўва ўсіх доўгія. Але ці шырокія?

Шырокія толькі ў Мігуцкіх ды Прытыкаў!

Па кароўцы ўва ўсіх ёсьць. Але ці яны сытыя?

Сытыя толькі ў Мігуцкіх ды Прытыкаў! Ды і па многа ў іх!

Дзеці ва ўсіх ёсьць, але ці яны поўныя?

Поўныя толькі ў Мігуцкіх ды Прытыкаў. Але ў іх дзяцей мала.

Так разважала заўсёды старая Паланея, Анопраева маці, калі скардзілася на долю. Можа ад маладосьці сваёй так скардзілася яна доўгія вечары, калі скверліся з голаду дзеці, калі трэба было насіць пустыя рэзьгіны ў хлеў да галоднай каровы, калі трэба было хутацца ў ірваньня кажухі, каб не пакрэпнуць з холаду, бо вецер дзьмуў бязьлітасна і званіў пабітымі шыбамі.

Так разважала старая Паланея і тады, калі зьбіраліся мужчыны да Анопрая, яе старэйшага сына, і, ня выходзячы з хаты, доўга ляліся і курылі, клялі сваё жыццё і шукалі ратунку.

Так разважала старая Паланея, калі яе Анопрай, нязграбна трымаючы асадку, першы пісаўся ў колгас.

І так цяпер разважала Паланея, успамінаючы старое, выступаючы на колгасным сходзе. Яе сухія рукі, як трэскі, шпарка матляліся каля грудзей.

— Досыць папанавалі яны!—злосна кідала яна ў прэзыдум.—Панарабіліся на іх!.. Ці цяперся гэтых раскашуюць. Я ўсё гляджу. Сабраліся мы разам і зноў пацеем, а яны толькі парабкамі арудуюць. Лацьвей так! На чужыя рукі кожны майстра.

Сход ужо цягнуўся ад самага адвячорку. Колгасьнікі ўволю нагаварыліся і напацелі. Стаміліся і Ванька Крук з Вераю ў прэзыдуме. Яны пачулі так многа нявыказанага, балючага, што захавана ў гэтых шырокіх грудзёх земляных людзей. Яны адчувалі, які цяжар давялося перанесці ім за доўгі час змаганьня за хлеб. І ім хацелася аддаць усе сілы, каб пасобіць выбіцца гэтым здаровым людзям з цемры, што так доўга душыла іх за шыю.

Анопрай у сьвітцы з абгарэлымі крысамі веў сход. Але роўнаваті ён ня мог стрымаць. Крычалі то ў адным, то ў другім кутку. Тады ён, запамятаваўшы на ролю старшыні, імкнуўся перакрываць тых, што па ягонаму былі няправымі, і моцна грукаў сабе кулакамі ў грудзі.

— Таварышы, ды ці-ш-шай вы!..

— Таварышы!..

— Та-ва... чорт вас знае!..

Ад гамонкі, здавалася, калаціліся сьцены.

Абмяркоўвалі пытаньне пра раскулачваньне Мігуцкага і Прытыкі. Перагаварылі амаль усё. Тады вышаў да століку, грукаючы протэзам,

салдат Ігнась. Тады яго і звалі салдатам, бо ён вельмі ганарыўся раней сваімі бойкамі з немцамі, бясконца выдумваючы розныя прыгоды і выстаўляючы на паказ свой белы медаль.

Ён усьпёрся адным локцем на стол і расцыгваючы пачаў моцна выпускаць словы:

— Далжон вам сказаць,—пачаў ён,—што і над пажарам нам трэба задумацца. Так сказаць усякому зьвесна, які Мігуцкі злоўрэдны! Па назлобіі можыт. І Прытыка ня лутшы. Ішчэ летась як маё парасё ненаўмысьне забегла ў яго гарох, аглушыў колікам. Трэба ў розыск, сяляне,—і ён зноў загрузаў протэзам, чыкільгаючы да ложку.

Тады ўзьняўся цэлы гармідар.

— Ро-зы-ск!

— Ро-зы-с-к.

— Мі-лі-цыю!—крычаў стары Ахрэм.

— Якую табе міліцыю, розыск!—даводзіў Ігнась.—Розыск лутшы.

— Гэта яны!

— Яны!

Хваля абурэньня расла. Яна вілася параю, што вылятала з ратоў і кідалася ў запацелыя шыбы.

Ванька Крук ледзь стрымаў разнэрвавальных колгаснікаў і толькі тады, калі сказаў, што сёння-ж сам ён паедзе ў міліцыю і папросіць знайсці злачынцаў.

Тут пытаньне ніколі не разглядалася ў паслядоўнасьці. А звычайна калі гаварылі пра адно, дык уносілі ў яго шэраг новых падзей, якія таксама хвалявалі колгаснікаў.

Салдат Ігнась зноў загрузаў каля ложку дрыўляною чыкялдою і ўнёс новую пропозыцыю.

— А як з конямі на Пятра будзе? Скора ўжо... Каму ехаць?

У колгаснікаў яшчэ ня зьнік звычай у рэлігійныя свята ездзіць на кірмаш у суседняе мястэчка Хоцічы. Часта вяліся спрэчкі за коняй, бо ахвотнікаў на кірмаш было заўсёды шмат.

І цяпер, калі Ігнась укінуў зноў іскру, бо да Пятра было ўжо недалёка, з куткоў адразу загаварыла некалькі жанчын. Аднекуль хрыплы, злосны жаночы голас проста разьдзіраў потнае паветра:

— Чулі вы, крывы сабраўся кірмашаваць!

— Каго праўленьне вызначыць!

— А я так думаю, што кожны на сваім паедзе!—пішчэў ад печы голас.

— Забудзься на сваіх!—зьвінелі маладыя галасы дзяўчат.

— Як?

— Паедзем!

Зноў забегалі клубкі дыму па хаце ад раскідваньня ў духаце і спрэчках рукамі, ізноў браўся за грудзі Анопрай, і нарэшце грукат яго кулака па століку ацвярозіў усіх. Ён, спакойна грукуючы чорнымі пальцамі, загаварыў сам:

— А я так кажу! На Пятра будзе пагода, дык ніхто нікуды не паедзе. Будзем сена вазіць!

— Яшчэ што надумаеш!..

Падумаеш сена!..

Але галасы адабрэньня ўнялі выбухі сваркі. Анопрай паставіў сваю прапанову на галасаваньне. Адна за адною ўзьнімаліся рукі, быццам рос частакол з белых колікаў.

Галасавалі супраць. Нясьмела ўзьнялося тры рукі. Гэта асабліва каму хацелася ехаць. Тут была Ігнасёва жонка Тэкля, вялікая ахвотніца да разьездаў.

— А дзе я сукенку куплю,—злавалася яна.—Калі гэтае сьвята будзе?

— Далжон вам сказаць, што міру, то і бабінаму сыну,—азваўся Ігнась.

— Ух, каб ты спух!..

І ў хаце заспакоілася. На небе маладзік падышоў насупраць вакна і шчупаў шыбы сівымі пальцамі халодных рук.

— Позна ўжо,—сказаў Анопрай.—І спаць пара!..

Сталі рыпець дзьверы, выпушчаючы па адным колгасьнікаў, ахутаных у проймы белае пары.

Пасьля ўсіх вышлі Анопрай і Ванька з Вераю. Яны ішлі да настаўніцы. Ванька і Вера, каб адпачыць, а Анопраю трэба было абавязкова з Ленкаю падвесьці справаздачу за тыдзень. Назаўтра зьбіраўся прыехаць інструктар райколгассяюзу.

Яны ішлі мяккай, аброшанаю вуліцай. Пасьля душнае хаты на двары было сьвежа і вольна. Пахла ўкропам з агародаў і сырою траваю. Анопрай ішоў па сярэдзіне, а Ванька з Вераю паабапал. Дзе-ні-дзе ў хатах яшчэ мігацелі агні. Колгасьнікі ўкладаліся спаць.

Анопрай, адчуваючы спакой пасьля доўгіх спрэчак і сьвежасьць чэрвеньскае ночы, пачаў выконваць глыбока з галавы кавалкі ўспамінаў. Ён адчуваў, што прыемна апавядаць пра гэта маладым, як многа трэба было сілы ўкласьці, каб сабраць вякамі разьяднаныя чалавечыя імкненьні. Анопрай глядзеў, з якою ўвагаю слухалі яго, і не сьпяшаючыся апавядаў:

— Зьбераш бывала іх, а яны ледзь за грудзі не бяруцца. Зімою. Летась. Сабралі каля сто аўчын. Каму кажухі шыць?—мяркуем на праўленьні. Ну, канешне каму, таму, хто зімою больш на двары бывае, хто ў дровы, на работу пойдзе. Так і разьмеркавалі. А на сходзе такі вэрхал узьняўся Чаму гэта яму? Чым яны лепшыя? Як рабіць, дык

усе роўныя, а тут дык не! Вось ваша і праўда. І паверыце, браткі, — разважаў Анопрай, што цэлую ноч і адседзілі толькі, каб як-небудзь разьмеркаваць аўчыны.

Цяпер ужо лепш... Анопрай лёгка ўздыхнуў. Але хоць-бы сягоньня? Чулі, як пра коні спрачаюцца... ах, як яшчэ ўсім вучыцца трэба! Ай трэба!..

З гэтае гутаркі вынікла ідэя. Ванька ўзяўся па вечарох арганізаваць політгурток і займацца з ім да канца работы брыгады. Анопрай радасна прыняў гэта. Верка, нібы крыху абражаная, загарачылася, хуценька загаварыла і, здавалася, калала іх сваімі словамі.

— А я што, зломак?.. А я не магу дэлегацкі сход наладзіць!

— Вось гэта добра!—радаваўся Анопрай.

Яны не заўважылі, як падышлі пад ганак настаўнічынае хаты. Сталі. Было прыемна слухаць, як шапоча лістамі чэрвеньская ноч, як цені шугаюць каля дрэў. Верка абняла Анопрая, паклала яму руку на плячо, інстынктыўна абапёрся на Анопрая Ванька. Тады Анопрай абшчарэпіў абудвых здаровымі чорнымі рукамі і прыгарнуў. Яны радаваліся за жыцьцё.

— Зробім усё!—заходзілася Верка.

— Сілы хопіцы!—упэўнена гаварыў Анопрай.

Ванька адышоў на паўкроку. Верчына рука ўсё яшчэ ляжала на плячы Анопрая.

Каб яны абярнуліся, дык убачылі-б, як з двара, дзе жыў салдат Ігнась, схаваўшыся за шулам, працінала адлегласьць чорнымі вачыма яго жонка Тэкля.

І калі ўсе ўвайшлі ў сены да настаўніцы, Тэкля ўгрунь пабегла ў сваю хату. У яе ад хцівасьці білася сэрца і дрыжэлі ногі.

— Спаймала!.. спаймала!..—шаптала яна сабе.—Вось прыехала гэтая валацуга, ды сумленных мужчын зводзіць... Скажу Аўгінні,—яна ўспамянула худую Анопраеву жонку. Крыху было злосна на сябе, што яе кульгавага Ігнася ніхто ўжо не цягне, і ён апрыкрыў дома.

Раніцой, ледзь сонца лізнула яшчэ халоднымі, чырвонымі праменьнямі шыбы, Анопрай грукаў у вакно.

— Уставайце!.. уставайце!

Убачыў, што заварушыліся на ложку Ванька з Вераю, ціханька ўсьміхнуўся ў доўгія вусы і сказаў:

— Да мяне ідзеце!

Было чуваць, як зашамацелі яго боты па мокрым пяску.

Ванька хутка ўскочыў у чорныя вільготныя боты і пабег да качарэжніка. Схапіў кварту вады, паліваў на рукі над цэбрам, вясёла пырскаючы сьветлымі цурочкамі, цёр свой чырвоны твар.

Падбегла Вера, моцна ўдарыла яго па тоўстым загарэлым карку. Ён абярнуўся, засьмяяўся, але знарок скрывіў вусны, паказваючы, што яму нібы балюча.

— Іш, недачэпа які,—жартавала Вера і выхапіла ў яго кварту з рук. Тады яны закружыліся па хаце, абудвы здаровыя, поўныя энэргіі. Вера забылася, што з яе рук шырока плёскаецца вада па хаце. І толькі калі адзін струмень вады ўпаў на твар соннае настаўніцы, і тая са сну дзіка закрычала, яна вінавата стала перад Ленкай. Настаўніца ачухаўшыся папрасіла Ваньку адварнуцца і жвава ўскочыла з лавы.

Праз колькі хвілін усе сядзелі ў Анопрая. У таго на зэдліку сядзела яшчэ некалькі чалавек, а сам Анопрай здарова шугаў шчавель з глінянае міскі. На ілбу ў яго выступіў пот. Трашчэлі сківіцы. Ён прасіў усіх на сьняданьне, але тыя адмаўляліся. Казалі, што ня хочуць. Толькі Вера раптоўна схпіла лыжку і пачала смачна есьці. Аўгінья скоса паглядала на яе. Яшчэ цяпер пяклі ёй грудзі дакорлівыя словы Тэклі каля студні:

— Сядзі... сядзі, а Анопрай з кароткаспаднічкай гуляе... На чорта ты яму!

Аўгінья хацелася ўзяць гэту місу са шчаўлем і выліць на белявую Верчыну галаву, але стрымоўвала сябе, бо было многа людзей.

Анопрай, смачна аблізаўшы лыжку, паклаў яе на столік.

— Дык вось браткі!—ён нахмурыў калматыя бровы.—Пойдзем зараз да Прытыкі і Мігуцкага. А то чаго добрага дазнаюцца і сплавяць усё. Яны такія!

З зэдліку ўстаў член сельсавету, колгасьнік Аўдзей, і, паглядзеўшы на сваю пашарпаную кардонку з паперамі, запэўніў:

— Усё запішам! Такія ім аз-букі падвядзем!

— Толькі глядзець добра,—папярэдзваў Анопрай.

Прышлі да першага, да Прытыкі. У таго была шырока расчыненая брама. На двары старэйшы сын з парабкам накладалі гной на воз. Відно вазілі на папар

Малады Прытыка выпусьціў з рук вілкі і стаяў з расчыненымі вачыма. І калі салдат Ігнась, грукаючы дзеравяшкаю па каменнях падышоў да ганку і гіронічна прывітаўся:

— Дзінь добры, ягомосьці!.

Той маўчаў.

Увайшлі ў хату. Стары Прытыка, нэрвова расчэсваючы частым грабянём шырокую рыжую бараду, адарваўся ад кніжкі. Потым убачылі, што ў яго на століку ляжала расчыненае эвангелье.

Аўдзей сеў на столік, разгарнуў кардонку і паведаміў, што прышлі апісваць. Анопрай, Ванька і Вера сядзелі на лаве. Толькі Ігнась чыкільгаў па хаце, глядзеў і зайздросьціў, чаму ў яго не

ляжыць такая роўная падлога, не давялося-б яму гэтак мудравацца ў хадзьбе дома па карабачаных, дзюравых, гнілых дошках.

Прытыка маўчаў. Твар яго выцягнуўся, відаць было, як хадзілі ў яго грудзі пад белаю кашуляю, як краталася рыжая барада, але знарок ціха, спагядліва ён пачаў гутарку:

— Завошта-ж, таварышы? Ці я які злодзей, ці што? Здаецца-ж такі, як і ўсе суседзі!

— Ты горш злодзея... далжон я вам сказаць,—як з пяруна ўдарыў Ігнась і яшчэ хутчэй загрузаў па падлозе, успамінаючы, як Прытыка забіў у гаросе яго астатнія парасы.

— Пакінь, Ігнась, тут справа сур'ёзная,—супакойваў яго Анопрай.

І калі Аўдзей сказаў, што гэта робіцца воляю ўсіх працоўных, непамерна выстаўляючы пры гэтым сваё ўменьне гаварыць, калі Верка, ня вытрымаўшы, выпаліла, што прышоў канец крывапіўцам, і пры гэтым вачыма, што стрэламі, прабіла Прытыку, а кульгавы Ігнась вынес на верх усю сваю абразу на Прытыку за доўгае суседняе жыццё, Прытыка ўбачыў, што ласкаю тут ня возьмеш, што гэтыя хоць і суседзі, але яны другое крыві і што гэта беспаваротна, ён ухачуўся за грудзі і дзіка, як зьвер, загаласіў:

— Душыць!.. душыць, прышлі душагубы! Ніякай літасьці! Пярун на вас!

Ён кінуўся грудзмі на ложак і пачаў драпаць па ім вялікімі здаровымі пазногцямі.

Ля дзвярэй стаяў парабак. Ён зьбянтэжыўся і цяпер пакорліва вадзіў вачыма па ўсіх. Ігнась падышоў да яго, узяў за сьвітку.

— Чаго глядзіш? Радуйся, пасабляй нам! Яго вось агледзім!—і ён міргнуў, паказаў на ніцага Прытыку.—А сам да нас!

Парабак спачатку маўчаў і не кратаўся, але калі пачалі выходзіць з хаты і клікаць гаспадара ў хлявы, ён жыва выбег наперад, падбег і адчыніў вароты ў хляве. Паглядзелі і ўспамянулі, што каровы і сьвіньні на пашы, усьміхнуліся зьнянацку і пайшлі ў сьвіран.

— О-го! У яго яшчэ старога жыта на ўсю вёску да каляд! жартаваў Ігнась, гледзячы на поўныя засекаі.

Парабак усьміхнуўся і паказаў пальцам на гару. Ванька Крук ускочыў на дошкі, што нагадвалі столь, вясёла зарагатаў адтуль:

— Тут-жа яшчэ цэлае інтэнданцтва мяхоў колькі!.. а кунпякоў!..

Пакуль апісвалі і складалі ў клеці, сын Прытыкі сядзеў ўжо ў Мігуцкіх. Ён папярэджаў пра няшчасьце. Стары Мігуцкі дзякаваў за турботу. Ён заспакойваў сябе тым, што ў яго ўночы баляваў старшыня Сымон Аўтухоў і даў яму паперку, што Мігуцкі вызваляецца ад раскулачваньня, бо ў яго парабак быў у гэтым годзе толькі пятнаццаць лэён.

— Дзякую!.. дзякую!—усё цвёрдзіў ён, але калі сын Прытыкі вышаў на двор, ён выняў са століка акуратна складзеную паперку, палюбаваўся ёю і беражна паклаў у кішэню.

Цямнела ў вачох ад злосьці. Калаціліся сьцены, прыкра круціліся калёсікі гадзінніку на сьцяне. Успамянуў Косьцю. Стала цесна ў грудзях. Глядзеў на вакно і ўваччу яму здавалася, што адлучаецца яго шчыльны частакол ад колгасаўскіх агародаў і цягнецца назад. Захісталася хата. Ён абапёрся на столік. Паўстаў у ваччу пажар. Здавалася, палымнеючая адрына сунецца на яго, ліжа языкамі ягоны твар, смаліць грудзі. Праз другое вакно гарэзілася яму, цэліць у галаву бярозавым кастылём Ігнась і крычыць: на што паліў!.. на што!..

— Канец!.. канец!—закрываў стары Мігуцкі і паваліўся на падлогу. З бакоўкі выбегла старая, ухапілася за грудзі, схапіла конаўку вады, пырснула яму на твар.

— Ай, дрэнна мне!—стагнаў Мігуцкі.

Старая калаціла яго. Потым глянула ў вакно і ўбачыла, што ад Прытыкаў ідзе да іх чарада колгаснікаў, і анямела. Яна толькі мычэла, калаціла старога і паказвала на вакно. Устаў Мігуцкі. Рука, яго ўжо мацала ў кішэні паперку. Паглядзеў,—і яго здзівіла, што ўперадзе ўсіх ідуць Анопрай з Прытыкавым парабкам і вясёла жартуюць між сабой.

Калі адчыніліся дзьверы і Аўдзеі толькі пачаў гутарку пра сьпіс, Мігуцкі выняў акуратна складзеную паперку і крутнуў ёю Аўдзею перад носам. Той проста аслупянеў. Ён моўчкі перадаў паперку Ваньку, а ад таго яна пачала хадзіць па ўсіх руках. Маўчалі і чыталі. Толькі Ігнась, грукаючы кавялой, настойліва патрабаваў, калаціў Ваньку за рукаў.

— Сказывай, што напісана... чуеш?

— Аўтухоў адмяніў яго раскулачваньне...

— Як так?.. як так?—злаваў Ігнась.—Ах п'яніца такі!..

— П'яніца, прасьпіца, а дурань ніколі, — спакойна заўважыў Мігуцкі.

Тады злосьць Ігнася перайшла меру. Ён, здавалася, бачыў цяпер гэтага самага Мігуцкага з агнём каля іх адрыны і ўжо крыкліва пагражаюча кінуў:

— Маўчы!.. разумнік!.. падпальшчык!..

Спалох перабег сьцюдзёнымі колікамі па сьпіне ў старога Мігуцкага. Ён думаў, што адшукаў кульгавы Ігнась сьляды падпалу, але, убачыўшы нерашучасьць на Анопраевым твары, зачырванеўшыся, кінуўся на Ігнася.

— Давядзі, падла крывая! Я габе дам за абразу!

Усе стаялі і ня ведалі, што рабіць. Добра ведалі, што трэба цяпер-жа раскулачыць Мігуцкага, але шкодзіла гэтая паперка. Яна

стаяла сьцяной між імі і Мігуцкім. І цяпер неяк было праз яе пераступіць. Ціха па адным вышлі з хаты. Пашлі вуліцаю. Моцна лаяўся і пляваўся Ігнась. Прытыкаў парабак ішоў побач, крыху спяхмурнелы. Яму здавалася, што слабнуць лейцы, за канцы якіх ён ухапіўся.

Селі на Анопраевай прызьбе. Доўга спрачаліся. Парашылі, каб Ванька з Вераю схадзілі ў сельсавецкую парт'ячэйку.

— Узяць іх!.. растак іх!—хваляваўся Ігнась і злосна пароў кавялою ў пясок.

А ад Прытыкаў везьлі ўжо колгасьнікі хлеб і мэблю. Вялікая люстра, што ляжала на возе, захапляючы поўна праменьняў, пускае іх на колгасныя вокны. Жанкі і дзеці выбягалі на вуліцу.

Ванька Крук і Вера падыходзілі да Прылук. Гарачы дзень стаміў іх, і яны селі каля невялічкае ручавіны адпачыць. Булькала па каменьчыках вада, перакочваючыся з аднаго на другі, шастала каля берагу сухая ад сонца трава. Яны забіралі поўныя прыгаршчы вады, абдавалі ёю потныя твары. Зеланела поле. Толькі далёка сінеў сасновы гай на ўзгорку. Было ціха і пякотна. Верка цялёпнула босаю нагою па вадзе, сыплючы пырскі на Ваньку. Той адбіваўся, але калі ўбачыў, што едзе фурманка з-пад вёскі, быццам злосна прабурчэў:

— Пакінь, Вера! Яшчэ скажуць, што вось дзе дзяціняцца!

Вера слухмяна падышла і села насупраць яго. Ванька, успамінаючы раніцу, ударыўся ў разважаньні:

— Многа работы тут і цікавае, але цягне мяне ўжо на фабрыку. Як там цяпер? А гэты Мігуцкі Косьця ўсё выкручваецца, гад! Думаў пісаць у ячэйку, што раскулачылі яго, ажно вазьмі!

Вера ўспамінала сябровак. Ёй хацелася быць цяпер у кругу іх. Яна слухала Ваньку, а сама, здаецца, была ў сваёй чыстай паккамэры, шабуршэла папераю.

— Сора ўжо і выедзем адсюль!—гаварыла яна і ўжо адчувала знаёмы пах фабрычнага двара.

— А так праз тыдзень, толькі трэба яшчэ пасобіць ім добра з культабай.

Праехала фурманка. На ёй нехта п'яны раскідаў рукі па драбінах, цягнуў іклівую песню:

— Тран-сва-аль... Тра-аа-н-валь

Ік... страна мая!..

якая зьнікала ў пыле. Кіраваў фурманкаю спакойны чорнабароды селянін.

— Калі гэта скончыцца п'янства,—разважала Вера:—колькі хвароб ад яго?—І яна бліжэй падсела да Ванькі і паклала яму галаву

на плячо. Той гладзіў яе валасы, глядзеў на чырвоныя вусны. Яму было прыемна сачыць, як адлюстроўваліся белыя хмаркі з неба ў яе сініх вачох, ён туліў Верку бліжэй і цалаваў.

— А ведаеш, Вера, нам з табою афармляцца трэба.

Яна засьмяялася.

— Давай дзьве справы зробім!

— Ну?

— Ды ў сельсавеце...

Верка ў знак згоды кінула галавой.

У сельсавеце нікога ня было. На ганку сядзела некалькі сялян і нэрвавала. Ды і ня дзіўна, самая прыпарніца, цяпер касіць-бы толькі. Яны ня дружна адказалі на прывітаньне Ванькі. Толькі, калі Ванька спытаў пра Аўтухова, адразу ўсе загаварылі:

— Паехаў-жа п'яны, як сыцелька,—праказаў сівы дзядок, нэр. вова калупаючыся ў барадзе.

— Каб ён на край сьвету зьехаў!

— Во абрыду выбралі на сваю галаву!

Тут пасыпалася тысяча праклёнаў. Дзядзькі гаварылі, што яны даўно страцілі ўжо на Аўтухова надзею, што ён цэлымі тыднямі п'е у кулакоў і патурае ім, а на справы зусім не глядзіць. Чакаюць вось толькі сэкратара.

Ванька і Вера ўспамянулі п'янага за вёскай.

Каля ганку захісталася, віхляючыся на бакі, кульгавая курыца. Яна цяжка перастаўляла ногі.

— А кыш! Аўтушыха, каб ты згарэла!—жартаваў адзін селянін.

Разнаёміўшыся, сядзелі з дзядзькамі з паўгадзіны. Разважалі пра фабрыку і пра колгас. І тады, калі Ванька давёў, што на фабрыцы не такая ўжо лёгкая праца, як ім здаецца, раскажаў, як рабочаму даводзіцца цяжка працаваць у іх у трапічным аддзяленьні, яны больш даверліва сталі гаварыць і маляваць сваё жыццё.

— От і з колгасамі. Каб яно дружна было! Дык яно і нічога,—пачаў адзін. А то, скажам, я выйду касіць яшчэ цёмненька, а як у нас Іван, дык толькі пад паўдня выходзіць. Вось і мяркуйся з ім, як хочаш!

Верка гаварыла пра колгас у Забонічах, што там кожнага працу падлічаюць, і таму ніхто ня гультаіць.

— Вось вазьмецеся толькі дружна вы тут, а мы там на фабрыцы, дык убачыце праз колькі год сябе не пазнаем.

Так у гутарках няпрыкметна прабегла гадзіна.

Прышоў сэкратар парт'ячэйкі Ткачоў. Ён пазнаў Ваньку і Веру, здорава калаціў ім рукі вітаючыся.

— Ізноў да нас, добра! Заходзьце ў хату!

Усе пайшлі ў сельсавет. Ткачоў папрасіў Ваньку і Веру крыху перачакаць, а сам узяўся парадкавацца з сялянамі. Адзін за другім падыходзілі яны, выкладалі свае патрэбы і потым, не сьпяшаючыся, разыходзіліся.

Калі Ткачоў вызваліўся, Ванька, што сядзеў каля яго, гарача тузануў за плячо.

— Ты ведаеш, што гэта за тыпус Аўтухоў. Прышлі сягоння раскулачваць Мігуцкага, а ў таго паперка, што няма на гэта права. Падпісана Аўтуховым. А цяпер сустрэлі яго п'яным.

Верка хуценька даводзіла Ткачову, як абураны гэтым колгаснікі. Яна не магла сядзець на адным месцы, бегала каля століка, вочы яе блішчэлі.

Ткачоў нахмурыўся. Было відаць, што яму балюча чуць такую сельсавецкую работу. Ён нэрвова камячыў газэту на століку.

— Гэтага Аўтухова пара ўжо пад суд. Што ён не вытварае толькі... Я адчуваў, учора дагаварыўся з райкомам, каб зрабіць дадатковыя перавыбары. А пра Магуцкага дык так... на прэзыдыуме паставілі і выканаем самі. Толькі скажэце там Аўдзею, каб глядзеў маёмасьці, бо расьцягнуць.

Так доўга гаварылі пра Забонічы. Ткачоў цікавіўся, ці доўга ў іх яшчэ будзе брыгада, і скардзіўся, што дагэтуль ніхто ня прыехаў яшчэ ў іх колгас.

— Але мы і самі з вусамі, — жартваў ён.

— Прышоў сэкратар сельсавету. Калі перагаварылі пра ўсё і ўжо сабіраліся разыходзіцца, Ванька крутнуўся ад парогу зноў да стала і ўсьміхаючыся сказаў:

— Паслухай, браце, разлажы свае кніжкі!

— Якія? — дзівіўся сэкратар.

Ванька паказаў на Веру. Сэкратар усьміхнуўся, выняў з шуфляды загсаўскія кніжкі і пачаў дапытваць. Калі адзін за другім пры нейкай ўрачыстай цішыні расьпісаліся Ванька і Вера, Ткачоў жартаваў:

— А дзе-ж гуляць будзем?

— На фабрыцы! Прыяжджай! — сьмяяўся Ванька.

— Багаславен Пархвен і ўся сям'я яго!.. пажартаваў сэкратар.

Косьця атрымаў ліст ад бацькоў. Ён перачытваў яго шмат разоў, бегаў па пакоі, рваў на сабе валасы і кусаў вусны.

— Пачакайце-ж, сволачы, не дарую я вам!.. Разбурыць хочаце ўсё, разбуру і я вас, — шаптаў ён, гледзячы праз вакно на чорны сьлуэт фабрыкі. Яму было прыкра глядзець на гэтыя высокія шэрыя сьцены, на дым, што слупам узьнімаўся ўгару, на белую пару, што вілася пад стронам.

І калі надрываўся гудок і зьвінелі ад яго ў вокнах шыбы, Мігуцкі хапаўся рукою за сэрца. Яму здавалася, што сэрца ня вытрымае і выскачыць з грудзей. Так было горача ў сярэдзіне.

— Каб ён захлынуўся! — злаваўся ён.

Мігуцкі адчуваў, што, калі зьвернуцца з колгасу Ванька з Вераю, яму будзе ня соладка. Гэтыя шэрыя хмурыя сьцены, за якімі бегаюць і пацеюць сотні людзей, могуць не прапусьціць яго, а яму цяпер больш як калі трэба расхістаць гэтыя сьцены, каб яны праваліліся ў бяздоньне.

Ён убачыў, што па вуліцы спакойна ідзе сівы Ганушчанка і нешта прыкідвае на пальцах. Косьця адварнуўся. Гэты стары быў яму цяпер такім прыкрым і непамысным. Каб не спаткацца з ім, ён вышаў і сьцежкаю праз агароды пайшоў да рэчкі.

Там, ляжачы на траве, ён доўга раздумваў, як хутчэй зрабіць што-небудзь такое, каб яно балюча ўдарыла па Ваньку Круку і па Веры, што так воража сустрэлі яго, і па гэтым старым неспакойным Ганушчанку.

Вечарам у клюбе праводзілася спаборніцтва на лепшую ўдарніцу-паккамэрніцу. На сцэне стаялі доўгія сталы, на якіх ляжала шмат пакункаў паперы. Ён іграў оркестр. Была поўная заля жанчын. Старшыня цэхкому адчыніла вечар, і, калі сказала, што спаборніцтва пачынаецца, да столікаў падышло дзевяць паккамэрніц.

Яны, здавалася, не глядзелі на людзей, ня слухалі музыкі, а ўсе былі ўзяты ў палон папераю, якая шастала ў іх руках. Ём трэба было ў як мага найкарацейшы час адсартаваць кожнай па роўным пакунку паперы, выбраць і выкінуць глум, падлічыць аркушы.

Анямела заля. Сотні вачэй елі спрытныя рукі паккамэрніц на сцэне. Калі прайшло дзесяць хвілін, музыка змоўкла. Ударніцы кінулі работу. Журы пачало падлічаць, як выканана работа.

І так зноў некалькі чарадоў. У гэтым вечары ня было нічога надуманага, артыстычнага, аднак заля сачыла больш як уважліва. Нішто так ня можа захапіць чалавека, як вялікая рытміка працы.

Пасьля прэм'явалі лепшых ударніц. Адна за адною падыходзілі яны да сцэны, атрымхоўвалі скручанае трубачкамі сукно на гарнітуры, хусьцінкі і чаравікі.

Стурыв сядзеў у зале і наглядаў за вечарам. Калі ён бачыў, што некаторая работніца адстае, яму самаму хацелася ускочыць на сцэну і пасобіць ёй. Ён хваляваўся за кожны няўдалы рух у спаборніцтве.

Косьця Мігуцкі хадзіў па фойэ і нэрвова круціў папяросу. Ён ня мог спакойна глядзець на гэта дзікае захапленне залі і адчуваў сябе спакойнай ў баку ад яе. Ён перабіраў у галаве тысячы розных варыянтаў, якімі можна было-б хоць крыху зьменшыць гэтую шалёную радасьць, гэты дзікі энтузіязм залі.

Так ён хадзіў адзін, ня гледзячы ні на кога, жывучы толькі сваімі вар'яцкімі плянамі. Ён не заўважыў і стрыпнянуўся ад нечаканасці, калі ўбачыў, што да яго падышоў Курачкін.

— Што гэта ты зашпацыраваўся тут?

Косьця ўзрадваўся, што ўбачыў Рыгора Мацьвеевіча і, схапіўшы яго за пінжак, пацягнуў на двор.

— Хадзі... трэба пагаварыцы!

Яны вышлі на двор. Пайшлі і селі ў канцы доўгай ліпавай алеі на зэдліку. Было ціха. Толькі з па-за сьцен клюбу нлыў мешаны гам з гукамі оркестру і, здавалася, шастаў густымі кустамі.

Мігуцкі прыхінуўся блізка да Курачкіна і таемна, шэптам сказаў на вуха:

— Я думаю, забіць хоць аднаго...

— Каго?—напалохаўся Курачкін.

— Абы каго,—гаварыў і дрыжэў Мігуцкі.

— Навошта гэта?

— Злосьць!.. злосьны!—чырванеў Мігуцкі, моцна ўчапіўшыся за сьпінку зэдліка.

Курачкін не на жарты напалохаўся. Ён адчуваў, што гэта можа сапсуць усю справу. І ён чуў як выпаўзае з-пад яго зэдлік. Інстынктыўна ўскочыў, схпіў Мігуцкага за плечы, павёў, угаварваючы дарогай.

— Дурань ты! Малады яшчэ... Якая з гэтага карысць. Ды цяпер трэба як асьцярожней. Архіпаў зноў узяўся за ролы... А Ганушчанка ня сьпіць.

Але хоць у размовах Мігуцкі пагаджаўся з Курачкіным, у душы ён застаўся ранейшым.

Калі Курачкін разьвітаўся і пайшоў да хаты, Мігуцкі бягом памчаўся, апрануў рабочую блюзу, узяў вялікі рашпіль, засунуў яго пад паліну і пайшоў на фабрыку.

Міліцыянэру, што стаяў у калідоры канторкі, ён сказаў, што ідзе па выкліку Ганушчанкі і, прайшоўшы бегма, ўзьнімаўся па крутых лесьніцах усё вышай і вышай на фабрыку.

Ён узышоў пад самы строп. Там на мэталічных жэрлках вісела шмат тоўстых ланцугоў.

Мігуцкі прытуліўся да аднае прагаліны, праз якую спускаўся ланцуг да каландраў і трымаў вялікі жалезны брус для націску паперы. Ён бачыў, што каля каландраў тужацца рабочыя, ладуючы вялікія пакункі паперы.

На хвіліну задумаўся. Глядзёў, як стройна вісяць пасы, як зьнізу ідзе аднастайны ўрачысты гул машын, як ўзьнімаецца адтуль цяплыня і ад гэтае цяплыні грэецца ў яго бок на цёмных дошках. Рука

ужо слабей трымала рашпіль, гатовая зусім разьмякнуць і выпусьціць яго, як ізноў, што нажом, пацяло на сэрцы ўспамінамі пра бацкаў ліст, пра Ваньку і Веру.

Ён зноў паглядзеў на дол. Там усё грудзіліся рабочыя каля каландраў. І ён пазнаў, што гэта такія-ж самыя, што Ванька і Вера, такая-ж цвёрдая ўпэўненасьць у іх, у іхніх рухах каля машыны, у іх характарах, у гутарцы. І тады яму здалося, што гэта стаяць там Ванька з Вераю, што скрышылі яму ўсё ягонае жыцьцё, і Мігуцкі рашуча ўхапіўся рукою за ланцуг і цвёрда пачаў вадзіць па ім рашпільем. Смелела жалеза. Ён мазаў яго маслам, каб яно ня рыпела і глядзеў, як прыемна ўядаюцца зубцы рашпіля ў цвёрдае жалеза. Мігуцкаму здавалася, што ён піліць шыю Ванькі з Верай, і, больш націскаючы рашпільем, ён моцна трымаўся за ланцуг.

Было гарача ў рукі. Здалося, што нешта шаснула ў баку. Ён адскочыў ад ланцуга, лёг на падлозе і стаіўся. Калі ўбачыў, што гэта проста спадман слыху, зноў насеў на ланцуг.

Паволі пачаў расьціскацца ланцуг, трымаючыся толькі на адным колцы. Потым апошняя цененькая нітачка жалеза парвалася... Загрымела ўсё. Ланцуг забразгаў і паляцеў на дол...

Было чуваць, як нешта моцна грукнула на дол, ажно закалаціліся сыцены. Зьнізу ляцелі шалёныя крыкі, дзікі лямант:

— Ай-ай-ай!.. Каландры!.. каландры!..

Канец другой часткі.

Сьмялей, таварыш!

Як гоман неўгамонных шквалаў,
чуваць нам працы ўдарны тон:
сьмялей, таварыш,
мацней, таварыш,
сьціскай рукою малаток!

Ня церпіць край марудных рухаў.
калі будынак не гатоў.
Хто ля станка свайго марудзіць,
злачынца і нядбайнік той.

З жыцьцём
хто справіцца ня ўмее,
ня змыў хто з твару
брудных плям,
той проста кідае каменьне
на наш упарты цяжкі шлях.

Ідзе той зблытанай
сьцяжынкай,
перад мяжой кладзеца ніц,
і з вуснаў нізка слоў імжыцца
пра адміраючыя дні.

Тым часам, нібы рокат шквалаў,
чуваць нам працы ўдарны тон:
сьмялей, таварыш,
мацней, таварыш,
сьціскай рукою малаток!

У барацьбе мы не згарэлі,
ня страцілі запал і кроў.

Магутнай дружнаю шарэнгай
раўняем будаўнічы фронт.

І ведаем, што сіл даволі,
каб цяжкасьць год перамагчы.
бадзёрым сьпевам
на прывольлі
ўзарваць зялёны эмрок лагчы.

Ідзем. І будучыня грае
ударнікам паходны марш.
І ніткай сьцэлецца бяскрайнай
шлях пераможны
сьветлы наш.

Я—сын рэспублікі

Я поэтам яшчэ
ня быў.
Я поэтам і быць
ня мару.
Я прагну ў агні
барацьбы
Зьвярнуць
свайму ворагу карак.
Я хачу
сваім словам грубым
На франтах будаўніцтва
змагацца
За магутны
творчы
уздым,
За вялікія
тэмпы
працы.
Я ня прывык
углядацца ў красу.
Я ня прывык
да пяшчот
і
ласкі.
Жорсткія дні
я
жыцця нясу,
Шукаючы шчасся
у
працы цяжкай.
Ня люблю
пра
лірычны
настрой
казаць,

Не хачу
гаварыць
пра
напеўнасьць
паэзіі.

Калі
пры змаганьні
ўступлю
ў азарт—

Ворага
буду
да сьмерці
рэзаць.

Я ня прывык
гаварыць
эдарма
І абы свае
сілы
шэйгаць.

Калі сваю
шыю дастаў
з ярма,—

Голаў узьняць
мне
вышэй ільга.

Я не магу
без работы
быць

Ды глядзець,
як працуюць
іншыя.

Я прагну
суровай
барацьбы

За кожны
кілёват
энэргіі
лішняе.

Я—рэспублікі працы
сын

І сілу
сваю
я пакласьці
мушу,

Наліваючы
 галасы
 машын
 Тысяча-
 вольтавым
 пульсам.
 Я не стаю ля варштату
 штодзень,
 Але я умею
 валодаць
 горнамі.
 І калі
 на трывогу
 завод загудзе—
 На работу
 я рукі
 аддам мазольныя.
 І калі я пачую
 кліч зямлі:
 —Прагнуць
 палі
 мэталю,
 Пайду я
 руду у мартэнах
 паліць
 І на плугі
 буду
 плавіць
 сталь я.
 Калі трэба—
 я вугаль пайду капаць,
 Кал трэба—
 вінтоўку я стану
 чысьціць
 І буду стаяць
 на мяжы,
 ля слупа—
 Вартаваць юны край
 ад зладзеяў—
 злачынцаў.
 Завадэкія
 пайду
 мураваць
 муры

Буду цэглы ўзьнімаць
на паверх
дваццаты.

І будзе
з жалезам
бэтон гаварыць--

Будоўлі
найлепшы
агітатар.

Маці мяне
не пакліча спаць,

Пакуль
я работы свае
ня скончу.

Прышрубуюць
пайду я
рэйкі
да шпал

Ад Менску
да
нашых Мрочак.

І цягнікі
праз балоты
і бор

Прабягуць
каля
вёскі нашай.

І выйдзе
матуля мая
на двор

Слухаць
калёс
пераможныя
маршы.

Менск.
26/XII—30 г.

Маладосьць

Агроном Лебедзь даўно абяцаў прачытаць мне аповесьць свайго брата. Яшчэ два тыдні назад, ідучы з вытворчай нарады комуны, ён з жартаўлівасьцю казаў:

— Ёсьць у мяне брат-дзівак. Піша ён артыкулы пра вапнаваньне глебы, піша часам апавяданьні. Вось адно з такіх апавяданьняў ён забыўся ў мяне. Апавяданьне гэтае я называю аповесьцю, бо паміж апавяданьнем і аповесьцю знайсці розьніцу вельмі цяжка. К таму-ж апавяданьне гэтае мае выключнае значэньне, ды і сам брат назваў яго аповесьцю.

З таго часу прайшло некалькі дзён, і я не напамінаў Лебедзю аб яго абяцаньні прачытаць мне аповесьць, хоць, прызнацца, з цікавасьці ці з іншае прычыны мне хацелася яе пачытаць.

Я думаў, што Лебедзь забыўся пра аповесьць, ды і працы было шмат: надыходзіла жніво, сенакос—не да аповесьці. Але нешта раз па паўдні, калі я забег на хвіліну ў канцэлярыю комуны (было нейкае сьвята, і я ў канцэлярыю ледзь-ледзь праціскаўся), агроном Лебедзь напамніў мне пра сваё абяцаньне і папрасіў ахвяраваць яму некалькі часу. Я з ахвотаю згадзіўся, і мы пайшлі ў сад комуны, за пчэльнію, пад стогадовы асілак-дуб.

— У мяне паўтары гадзіны вольныя, думаю, што пасьпеем, — гавораць гэта, Лебедзь разгарнуў сшытак, сьпісаны дробным, нэрвовым почаркам. Але тут пачуўся голас:

— Таварыш Лебедзь! Таварыш Лебедзь!

Лебедзь адгукнуўся—„іду“, узяўся, сказаў:—„Зараз зьвярнуся!—і пашоў на голас,

Я застаўся адзін. Каля мяне ляжаў рукапіс. Лебедзя ня было доўгі час, і я ня вытрымаў—пачаў чытаць рукапіс. Назва рукапісу была „Аповесьць пра маладосьць“.

„Поезд перарэзаў курган надвое і, прыкметна стрымліваючы ход, спыніўся супроць драўлянага станцыйнага будынку. Каб ня шыльда струхнелая над станцыйным ганкам, можна-б было падумаць, што гэта не стацыйны будынак, а так які-небудзь казённы дом альбо сялянская хага дзевяностых год: нізкі падмурак, нізкія вокны, нізкая

страха—усё выглядае хваравіта, як і большасьць будынкаў на станцыі, калі можна назваць гэтым імем нешта падобнае да шкідэтаў хат. Ды і сама станцыя нагадвае больш маленькі, нікому непатрэбны разьезд: галоўная лінія і дзьве дапаможныя, пяць парожніх, як скрынкі ад сярнічак, таварных вагонаў; з боку—штабэлі дроў, за імі лес; за станцыяй—ну, прайсьці сотню крокаў—сэмафор, а далей роўнае палатно чыгункі бяжыць—сьпяшаецца ў невядомую блеклую далеч.

Пасажыры вышлі з вагонаў. Іх сёньня так многа: пяць чалавек. Балаголам шчасьце—яны наперабой заклікаюць да сябе выпадкова трапіўшых у гэтую глуш людзей. Ухмыляючыся, бяруць рэчы, нясуць да сваіх фурманак, згаджаюцца на ўсялякую цану. Асабліваю ўвагу зьвярнулі балаголы на маладога, акуратна апранутага чалавека з двума клункамі ў руках. Каля яго тры балаголы і кожны па-свойму тлумачыць яму выключныя ўласьцівасьці сваіх коняў і экіпажаў:

— За паўгадзіны—і ў Замошшы.

— Што за паўгадзіны? За дваццаць хвілін я буду там!

— Ды паглядзіце на маю фурманку—адпачынак ехаць на ёй.

— Таварыш! На маім кані гадзіна да неба. Едзем са мной!

Але малады чалавек ні з кім ня ехаў. Ён тлумачыў, што яму па справе трэба пабыць на станцыі, што па яго прышлюць падводу, што ен ні ў якім разе ня можа з імі паехаць, але балаголы ўсё-такі ня верылі яго словам і настойліва даводзілі мэтазгоднасьць паехаць у Замошша менавіта цяпер, менавіта з імі.

— Сяргей Пятровіч!.. Новікаў...

Малады чалавек абярнуўся. Клікалі яго. Заклапочаны твар у момант ажывіўся, у вачох забегалі агеньчыкі непадробленай радасьці—ён пазнаў свайго знаёмага па школе, і ня толькі па школе, але і па-за сьценамі яе,—ён апазнаў свайго блізкага таварыша Станіслава Лугоўскага, таго самага Стася, пра якога выкладчык грамаднаўства жартліва сказаў:—Лугоўскі агонь ды полымя, гарыць і сьмяецца. Глядзі, каб не згарэў зарана... маладосьць беражы...

— Стась... Якім чынам? Адкуль?—і прыяцелі моцна паціснулі рукі

Лугоўскі быў усё той-жа: радасьць з ног да галавы... Радасьць у яго руках, манэрах, гаворцы; радасьць у вясёла-задумённых, з блакітным адлівам вачох; радасьць у туга набітым портфэлі, які цалавалі промні ўзыходзячага сонца. І невядома было, чаму такая вялікая радасьць у Лугоўскага: ці ад жыцьця—сакавітага і блеклага, сьветлага і чорнага, багатага і беднага, шчасьлівага і няшчаснага, ці ад свая, па фасону складзенае фігуры—правільнага, крыху прадаўгаватага твару з ледзь прыкметнай бяспрычыннай усьмешкай на тонкіх вуснах, крыху большага за сярэдні рост, з ня зусім шырокімі плечамі, лёгкімі рухамі, і самае галоўнае—агонь і радасьць з ног да

галавы. Такі Лугоўскі. Як у горадзе, у школе, так і цяпер праз два гады. Хочацца верыць, што ён ніколі ня зьменіцца, што ён заўсёды будзе па-вясноваму, малады.

Званок. Праз пяць хвілін адыходзіць поезд. Прыяцелі на скорую руку растлумачылі адзін аднаму, дзе яны былі, дзе цяпер знаходзяцца, дзе і ў якасці каго працуюць, куды едуць і калі сустрэнуцца. Аказалася, што Лугоўскі паўтары гады працуе ў бліжэйшым мястэчку агрономам, і ён запрашаў да сябе на гарбату Новікава — „профэсара-студэнта і гордасьць будучай агрономіі“, як жартаваў Стась.

Гудок рэхам рассыпаўся ў лесе. Тормазы заварушыліся, буфэры неўпапад ударыліся адзін аб адзін, і поезд рушыўся. Лугоўскі на хадку ўскочыў на падножку вагона, зьняў шапку і, размахваючы ёю, вясёлы і бесклапотны—агонь і радасьць—яшчэ раз разьвітаўся з Новікавым. Поезд зьнік з вачэй.

* * *

„Еду... дамоў“...—была першай думка Новікава, калі ён апынуўся а два кілёметры ад станцыі. „Дом. Бацька. Маці. Браты... Не чакаюць...“ І ён усміхнуўся вясёлай усмешкай. Сяргей заўсёды любіў нечакана прыехаць дамоў, каб была больш радаснай сустрэча. Так і цяпер, едуць на цэлы месяц у адпачынак, знарок не паведаміў бацькоў аб сваім прыездзе. Ад успамінаў аб доме па ўсёй істоце разьліўся якісьці радасны хмель, якоесьці любое і дарагое пачуцьцё. Абуджаліся запамятаваныя ўспаміны маленства: серабрыстая рэчка, шэпты ніцых лоз, сасновы бор і суніцы бясконца. Пачатковая школа, II ступень, комсамол, непаразумеўні з бацькамі. Ён чужы чалавек у сям’і. А там разьвітаньне з вёскай, і не разьвітаньне, а хутчэй за ўсё дзээртства, і не ад вёскі—гэта адчуваў усім нутром Сяргей—дзээртства ад сям’і, ад бацькі, які ня ведаў яго, ад маці, якая не разумела сына, ад братоў, якія сьмяяліся з яго. Нешта чорнае і сумнае агарнула Сяргея, і разам з тым ён адчуў сьветлую радасьць у сябе,—радасьць за буйное жыта, што каласілася паабапал дарогі, зрадасьць за лес, што віднеўся ўперадзе, радасьць за фурмана, які пугай адганяў ваднёў ад каня. Не хацелася думаць аб сваёй агромічнай рабоце ў цэнтральнай рэспубліканскай установе, аб новых і новых формах калектывізацыі сельскае гаспадаркі; на момант—толькі на момант!—не хацелася нічога ўспамінаць апроча дому, рэчкі і сасновага бору. Хацелася як мага хутчэй убачыць родныя сялібы і абымаць любыя... кусты лазыняку, вольхі, бярэзьніку, абымаць... стромкія галіны клёну, дубу, ясеня і цалаваць... шоўкавае лісьце ліп.

Дарога была пакалечана выбоінамі і пераплецена карэньнямі дрэў. Калёсы бесьперапынку падсаквалі, трасьліся, кідалі з боку ў бок Сяргея. Каб крыху лягчэй было пераносіць „мучэньні пекла“,

Сяргей міжвольна абাপіраўся абедзвюма рукамі на сядзеньне і, жартуючы, казаў сам сабе, што едзе на гарадзкім экіпажы: „рукі—пружыновыя рэсоры, рукі—мягкае сядзеньне.“ Ён хацеў быць у гульлівым і радасным настроі, як у рэдкія шчасьлівыя хвіліны. Але, калі ўбачыў знаёмыя, блізкія мясціны—да дому засталася тры кілёметры,—нарадзілася новае пачуцьцё, чужое і варожае, і сумнае па новаму. У жменю радасьці нехта ўліў жаль да палеткаў, да саламяных стрэх, да людзей-мурашак, што капошацца ў гэтым жытнім, аўсяным, канюшынным моры.

І калі зусім прыехаў дадому, і маці першай выбегла насустрач у хвалючым захапленні, і бацька ўхмыльнуўся па добраму і шчасліваму, і брат моцна паціснуў руку, і нават „Ваўчок“ паглядзеў радаснымі вачыма і завіляў хвостом, Сяргей зрабіўся сумным і незадаволеным на самага сябе. Гэтага суму ніхто не заўважыў—такая вялікая была радасьць сустрэчы, толькі пяцігадовая сястра Марыля, уважліва глядзячы на Сяргея, сказала:

— Ты даў мне цукерку, а сам сумны.

Сяргей палуднаваў і распытваў бацькоў пра іхняе жыцьцё. Жылі яны звычайна: надзел зямлі, конь, дзьве каровы, і ўсё гэта на пяць душ сям'і. Ня бедна, не багата, па-сярэдняму: хлеба і да хлеба хапала, канцы з канцамі зводзілі. Калі-ні-калі і Сяргей дапамагаў.

— Сёлета ўраджай вышэй сярэдняга, вазоў пятнаццаць будзе жыта, вазы тры пшаніцы, два—ячменю, вазоў пяць аўса. Ну яшчэ тое-сёе ды і сена вазоў дваццаць,—расказваў бацька.

Сяргей слухаў няўважліва. Ён углядаўся ў чорную бараду бацькі і прыкмячаў у ёй першыя сівыя валаскі, глядзеў на твар і адчыняў на ім усё новыя і новыя зморшчкі, авабліва калі бацька прыжмурваў вочы або сьмяяўся з таго, як стары Мікола збудаваў сабе саху, каб араць ёю пяхаць пад жыта: „плугі псуюць зямлю, — казаў ён, — і як дваццацідвухгадовы сын яго Сёмка, равесьнік Сяргея, разбурыў яе, за што Мікола хацеў пабіць яго і нават хадзіў у нарсуд, каб даць месяцы два непаслухмянаму сыну. Сяргей глядзеў на яшчэ не стары твар маці і ў яе прыкмячаў такія-ж зьмены. Ён не хацеў казаць аб гэтым старым, бо ведаў (яму так здавалася), што яны аб гэтым ня хочуць гаварыць, але ня вытрымаў і сказаў бацьку, што ў яго пасівела барада. Бацька незадаволеная (зноў-такі здалася Сяргею) адказаў:

— Пастарэеш і ты,—будзе і ў цябе сівая барада.

... „Пастарэю... Сівая барада“...—думаў Сяргей увечары, седзячы на вуліцы, на той самай лаўцы, пад тым самым клёнам, на якой і пад якім досыць часта сядзеў некалькі год таму назад.

„Пастарэю... Сівая барада... Каму ад гэтага карысьць? І шкода каму ад гэтага? Карысьць таму, хто будзе ісьці па маёй сыцежцы і

шкода яму-ж самому... Карысьць з таго, што я аслабаню дарогу, а шкода з тае прычыны, што цяжка яму будзе расьцярэбляваць далей сыцежку. Ну і што з гэтага? А тое, што..."

— Сяргей! Няўжо ты? Здароў!—абарваў нехта разважаньні.

Гэта быў яго таварыш па дзяцінству Агуркоў, старшыня сельсавету.

— Ну, як, Сыцяпан, работа? Мне як помніцца, ты яшчэ першы год працуеш у сельсавеце?—запытаўся Сяргей пасля ўступных і заўсёды неабходных слоў.

— Работа? Нішто сабе. Працую патроху,—і Сыцяпан пачаў расказваць Сяргею аб апошніх навінах у вёсцы і сельсавеце, аб мастох і школе, што пабудаваны за сродкі ад самаабкладаньня, аб новых двух колгасах, у якія ідзе ў пераважнай большасьці бедната, за што кулацкая частка імкнецца адпомсціць колгасьнікам і нават пагражае забойствамі і падпаламі, і як цяжка працаваць у такіх абставінах.

— Працуеш, не пакладаючы рук: бяз выходнага дня, без чалавечага адпачынку, бяз усялякай нормы, без усялякага...

— Праўду кажаш, Сыцяпан,—перабіў Агуркова Сяргей,—праўду кажаш... От і я згубіў норму. Паразьвееў норму гэтую па ўсім сьвеце. Цяжка без яе, але я рад за тое, што няма яе, нормы гэтае... Рад, Сыцяпан, да душы рад...

— Я не разумею!?.—шчыра здзівіўся Сыцяпан. Але Сяргей яму не растлумачыў нічога. Новікаў, якога так чакаў Сыцяпан, быў зусім другі, зусім непадобны да таго Сяргея, якога ён ведаў чатыры гады таму назад. Ён тады быў адкрытым і простым і любым за гэтае, а цяпер нешта новае і варожае было ва ўсёй яго постаці, асабліва ў вачох і асабліва тады, калі ён іх прыжмурваў, быццам успамінаў нешта далёка-мінулае або разгадваў нявырашаныя і яму толькі вядомыя пытаньні. Абое прыяцелі, блізкія і дарагія адзін аднаму раней, адчулі сябе някавата ў першую сустрэчу, і гэта абодвум паказалася законным і нармальным: „інакш не магло быць, інакш ня можа быць“. Разьвіталіся фальшыва, не па-прыяцельску.

* * *

„12 дзён... Як шпарка ляціць час! Як мала і як многа застаецца быць тут. Мала таму, што ня хочацца ехаць у горад, і многа таму, што ня хочацца быць у вёсцы. Што за парадокс?! Ага! Паехаць куды-небудзь, павандраваць, павалацужыць, як кажуць. А далей? Зноў у вёску? Ні ў якім разе. У горад? Няма жаданьня. Ага! Так, так... Што за глупства?“

— Сяргей марыць аб сваёй каханцы!—ядрана і па-фізкультурнаму засьмяяліся хлопцы. Яны стаялі прад ім у лёгкіх рыбацкіх гарнітурах: Сыцяпан—старшыня сельсавету, Янка—яго „асабісты“ сэкрэтэр. Абодвы—комсамольцы. Абодвы—маладосьць. Абодвы ведаюць,

дзе яны знаходзяцца, за што і каму працуюць і што ім трэба або двым. „А я?“—і Сяргей спужаўся раптоўна (і скуль, нашто і для чаго?) узынішкага пытання.

— Хадзем, хлопцы!—саскочыў з сена, на якім адначываў, кінуў і на хамут кніжку, над якой ледзь не задрамаў, і шпарка, у захапленні, ад іхняга здароўя і маладосьці (а чаму сябе, дваццацідвухгадовага лічыў ня то што старым, а так сабе, высьпеўшым, Сяргей і сам ня ведаў), апрануў амаль што такі-ж рыбацкі гарнітур, і гарадамі ўсе ўтрох накіраваліся да рэчкі.

Янку, як больш вышэйшага і спрактыкаванага, паслалі ў глыбіню, а самі засталіся ля берагу. Ад берагу ішоў Сяргей, а Сыцяпан падносіў торбу, у якой яшчэ ня было рыбы. Крыльлі барадніка перакручваліся, карма падчэплівала каменны і гняты, і рыбы ніяк нельга было злавіць. Ці таму, што хлопцы сьмяяліся занадта вясёла і расказвалі аб сваіх прыгодах за гэтыя чатыры гады, ці з таго, што сонца сьвяціла па-ліпеньскаму, ці зусім з якой-небудзь іншай прычыны, але „факт фактам“, як казаў Сыцяпан,—рыбы ня было.

— Рыба дура, улезе ў нерат—ні ўзад, ні ўперад,—некалькі разоў успамінаў Янка рыбацкую прыказку, але рыба, як на зло, нізашто не хацела сёння быць дурай і катэгорычна адмаўлялася лезьці ў бараднік. Хлопцы нэрваваліся, асабліва Сяргей. Але ўсё-такі рыбаком пашанцавала—заяг даў каля трох кілёграм плотак, сярод якіх красаваўся і краснапёры карась. Магчыма, з-за гэтага карася ў хлапцоў загарэлася жаданьне лавіць рыбу бясконца,—лавіць і лавіць, выцягваць на бераг краснапёрых карасёў; магчыма, з-за гэтага і Янка, што быў ад віру, пасьлізнуўся ці зачэпіўся за нешта—ня памятае,—спужаўся і ледзь не ўтапіўся. Толькі дзякуючы спрытнасьці Сяргея ён апынуўся на беразе—белы, змардаваны і ахоплены якоесьці трасцай. Хутка звярнулася прытомнасьць, і хлопцы, звонка сьмяючыся, пайшлі да хаты.

— Вечарам пойдзем на вечарынку,—запрапанаваў „тагосьветны“ Янка.

— Добра!—з радасьцю згадзіўся Сяргей.

А самым вечарам, калі сапраўды пачалася вечарынка, і Сяргей прышоў да хлапцоў, яго ахапіў сум. Ня звычайны, што бывае часта са многімі, ні на кроплю не падобны да таго суму, калі хочацца буяніць і весяліцца, і не такі сум, ад якога хочацца ўцякаць,—сум быў глыбокі, для самога Сяргея незразумелы. Гэта быў сум, які ня толькі не хацелася праганяць, пазбаўляцца ад яго, але, наадварот, Сяргей рады быў за яго, за ледзь прыкметны, як павуціньне на шэрых сьценах, сум.

Сыцяпан з Янкам кружыліся ў кадрылі, мітусіліся ў лявонісе, паважна праходзілі ў вальсе.

— Хадзем, Сяргей!

Хто клікаў — ня важна, але Сяргей скінуў вопратку і нават шапку, чаго ніхто не рабіў, папрасіў Вольку і пашоў скакаць.

Усе скакалі дрэнна, але горш за ўсіх Сяргей. Ён сам адчуваў гэта ў кожным руху. Мо' таму яго рухі былі няўпэўненыя, непадладжаныя ў тахт вальсу, не гармоніруючыя з музыкаю.

„Але чаму з такім захапленнем вальсуюць Сьцяпан з Янкам? Гэта-ж ня рыбу лавіць? І які мяне чорт панес сюды?“ — і разам з тым дамоў ісьці не хацелася, хоць і даўно скончыўся вальс, і кадрыль падыходзіла да канца. Папяросу за папяросай выкідваў за вакно, у глухую чорнамазую ноч, і думаў: „Чаму мне ўсё гэта здаецца любым і варожым, як і я ім, хоць першае сьцьвярджэньне ў адносінах да мяне амаль што адпадае? Чаму мне робіцца няпрыемна, калі я гляджу на запэцканую, месяц няскіданую з пляча сарочку Габруся, сына вядомага кулака Каўрыгі? І ў горадзе чаму я адчуваю сябе не ў сваіх саннях і ня ў чужым экіпажы? Вось Сьцяпан. Кружыцца. Замілаваньне на твары, настрой шчаслівы? Не! — у мяне такі настрой ніколі ня будзе, а хоць і будзе, то штучны, фальшывы. І што можна з такім настроем зрабіць? Цалаваць дзяўчат! Ня больш. Сюды трэба сталь, загартаваная, выпрабаваная“. І зноў-такі, калі Сяргей падшоў да самага балючага, менавіта да таго, што і ў яго такой сталі няма, — яму зрабілася крыўдна і сумна і на сябе, і за сябе. Кінуў апошнюю папяросу за вакно, у чорную ноч, і, ня гледзячы на ўгаворы хлапцоў, пашоў дамоў.

... Нешта раз пад вечар Сяргей ляжаў на траве на раўчаку між жыта і перачытваў (год шэсьць таму назад чытаў першы раз) „Анну Кареніну“. Ён з прыхільнасьцю адносіўся да Левіна, але да таго часу, покуль той заставаўся самім сабою; пасля-ж размовы з мужыком, калі Талстой вёў свайго гэроя ў ціхае балота, Сяргей абураўся і на Талстога, і на Левіна, і на Вронскага, і на ўвесь роман. „Ну, што-ж, Талстой з уласнага пункту погляду мае рацыю, як па-свойму маюць рацыю і ўсе партыі і клясы. Мы-ж глядзім з боку рабочае клясы, з боку яе інтарэсаў“.

Новікаў любіў разважаць і цяпер, напэўна, доўга-б ляжаў на мураўцы і, не звяртаючы ўвагі на камароў, даваў-бы крытычную ацэнку Талстому, каб ня прыбегла яго маленькая сястра і не паклікала дамоў. Яна яму расказвала, што нехта прыехаў на калёсах, ня схожых з іхнімі, на кані, які лепшы за іхняга, а сам прыгожы, такі, як і Сяргей.

Вышла, што Лугоўскі не дачакаўся Сяргея і спэцыяльна прыехаў па яго. Новікаў у момант зьмяніў вопратку, сеў на калёсы — тут уласныя рэсоры ня трэба, — і за пяць хвілін яны ўжо даўно выехалі з вёскі, а за паўтары гадзіны праехалі дзесяць кілёметраў — уяжджалі ў мястэчка: ціхія завулкі, нахіленыя да зямлі хаткі, ціш, балота, грязь — усё пабудавана абывателем і пад густ абываталя.

* * *

— Ведаеш, Сяргей, я так задаволены, што трапіў у гэты раён,— казаў Лугоўскі, калі яны селі за стол і ўзяліся за даўно абяцаную і два тыдні чаканую шклянку гарбаты.

— Я ня ведаю чаму, але так задаволены, што ўдалося добра паставіць работу. Тут усё было разбурана, нават агрогабінэт не працаваў, і экспанатаў у ім ня было. Я ўзяўся за наладжваньне ўсяго гэтага разбуранага гнязда. За паўтары гады ўсё-такі, як ні хочаш, а вынікі работы відаць: організаваў пяць колгасаў, некалькі таварыстваў, як мэліорацыйнае, торфянае, агнятрывалае, малочнае. І вось, калі бачыш, што твая работа ня ідзе ўпустую, што цябе паважаюць за ўкладзены ў працу розум і энэргію, пачынаеш ганарыцца самім сабою. Праўда, Сяргей?

Але Сяргей маўчаў. Ён ухажваў абедзвюма рукамі за голаву і, пільна гледзячы ў нейкую, яму аднаму бачную кропку, думаў нешта цяжкае, яму толькі зразумелае і для яго-ж нявырашанае, зусім простае і складанае, пераблытанае, глыбока захаванае.

— Ну, дык як-жа думаеш, Сяргей? Праўду кажу я?

— Можа і так...—няўпэўнена адказаў той.

Лугоўскі са здзіўленьнем глядзеў на прыяцеля, пазнаваў таго-ж самага Сяргея, якога ведаў студэнтам, і разам з тым знаходзіў у ім новыя рысы: поўны суму і дакору на кагосьці і за штосьці твар, тонкія вусны, якія час-ад-часу дрыжэлі, сьветла-шэрыя, з новымі мутнымі агеньчыкамі і сваясаблівым новікаўскім бляскам вочы, якія глядзелі кудысьці ў далячынь, праз голаў Стася, у якуюсьці невядомую кропку. Той-жа і ня той Новікаў. І няма і ёсьць ў ім акрэсьленасьць, упэўненасьць, надзея, энэргія, ініцыятыва. І, галоўнае, незразумелы ён... незразумелы, багаты на ўражаньні, поўны супроцьлегласьцяй (а мо' ён ня можа сыстэматызаваць гэтыя ўражаньні?) і любы, дарагі Новікаў... блізкі Сяргей...

— Давай пройдзем па мястэчку,—запрапанаваў Лугоўскі толькі затым, каб разьвеяць, здавалася-б, беспрычинны сум прыяцеля.

— А ня позна?

— Без пяці дзесяць, — адказаў Стась, гледзячы на ручны гадзіннік.

— Ну, што-ж, можна. Агледзем ваш горад.

— І ваш.

— Маё ўсё і маё нічога...—засьмяяўся Новікаў. Яго сьмех падтрымаў Лугоўскі, і яны быццам трапілі на вясёлую дарогу. Ішлі і сьмяяліся, казалі аб зусім нясьмешных рэчах, але сьмяяліся шчыра, ад душы. Такі сьмех бывае ў дзяцей, калі ім удаецца роўненька скласьці цацкі і гэтым самым пабудаваць вялікі-вялікі горад.

— А ведаеш, Сяргей, я запамятаваў—ты прабач мне,—тут працуе Ніна...

— Ніна!—спалохана і радосна здзівіўся Новікаў.—Так.—І яны моўчкі пайшлі па зламаным тротуары, кожны гледзячы сабе пад ногі.

Ніна была блізка знаёмая Сяргею паўтары гады таму назад. Летась яна скончыла пэдаггіку і прыехала працаваць настаўніцай: у гэтае мястэчка. Лугоўскі хлусіў, што запамятаваў сказаць пра яе ён проста хацеў, каб прыцель сённяшні вечар быў у яго, а тое, што ён усё-ж такі ня вытрымаў і сказаў, можна было растлумачыць выключна познім часам. „Зараз ня пойдзе да яе—яна ўжо сьпіць“. Але меркаваньні яго ня спраўдзіліся—Сяргей быццам паміж іншым і, разам з тым, рашуча сказаў:

— Давай зойдзем на хвілінку... Цікава яе пабачыць.

Лугоўскі пашкадаваў свайго паведамленьня, але і спрацаца не выпадала.

— Зойдзем, калі ўжо так хочацца,—тонам чалавека, якому ўсё аднолькава, быў прымушаны адказаць Стась.

— Ня хочацца, а трэба зайсьці,—паправіў Сяргей, і ў голасе яго было прыкметна незадавальненьне на Стася.

У яе пакойчыку яшчэ ня была патушана лямпа. Шэры бляск асьвятляў вэранду і акацыі пад вакном. Чорнымі сілуэтамі здаваліся яблыні і стогадовыя ліпы воддаль. Стась пагрукаў у вакно.

— Хто там?—пачуўся спужаны голас.

Ён назваў сябе і Сяргея. Яна ў момант расчыніла вакно і вясёлая, уся ў белым, са шчырай радасьцю прывітала хлопцоў.

Зайшлі на кватэру. Акуратна прыбраны пакой, мініатурны столик, мініатурныя прыборы на ім. Усё спавіта цэнямі і ледзь-ледзь прыкметным сумам, як і сама гаспадыня, такіх-жа год, як і Сяргей.

Выйшлі на вэранду. Гаварылі, разказвалі, пераказвалі. Якой сьветлай выглядвала чорная ноч, якім блізкім і знаёмым здаваўся Млечны шлях і якой прыгожай патухаючая Вэнэра! Месяц, што віднеўся праз фарботы галін, меў зусім інакшы твар. Ня месяц, а поэма аб вясьне і, магчыма, аб Ніне...

Гэта, як відаць, зразумеў Лугоўскі (у яго залатое, чулае сэрца!), засьпяшаўся ўзяць слова ў Сяргея, што той прыдзе да яго начаваць, і, кінуўшы „спакойнай ночы“, схваўся ў цемні.

І тады Сяргей міжвольна паклаў сваю руку на яе плячо, паглядзеў у чорныя вочы яе (у іх агонь, і шчасьце, і водблеск патухаючага раньня...) і зноў-такі міжвольна, сам таго не сазнаючы і не памятаючы, пацалаваў яе ў шоўк галавы. Яна парывіста адказала яму, усхапілася, адыйшла ў кут вэранды. Сяргею здалася, што Ніна патанула ў цемні ночы, а ён нешта згубіў—блізкае і дарагое.

. Золак дрыжэў на ўсходзе, і жаўранкі гублялі трэлі ў паветры, і пах сена даносіў вецер з сенажаці. Раніцай Сяргей разьвітаўся з Нінай (яна прасіла застацца—не паслухаў).

. Прыехаў дамоў, сабраў рэчы і на другі дзень раніцай, ня гледзячы на ўгаворы бацькоў, выехаў на станцыю. Куды? Чаго? Ня ў вёску і ня ў горад. У Крым, на Каўказ, на Чорнае мора.. Вандраваць, валацужыць, каб праз два тыдні ўзяцца за работу ў цэнтральнай рэспубліканскай установе.

* * *

„Любая, дарагая Ніна!

Сумна. Сумна за думкі, за погляды, за работу, за жыццё, за той хаос, што робіцца ў душы, за ўсяго самога сябе. Раней, на крыльях першых поспехаў, я шпарка ўзыходзіў на так званыя „ўсходцы грамадзкага становішча“, а цяпер, калі нешта ледзь-ледзь падобнае да гэтага дасягнута, калі трэба ўзмацняць узятая з такімі цяжкасцямі і многім ахвяруемае, калі трэба ісьці ў глыбіню—„чым далей у лес, тым болей дроў“,—калі трэба працаваць над сабой, набываць страшэнна неабходную мэтавую ўстаноўку на жыццё,—мэнавіта цяпер я разьбіў бераг пасудзіны, выплескаў адтуль хоць ня ўсё, але частку нечага, расплескаў і згубіў рамкі, з якіх баяўся выходзіць, погляды на жыццё, якімі даражыў...

Мэнавіта так. Мне здаецца, што я варожы грамадзе, як і яна мне, што я непатрэбен людзям, як і яны мне—гэтыя дробныя з такімі-ж дробнымі, нікому непатрэбнымі і ўсім неабходнымі інтарэсамі; людзям, якія заўсёды сьпяшаюцца, кудысьці бягуць, нечага чакаюць. Мэнавіта так. Хаос, хаос і хаос.

І з гэтага хаосу злымі тыграмі глядзяць пытаньні. Куды? На што? Чаму? Усе сілы аддаць грамадзе? Заўсёды жыць у неразуменьні трагічных пытаньняў? Заўсёды сеяць усё лепшае ў пушчы і закавулкі жыцця з мэтай перарабіць глухое балота ў квітнеючы сад? На што? Для шчасьця роду чалавечага? Ды і на што шчасьце, калі незразумелы больш глыбокія пытаньні жыцця?

.

Для мяне гэтыя пытаньні застануцца назаўсёды нявырашанымі, і табе пішу гэта не для таго, каб чакаць адказу: яны незразумелы, нявырашаны ня толькі для мяне, але і для ўсіх людзей, не выключаючы адсюль і тых, якія ўсюды і заўсёды выступаюць у ролі заўмных энцыклёпэдыстаў жыцця. Я іх насіў у самых захаваных тайніках, нікому ня выказваў і ня ведаю, чаму парашыў напісаць табе аб іх. Я ведаю, што толькі ты будзеш ведаць аб гэтым, што толькі ты зразумееш мяне. Таму, напэўна, і напісаў табе...

.

ЦІМ. ЗАРЭЧНЫ

На вуліцы дождж і сонца. Контраст. Я страшэнна люблю контрасты, а таму мне хочацца пакінуць пакой і пайсці на вуліцу. Але зноў: Куды? Чаго? Хочацца забыцца, і забыцца толькі для таго, каб у гэтым забыцці паўстала ты... Паўстала дарагая Ніна... Любая мілая і незразумелая...

...І хочацца цалаваць, цалаваць цябе...

...Глядзець на цябе...

...Бачыць твае вочы...

...Бачыць ледзь прыкметны, глыбока захаваны сум...

...І цалаваць, цалаваць цябе...

Твой Сяргей“.

Ліст выпусціла з рук, і сьлёзы закапалі на мост. І не на мост, а на ліст, на словы палкія, як і каханьне. Схапіла шэры кавалак паперы, паднесла да вуснаў—маладосьць на іх, і гараць полымем,—пачала цалаваць, цалаваць бясконца.

Думала:

„Любы... Сяргей... Што будзе з табой? Ці вызвалішся ты ад супярэчнасцяй, што ўзялі ў палон тваю істоту, што абкружылі цябе, быццам звонкія сосны? Ці пераможаш бурапенныя хвалі жыцця? Ці даплывеш да другога берагу?“

І цалавала, цалавала бясконца шэры, пажоўклы кавалак паперы.

На гэтым „Аповесць пра маладосьць“ абрывалася. Аўтар давёў свайго гэроя да крутога абрыву і кінуў аднаго—бяз людзей, без дапамогі, з заклікаючым у бяздоньне ветрам.

Што з Сяргеем Новікавым? Дзе ён? Хто ён? Якая глеба ўзрасьціла затоеную Сяргееву пэсымістычнасць? Адказу на гэтыя пытаньні я не знаходзіў; Лебедзя, які мог-бы мне дапамагчы, ня было.

Гледзячы на апошнія сказы аповесці, я ўспомніў сваю сустрэчу з дзедам Пракопам. Нешта раз, ходзячы са стрэльбай па незнаёмым лесе, я заблудзіўся і рызыкаваў застацца начаваць пад якой-небудзь хваінай. Я быў стомлены і галодны, я хацеў ужо прылегчы на дыван моху, як раптам у прасецы ўбачыў хату. Я пайшоў да яе. Гэта была хата лясьніка. Самога лясьніка ня было: ён накіраваўся ў абход; я знайшоў дзеда Пракопа, лясьніковага бацьку. Ён даў мне папалуднаваць, пачаставаў моцным тытунём, а пасля, пагладжваючы сваю бялёсую барладу, запытаў:

— Скажы, хлапец, ніяк ня ўцямлю, як гэта можа быць... Ну, вось задавіўся ў суседняй вёсцы чалавек адзін, не стары яшчэ, год

трыццаць, Лявонам Лухтаю зваць яго. Вясёлы быў такі—казкі расказваў, жартаваў заўсёды, за словам у кішэню ня лез. Масты будавалі—ён запявалам быў; зацягне, бывала „Гэй, дубінушка, ухнем!“, дык „баба“ на два сажні падсаквае ўгару. А „баба“ ня лёгавая—пудоў шэсьцьдзiesiąт будзе, цэлым гуртам цягаюць яе. Ну, вяселье якое, хрэсьбіны,—Лявон Лухта як тут, дык тут. Вясёлы быў чалавек, бяз клопатаў жыў, але-ж заўсёды казаў: „Памру я не сваёю сьмерцю Сумна жыць“. Скажы, хлапец, чаму гэта?

— Бываюць, дзед, хворыя людзі,—адказаў я.

— Які-ж ён хворы, я табе кажу—вясёлы быў, запявала на ўсю вёску.

— Часам і не заўважыш хваробы, падточвае яна з сярэдзіны няпрыкметна. Жыве чалавек, здаровы, здаецца, а на самай справе падламвае яго, клоніць да зямлі. Вось і прыходзе час, ня вытрымлівае ён, ідзе ў зямлю.

— Добра кажаш, хлапец, але чаму-ж мяне, старога, ніхто не падламвае? Чаму я не скажу, што сумна жыць? Ну, я стары, я памру, але-ж жыцьцё не старое, жыцьцё не памірае. Чалавек нараджаецца, жыве, старэе, памірае, а жыцьцё заўсёды маладзіцца, і людзі на зямлі заўсёды маладыя. Я семдзiesiąт год пражыў, а навакол мяне заўсёды маладосьць: і лес малады, і хлопцы маладыя, і дзеці нараджаюцца такія-ж голенькія і чырвоныя, як і семдзiesiąт год таму назад. З чаго-ж тады сумаваць? Ніяк ня ўцяплю.

Дзед вадзіў мяне на пчэльні, паказваў на вульлі і казаў:

— Жыцьцё маладзіцца, а на маладосьць глядзець радасна. Вось і пчолы—паглядзіш здалёк: ніколі, здаецца, не паміраюць, а на самай справе—што ні дзень, то і няма некалькі пчол. Але не заўважаеш гэтага. Рой як быў, так і ёсьць, нават расьце, падзяляецца,—к ліпеню глядзі, з аднаго роя—два атрымліваецца. Так і людзі: адзін чалавек памрэ, два народзіцца, і жыцьцё заўсёды маладое. І я, стары, гляджу на маладосьць і ніколі нікага суму ня ведаю.

Я ўспамінаў сустрэчу з Пракопам, з гэтым маладым у семдзiesiąт год дзедам, і таксама, як ён мяне, запытваў Новікава Сяргея:—З чаго сумаваць, гэроі „Аповесьці пра маладосьць“? Не зразумелы табе кардынальныя пытаньні жыцьця? А само жыцьцё—бурлівае, маладое—зразумела? Крокі твае, справы твае, думкі твае зразумелы самому? Калі не зразумелы, ідзі ў жыцьцё, у барацьбу, у працу, і ты адчуеш бурлівую маладосьць жыцьця.

Я напэўна яшчэ доўга-б гаварыў з Сяргеем Новікавым, які ляжаў на маёй далоні, у сшытку, на дзевятнаццаці старонках, каб ня прышоў агроном Лебедзь, брат аўтара аповесьці.

— Прачыталі?

— Чакаючы вас, прачытаў і перадумаў.

— Што-ж вы перадумалі?—запытаў Лебедзь і сеў супроць мяне на зялёнай, непакамечанай траве. Шэрыя вочы яго, з зеленаватым водценьнем, спакойныя, глядзелі на мяне.

— Мне здаецца,—сказаў я,—што гэтая аповесьць зусім не пра маладосьць... Ну, як вам сказаць. Вось, селі вы на траву. Трава была сакавітай, стройнай, селі вы на яе—зьмялі. Мне здаецца, што пра гэтую памятую траву гаворыцца ў аповесці. Гэта аповесьць не пра маладосьць, а пра зьмятую некалі сакавітую траву. Пройдзе дождж, трава гэта выпрастаецца, зноў стане стройнай, але ня будзе дажджу,—прылячэ сонца,—трава засохне, завяне, вецер разьвее быльлэ па чыстым полі. Такія параўнаньні ўзьнікалі ў мяне, калі я чытаў аповесьць вашага брата. Няпраўда, скажаце?

— Згодзен з вамі, але выслухайце мяне. Я дам вам усе ключы да аповесці зусім не пра маладосьць. Першы і галоўны ключ,—Лебедзь ціха ўхымльнуўся і зноў зрабіўся сур'ёзным,—першы і галоўны ключ: аўтар аповесці ня брат,—у мяне ніякага брата няма,—апавесьць напісаў я...

Лебедзь пасунуўся бліжэй да мяне, пальцамі пачаў церабіць траву,—травінкі складаў адну да адной; здавалася, што ён увесь аддаўся гэтаму занятку, што на складаньні гэтых травінак скончэн-траваны ўсе думкі Лебедзя.

— Вы правільна казалі пра засохлую траву. Я мог таксама засохнуць, хвалі жыцьця маглі паглынуць мяне, але я не паддаўся, я перамог. Хочаце ведаць, што прывяло мяне сюды, у комуну? Ня што іншае, як уцяканьне ад свайго ценю, ад самога сябе. Гэта цягнулася ў мяне з год. Я адчуваў, што хаджу па балотнай трасяніне, што я магу праваліцца ў прорву, і я ўцякаў з зачарованага кола і нікуды ня мог уцячы. Я ведаў, што ва мне павінен надыйсьці пералом,—інакш загіну, правалюся ў балотныя нетры, і я набліжаў гэты пералом, кідаўся з месца на месца, думаючы, што бягу насустрач пералому, і ўсё дарма—я ня мог выбіцца з лесу. І зусім ня дзіўна, што кожны заўважаў ва мне зьмены, некаторыя гаварылі пра гэта,—я не хацеў верыць, не хацеў слухаць, я сам ведаў сябе і сам з сабой змагаўся. Я ў той час быў падзелен надвое, як той узгорак поездам,—ва мне былі два Лебедзі—два заядлых ворагі, яны адзін аднаго білі крыльлямі, клявалі, і ніхто нікога не перамагаў. Я стаміўся ад гэтае барацьбы, я кожную хвіліну рызыкаваў упасьці ніцма на зямлю, паляцець у бяздоньне, зусім зьнікнуць з зямлі.

Нічога гэтага не здарылася. Зямля пада мною аказалася жвірыстай, ніякага балота ня было,—я пасьля разгледзеў гэта, ужо ў комуне. Тады-ж, у час заядлай барацьбы двух лебедзяў, я ня змог разгледзець жвірыстага поля, ня змог убачыць, што яно патрабуе

лубіну—мне ўся зямля здавалася забалочанай, зарослай кунікам, хмызьняком, багуном,—гнілое балотца сярод поля здавалася мне непраходным багавіньнем. Усё гэта прайшло. Цяпер я асушваю балоты, гачу гаці, лубінам пераплятаю жвір,—я адчуваю сябе вінцікам вялізарнага механізму, я накіроўваю кожны свой рух у тахт машыны—я ў гэтым знайшоў закон жыцця. Менавіта ў гэтым закон жыцця, бо я ведаю сваю мэту, і мэта мая—мэта мільёнаў; я ёю пранізаны наскрозь,—над ператварэннем у жыццё гэтае мэты працуюць усе мільёны.

...Здаецца, зусім проста, але да прастасці з двума лебедзямі ў грудзёх ня прыдзец. І мая „Аповесьць пра маладосьць“—аповесьць пра старасьць загінуўшага лебедзя. Калі пісаў яе, стары лебедзь жыў, і ён зьбіваў мяне з торнае дарогі. Цяпер няма старога лебедзя, і я ўсё бачу ў іншым сьвятле. Ну, хоць бы ўзяць апісаньне сустрэчы з Нінаю. Гэта-ж фальш, паклёп на самога сябе! Я ніколі з ніякай Нінай не сустракаўся, ня пісаў лісты ёй, ня ведаў яе. Я сустракаўся, хацеў бачыць, пісаў лісты, ведаў Антаніну. І толькі затым, што ня ведаў ніякае Ніны, я мог пісаць пра наша з ёю каханьне. Гэта было непраўдзіва, затым і атрымалася фальш. Пра каханьне ня пішуць і не гавораць, а калі пішуць і гавораць, дык толькі для тых, хто нічога пра гэта ня ведае.

Вось і ўся мая гісторыя з „Аповесьцю пра маладосьць“. Згодзен з вамі, што гэта аповесьць пра старасьць. Калі ва мне, Лебедзі, знаходзілася два лебедзі, я быў сапраўды стары. Але цяпер, калі лебедзь пэсымізму і расчараванасьці загінуў, я зусім малады, я юнак, хоць пасля таго на плечы лягло некалькі соцень дзён. Я цяпер—маладосьць, я—вінцік вялізарнейшай машыны.

Агроном Лебедзь перастаў гаварыць,—ён цяпер ляжаў на траве і спакойна глядзеў на заходзячае сонца. Потым раптам, глянуўшы на гадзіннік, устрапянуўся.

— Там, напэўна, пачалі паседжаньне. Трэба бегчы.

Мы ўсталі і пайшлі да клюбу. Апошнія прамені сонца залацілі дрэвы—надыходзіў ліпеньскі вечар, душны, кароткі. Заўтра ледзь пакажацца на золак, устануць комунары і зараз-жа возьмуцца за работу: хто на балота, хто на поле, хто да будынкаў,—кожнаму работа знойдзецца. Агроном Лебедзь будзе паказваць кіраўніку брыгады па асушцы балота, якога памеру капаць канаву, дзе цэнтральную, дзе дапаможныя; будзе бегаць да будынкаў, раскажа цесьляром, на якім вяшчу прасячы адтворыны для вакенцаў у аборы, на якім пакласьці бальку, дзе капаць яму для сіласу; будзе растлумачваць загадчыку паляводзтва, што на гэктар трэба рассяпаць тры цэнтнэры вапны, што торф з балота трэба расьсыцілаць роўнамерна ўсюды, што жыта з дзялянкі № 5 трэба абмалаціць асобна; агроном Лебедзь ня будзе мець ніводнай вольнай хвіліны, і комунары будуць гаварыць пра яго:

ЦІМ. ЗАРЭЧНЫ

— І як ён пасьпявае,—усё ўбачыць, усё прыкмеціць...

Мы падыйшлі ўжо да клюбу. Агроном Лебедзь сказаў:

— Бывайце. К гадзіне дванацатай паседжаньне, напэўна, скончым.

Я пайшоў на рэпэтыцыю драмгуртка, які рыхтаваў п'есу „Сьпявай, вясна“. І сапраўды, адтуль чулася:

Сьпявай, вясна колгасная,

Зярном, ільном сьпявай!

Прынось ты, лета краснае,

Багаты ўраджай!

Заходзіла сонца, на зямлю клаўся душны ліпеньскі вечар.

Ліпень 1929 г.—верасень 1930 г.

Будзіна—Менск.

Прыблізны падлік

„Credo“ маё, бяўмоўна, ня ў тым,
Каб гнацца за славаю ці прызам.
„Credo“ маё увамне, у самім,
Чым я праз кожны мой атом пранізаны.

Вядома, сябе уяўляеш такім
Адносным да наяўнасьці жыцьцёвага авансу,
А таму мае поэтычныя жукі
Зьвінелі танклява віртуознымі романсамі.

Віртуозны насопы жыцьцёвых каламбур,
Рамансаў ямчэй і віртуозьней.
Гэта трактат зашыфраваных бур,
Гэты скавыш ад сьмеху не адрозьніш.

Надта-ж няўдумнасьць, а проста хада,
Нападкі ўсялякіх абрэхаў.
Зараз да болі аднаго шкада,
Што слаба ўзіраўся да зорнасьці вехаў.

Яны-ж туманамі дарогу заблыталі,
А песьня зьвінела далёкаю птушкаю.
І вось яна зараз ляжыць акавітаю.
Хіцвай, нязвычайнай такой завітушкаю.

І гэта падзяка за працу і шчырасьць,
Самому зьбіраньне зялепых ападкі,
І песьціць на целе уласнага чыра,
І слухаць упікі сваіх-жа нашчадкаў.

Жыцьцё неспадзеўкі надорыць атрутаю,
І рэшту з разьліку нам выпіша скарбнік.
Навошта-ж намервацца бэстымі трутнямі
На потам здабытыя скарбы?

Вас ня здзіўляе звычайны фэномэн?
І крок сямімільны таксама ня дзівіць?
І глушыць вам вушы надуманы гоман,
Сарказмам пакрыўленых сківіц!

Я ад „Настрояў“ рабіў пачатак,
„Рытмы“ чаканіў па шкле галалёдзіцы.
Я на рабоце бяз белых пальчатак,
Гнаўся за шыкам налошчаных модніц.

Сам я з рыдлёўкай да сотае стомы
Кідаўся сьмела на зындру тэорый.
Глянёце, радкі як пастаўлены строма,
Нават ня ўцяміш найстромшы каторы.

Праўда, нязможаны ўпартыя мілі,
Занадта-ж заядлыя—гэта прагулы.
Вось і ўзіраюся ўпарта і пільна,
Вось вырываю патроху рагулі.

Болей нікчэмнасьці ў збэшчаных славаю,
Болей живога ў народжаным новым.
Бач, апалонікі скопамі плаваюць,
Мерацца хвосцікам збочыць асновы.

Бач, адзяюцца ў прыгожыя сьвітары,
Кожны на шапку чапляе эмблему.
Гэта зарок—„да апошняе літары
Буду тлумачыць живую праблему“.

Гэта, вядома, на штучнасьць нагадвае,
Проста пад моду падводзяцца ранты.
Глыбей ня ступіць ніколі нага твая,
Покуль ня зрушыш аснову дамінанты.

Трэба да кальва нутро сваё выведаць.
Найдаражэйшае-ж класьці на шалі.
У нас-жа парадным, крахмаленым выездам
Творчыя мэтады ў кучу зьмяшалі.

Праўда, нясталасьці нашай пялюшкі,
Блудзяць па сьцежках манлівых на змроку.
Нашыя песьні—пужлівыя птушкі,
Ім не пад сілу чужыя урокі.

Ім-бы пястошчаў надорылі песты,
Ім-бы загладох прыставілі тузень.
Не, набасонаж дарогай крамністай
Каліва радасьці вышукай ў смузе.

Не, загарыся да кожнага атому,
Горкіх прысмакаў паспрабуй ад слодычы.
А то сваё выйсьце штурмуеш цытатамі,
А то падаеш іх на срэбраных сподачках.

А то захапленні, адны выкрунтасы,
Атрамант намоканы з модных памыйніц.
І бэсьціцца вока на тыя акрасы,
Ды горкай атрутаю дыхае быльнік.

Вырві той быльнік і кінь ў каляіну,
Зруш той паўстанак і вырві рагулі.
Бачыш, краіна шчасьліваму сыну
Вымыла чыста-бялютка кашулю.

Бо праца нас кліча ударных, дасьціпных,
Да кожнага нэрву жаданьнем працятых.
Каб самі ўзьнімалі узвышшы краіны,
На штурм пьцігодкі змагацца заўзятая.

Я не зракаюся ўласных заганаў,
Сьмех прытварацца нявіннай Даротай.
І кожнай заганы—балючыя раны,
Я выпраўляю ударнай работай.

Словы поэты—жывыя намеры,
Гром пераможны эскадры.
Чуйце, як стукаюць ў нашыя дзьверы—
Гэта ідуць пролетарскія кадры.

І гэтыя стопчуць заядлую змогу,
Нязвыклую стому—аскоміну нашу.
Чуеце крокі?! То йдзе перамога
Сьмелым, зазыўным, наточаным маршам.

Дык што мне да вашай фэльдфэбэльскай позы?
Ніколі фэльдфэбэль ня быў командармам.
Гляньце, цьвітуць вершаваныя кросы,
Гляньце на строі ўзброеных арміяў.

1/II—31 г.
Менск.

Пачаў колас налівацца...

Пачаў колас налівацца—так і ёсьць.
Ў нас прыплод разоў на дваццаць—так і ёсьць.
Ўсе зярняткі пану рынуць—так і ёсьць.
А сабе адну мякіну—так і ёсьць.
Ўсё цяжэе буры поступ—так і ёсьць.
Хутка дыбам ўстануць косы—так і ёсьць.
З вастрыя агонь зарніцай—так і ёсьць.
Хлыне кроўю бліскавічна—так і ёсьць.
Кроў ад неба струмяніцца—так і ёсьць.
Будзе досыць ўсім зямліцы—так і ёсьць.
Буйных зерняў мы зьбяром—так і ёсьць.
Трупы панскія ўзаром—так і ёсьць.

Пераклаў Мікола Хведаровіч.

Суд пачаўся

Стругалі ўчора ў Будапэшце слупы,
Заўтра ў Бэрліне павядуць караць.
У Софii раздольна—ціскі і ланцугі,
Ў Парыжы залпы драбілі ілбы.
Вочы шахцёра дакорам гараць.
Над Масквою—завываньне воўчых зграй.

Суд пачаўся,
Суд пачаўся!
На ўвесь сьвет суд пачаўся!
Рабочыя—тут,
Буржуі—там.

Зямля пладавіта,
Нявычэрпна шчодро вясна.
Стракаціць статак,
Табун ляціць.
Ў сьпелых кістках сок дзяньніц.
Давіцца гневам румын батрак
Ненависьць душыць вэнгерскіх сялян.
Зямлёю рай дан,
Панам-жа—краты.
Зямлю ён зрабіў казэматам.

Суд пачаўся,
Суд пачаўся!
На ўвесь сьвет суд пачаўся!
Сяляне—тут,
Паны—там!

Вы вінаваціце нас?
Вас вінавацім мы!
Намі жыцьцё ўсё на сьвеце створана!

АНАТОЛЬ ГІДАШ

Нас вінаваціце вы?
Вуліца, фабрыка, горад, палацы,
Лес, садавіна, пшаніца—ўсё
Створана нашай працай.
Патрабуем назад сваё!

Суд пачаўся,
Суд пачаўся!
На ўсім сьвеце суд пачаўся!
Рабочыя, сяляне—тут,
Астатнія—там.

Гэта будзе апошні суд.
Мы гатовы!

Пераклаў Мікола Хведаровіч.

Срэбны бусел

(малюнак вершам)

Срэбны бусел з чырвоным крылом
Пралятае над нашым сялом.
Пралятае і, быццам-бы шмель,
Сее гуд

на даль,

на бель...

— Ну і птушка!

Ня птушка, а жар!

Кожны голаву верне да хмар,
Кожны ўверх пазірае, туды,
Дзе гудзеньне і жоўты дым...

Раптам...

Што гэта?

Што?—

Нібы

З вышыні

На зямлю

Галубы—

З кожнай хвіляй

ніжэй,

ніжэй,

А гудзеньне—

цішэй,

цішэй...

Срэбны бусел у хмары нырнуў,
Срэбны бусел глынуў вышыню,

ЗЬМІТРО ВІТАЛІН

І яшчэ—

вышэй,

вышэй,

Галубы-ж—

ніжэй,

ніжэй...

Галубы-ж—

не галубы:

Лістоўкі нясуць нашу быль:

„Гэй працоўныя! Вораг ня дрэмле—

Уступайце у Авіяхэм!“

Крэйсэр Эмдэн

Уздым рэвалюцыйпага руху ў Нямеччыне адчуваецца і ў тых колах, якія дбайна ўпільноўваюцца ад рэвалюцыйнае „за-разы“. Матросы нямецкага крэйсэра „Эмдэн“, абураныя жорсткасцю лейтэнантаў і дрэннай стравай, зрабілі дэманстрацыю пратэсту, узнялі чырвоны сцяг, сьпявалі „Інтернацыянал“ і патрабавалі звароту дадому.

Паўстаньне адбылося ў канцы 1929 г. У гэтым самым годзе вуліцы Бэрліну абліліся рабочай крывёю (расстрэл першамай-скай дэманстрацыі), і на вуліцах Бэрліну былі барыкады.

I

З моўнікі

Сын Грэнляндцы,
Бацька навалаў,
Мільёнам басэтляў
Гудзіць Норд.

Ноч.

На палубе постаць усплывае,
нехта шэпча:

„Арнольд,
Арнольд“.

У цемначы жылі
Сотні паданьняў
і мітаў,

Пажылы,

месяц

на сусьветны смутак хварэў.

... — Слухай,

На дасьвецьці
мы зробім мітынг,

Як толькі крэйсэр

Пакіне Брэст.

Нашыя матросы

Усе абураны,

Кожны мае

на „Фатэрлянд“ зуб.

Жартуюць, што з асьлячай
Збуцьвелей скуры
Пражуць нам катлеты
і вараць суп.
Разумееш,
Настрой самы адпаведны.
Гэткі настрой
—Маці перамог.
Доўга ўмеючы?
Павернем „Эмдэн“,
Курс на Нямецчыну,
Шпандорым дамоў.
А Нямецчына
—гэта вульканічны кратэр
І лява рэволюцыі
ў ім першага гатунку.
Уяві:
сустрэча,
хвалі дэманстрацый
І для буржуа
гарматны пачастунак.
Ну, а потым далей,
праз дым
і ахвяры,
Гакнем па банках
мячамі паўстаньняў!
Мо' скажаш:
—Фантазія?
Мо' скажаш:
—Мары
Дзявоцкія
ля романтичнага ставу?
Не,
я, браце, веру
ў сьвежасьць нашай клясы,
Трэ' толькі пошуг—
‘Шчэ порах ня зьвільжэў.
Зіхахяць струменьні
Шаблямі дамаскімі,
Месяц рассыпаў
Казачны іржэўнік.
Значыцца, раньнем
Мы зробім мітынг,

Ударым трывогу
 Харунгвай¹⁾ чырвонай.
 — Бывай,
 Арнольд!
 — Дабранач, Рытынгс
 І захлынулася далонь
 далоньню.
 А крэйсэр хрыпеў
 параненым зьверам.
 І ноч праплывала
 старагрэцкім мітам.
 На паўмошаставых пляцох
 нябесных сквэраў
 Блішчэў традыцыйны
 зорны мітынг.

II

Лейтэнанцкая размова

Неба было колеру
 крываваых ран,
 Колеру першамайскіх
 вуліц рэспублікі,
 Калі запытаўся
 у лейтэнанта капітан:
 — Чаго гэта матросы
 зьбіраюцца ля кубрыку?
 — Гэта, разумееце,
 Усе пролетары,—
 Маскоўскія агенты
 робяць бунт.
 ... Капітан мэлёдычна,
 насьвістваў арыю
 З моднае опэры
 — „Пошчак бур“.
 — Гэткая свалота,
 а гонар,
 прэтэнзіі:
 Дрэнная страва.
 дрэнныя адносіны,
 Мо‘ шчэ даваць мем
 ім букету бэзу?

¹⁾ Харунгва (ад слова харунжы)— сьцяг, але не царкоўная харунгва.

А. ЗАРЫЦКІ

Мо' рабчыкаў смажыць
альбо ласосіну?
Хіба ня ведаеце
психолёгіі плебса:
Гуннаў,
Дэгенэратаў,
Санкюлётаў?
Яны за лусту
ачарствелага хлеба
Перагрызуць
мільёны глотак.
Гэта рытм гісторыі,
капітан.
Гунны
— Рым,
Бізантыю
— Туркі;
І вось цяпер
бальшавіцкая свалата
Кладзе на шыю цывілізацыі
свае канібальскія рукі.
І паўстаньні:
ў Мароко,
Кітаі,
Індастане —
Солідныя зярняціны
ў бальшавіцкую ральлю.
... Вывучай географію
Вэдлуг паўстаньняў
І будзеш другі
Элізе Рэклю.
Як жывой істоце
патрэбна сонца,
Гэтак Нямецчыне —
Кайзэр,
дыктатура.
Бо людзі бяз прынцыпаў, —
Розныя комсамольцы
Могучь зруйнаваць
эўропейскую культуру.
Наогул Комінтэрн
Тут наганяе паніку;

Увесь гэты бруд
 Масквой забясьпечаны..
 Капітан перабівае лейтэнанта:
 — Хадземце, пакуль што
 У кают-кампанію,
 Расьцісьнем па чарцы
 За славу Нямецчыны.

Здэцца,
 тутака крыху небясьпечна
 (Нешта нагадвае
 Расійскага „Пацёмкіна“),
 А я не хачу
 адкамандыроўвацца ў вечнасьць!
 Пакідаць удаву
 з двума дзіцёнкамі.

Калі-ж
 на абордаж
 гэтыя гавяды шэрыя
 Пойдуць у зьвярыным запале,
 мы ім пакажам,
 як паміраюць офіцэры!

Deutschland,
 Deutschland
 Über alles.

III

Зышлася матрасьня,
 сталі ля штурвалу,
 Першы Рытынгс
 пачаў гаварыць:
 — Горай за сьвінячую
 нашая страва
 І лейтэнанты
 ,ставяць ліхтары“.

А чые браты
 паляглі за Марнай?
 Каго расстрэльвалі
 ў майскія дні?
 І гэтым гладкім
 шчырая адданасьць?

Хопіць!
 Дамоў вярні!

І сотні глотак
грыманулі нечакана:
— Хопіць!
— Дамоў вярні!
.....

... Гэта пачалося
сыцяканьне
Ручаін абурэньня
у рочаць навальніц
Узышло на палубу
вогненнаю руньню,
Расквітнела
гарыцьветам:
— Да-алоў Цэргібэляў!
— Да-аеш Комуны!
— Улада саветам!
.....

Быў звычайны
шэранькі
морскі ранак,
Кідаў на хвалі
Брызкі-зых.
„Паўстань
пракляццём катаваны,
паўстань,
хто з голаду
век пух!“

IV

Прамова пастора

Бы прас парахода
Праз сіні рушнік
Рукі,
Бы параход праса
праз сьнежную
Раку рушніка
Праплываў
над палубай
трагічны гест
абрузлай рукі
І шукаў,
каго-б ашукаць.
— Браты,
ўспомнім біблейскага Іефая,

Каторы ахвяраваў
 дачку айчыне.
 Якая мужнасьць!
 Адданасьць якая!
 Ахвяраваць дзіцё,
 каб айчыну
 адратаваць
 ад злачынцаў.

Як далёка стаяць
 ад гэтай мужнасьці
 бальшавіцкія дрвіны,

Пра паўстаньні
 і вайну грамадзянскую
 Брата на брата,
 на бацьку сына

Цкуюць
 і драпежнымі ікламі
 ляскаюць.

Браткі даражэнькія,
 гэтак-жа нельга.

Мы ўсе соцыялісты,
 ўсе за народ,

Але комунізм
 — далёкі бераг,

і плысьці да яго—
 ‘шчэ сотні год,

Паступовасьць!
 — Рэволюцыя
 — пошасьць.

Трэ‘ спакваля рухацца
 Насустрэч зары.

А тут ашуканцы
 За маскоўскія грошы

Хочуць айчыну
 ўзьняць на крыж.

і хто-ж
 адпомсьціць
 Зьдзірцам фразузам?

Бр-раты!
 Чакае родны край...

.

Зіхацелі вітрыны
 гастрономічных крам

Пад сібірскім сумётам
ягонага пуза.
.....

Палубу заліла шквалам гулу
-- На сьнеданьне акулам.
А ён крычаў, як крычыць малады курак
пад нажом
кухціка,
Зачыняючы вейкі.

Гэта быў
той самы фэльдкурат,
Каторы прапіў
Дарахавальніцу з Швэйкам.

* * *

Бязьлітасныя сківіцы
магутных рыб
Былі прасякнуты
здавальненьнем,
Хвалі люлялі
цынамонавы брыль.
О, вечнасьць!
О, жыцця вокамгненнасьць!

V

Узяцьце кают-кампаніі

Першая граната
дзьверы разгрызла,
другая
аскепкаў галузных
Лёгкім паведам
чыгуннага брызу
Прайшлася па каюце,
па сківіцах,
па пузах.
І каламутныя кішкі
сьпіралямі
пачалі класьціся
Вакол
Ног,
Крэслаў.

Калі трэцяя
 Разьюшаным гулам
 мэталю
 Заліла крэйсэр,
 Таму што кляса
 ішла на клясу,
 Бойка была
 шалёнай шаленства.
 Трапёткай
 яркасьці
 дымнага мяса
 Пазайздросьцілі-б
 фарбы Рубэнса.
 Драпала сонца
 Бурштыновымі лапамі
 Зялёнае шкло
 Люмінатараў.
 На хвалі капкамі
 жывога срэбра,
 капалі
 Буравесьнікі
 і фрэгаты.
 Капітан
 (Барон з Саксоніі)
 З парабэлюма
 да апошняй біў,
 Потым
 Бліскачая дула
 прыставіў
 да скроні
 І ля лысіны
 ўспух
 Барвовы рубін.

 Рытынгс ап'янеў.
 „Няўжо?“
 Спачатку ня верыў.
 А недзе
 Блізка,
 Блізка
 Бліскавіцы
 Бліскалі:
 Радасьць растапіла
 Вольфрам нэрваў
 І сьлёзы сыцякалі
 Няспелымі пырскамі.

VI

Буравесьнікам
 Чырвоны сыцяг
 Узьяцеў на гафэль;
 Імчыцца крэйсэр
 У Вільгэльмсгафэн:
 Ад ватэрлініі
 да кабэстанаў—
 Увесь
 У полымі
 Паўстанья.

VII

О, мора,
 хто ўбачыў
 тваё бязьмежжа
 і глыбокую сіль,
 Таму найлепшая
 Са спадчын—
 Твае прасьцягі
 вечна сьніць.
 Гэта, канешне, эстэтыка чыстая
 З падробленым патосам,
 з таннаю ўрачыстасьцю,
 Але таму,
 Хто гандляваў цягліцамі,
 Хто дадатковую вартасьць
 Вомігам з жыл ліў,
 Таму заўсёды сьніцьмецца:
 Помста разгортвае крылы і..

.....

VIII

З жыцьцяпісу гандляра цягліцамі

„Кароль усё поўнасьцю аплоціць“.

Бэранжэ

Ён нарадзіўся ў хал пах ткачэй
 Нотынгэма,
 Гэнта,
 Сылезіі.

Ёя нарадзіўся ў халупе
Крывога ляўшы з Тулы,
Яго правярала эпоха:
попелам,
дымам,
жалезам.

Срэбнай садзядзю
і пошасьцямі квітнеў
ягоны прытулак.

Ангельскі лёрд
Вешаў разьюшанага луддзіта,
Ёя захлынаўся

штыхом гвардзейца
І зноўку ўставаў,
Кулямі наскрозь прабіты,
Узьнімаючы
сьцягам
Выдранае з грудзей
сэрца.

І з сутарэньяў,
З шчылін
Паводкай вокліч ілыў:—

— Тачы мячы,
тачыльнік!
Лицейнік,
кулі
лі!

Я хворы,
галодны,
голы:
— Дайце, тыраны,
Хлеба ці волава!

І пятыя суткі
Ад раньня да раньня
Набоі гудуць
Над Сэнт-Антуанам.

Чыгуннай лапай канонада
З зямлёй раўнуе барыкады
„За айчыну памерці“
— Сьпявайце

Гвардзейскія роты,
Буржуйкі, нясеце
Вянкі Кавеньяку,—

Марсэльеза
 ўбіта мячом
 Назад у рабочую глотку,
І цэгла руінаў
 Крывёю набракла.
А дні Парыскае Комуны,
 Над морам трупаў
 Т'ера постаць.

.....
Пролетар, твой жыцццяпіс,—
 Крыві рахунак—
 Рахунак помсты.

І гаворыць
 Ткач з Лодзі,
І гаворыць
 ткач з Манчэстэра:
— Буржуа,
 ты гэты рахунак аплоціш
Тройчы,
 Ушэсьцера!
Эмдэн,
 ты аплоціш
 грашовым
 сатрапам
Гулкай монэтай залпаў.

* * *

Буравесьнікам
 Узьляцеў чырвоны сьцяг
 на гафэль,

Імчыцца крэйсэр
 У Вільгэльмсгафэн:

Ад ватэрлініі
 да кабэстанаў

Увесь у полымі
 Паўстанья.

Тут пачынае ў памяць
 Пачатак поэмы ўрывацца,
Гэтак урываецца ў цемнач
 Мядзянаю хваляй пажар.

.....

— Разумееш,

Сустрэча,
Хвалі дэманстрацый
І гарматны пачастунак
для буржуа.

Ну, а потым, далей
Праз дым і ахвяры
Гакнем па банках
мячамі паўстаньняў!

Мо' скажаш: фантазія?
Мо' скажаш: мары
дзявоцкія "

ля романтычнага ставу?
Не, я, браце, веру
Ў сьвежасьць нашай клясы.

Толькі пошуг—
Ня зьвільжэў 'шчэ порах.

.....
Імчыцца крэйсэр,
трывожным бляскам
Сыгнальныя агні
асьвятляюць мора.

.....
Далёка Выдмы, Курыш, Гафа,
Імчыцца крэйсэр ў Вільгэльмсгафэн.
Ад ватэрліні да кабэстанаў
увесь у полымі паўстаньня.

Расьце рахунак:
Вэрдэн, Марна,

Палі, прасякнутыя ропай.
.....

Хмара
Бліскавіцамі
Цяжарна—

Крэйсэр Эмдэн
Ідзе на Эўропу!

НАРЫСЫ

Сяргей Знаёмы

Слабодка¹⁾

Вецер, нібы п'яніца, хіляўся на заўгальню рабочых ускраін. Біліся аб сыцены хат гукі гармоніка. З вакон сыпаліся песьні. Ляцелі нахабныя прыпеўкі. Чуваць была моцная сварка. З вясёлым голасам сыпаліся мацюкі.

— Янка, браток... налі, вып'емо, каб дома ня журыліся...

Хрыпаваты голас закружыўся па хаце. З песняй у зубах, з чаркай у руцэ сыпаў Янка „Раскамарынскую“

— Сып, Янка, сып.

— У прысядкі, у прысядкі.

— Эй, вы там, бабье, чаго рот разінулі, шырэй круг.

Віхурай закруціла Янку па бруднай падлозе. Ён абыйшоў некалькі кругоў „казлом“, дроб'ю засыпаў. А гармонік рэзаў без перастанку. Пальцы гарманістага шпарка бегалі па гузіках трохрадкі.

Янка замарыўся. На круг шпарка з прыплескам у далоні выскачыў Раман.

— Эх, раздайся, мора...—і ён „цягніком на шпаркім хаду“ ішоў ўскруг. Потым стаў. Прыгнуў крыху шыю. Кружочкам скруціў вусны і ўзяўся малаціць; па чарзе далоні рук спускаліся на шыю, сыцёжны ног і халявы ботаў. Потым Раман лёг на падлогу і, прыстукваючы нагамі і рукамі, запяяў:

Я ў жонкі спытаўся: „дзе ты, жонка, была“?

„На таку, любы мой, жыта малаціла.“

Я ў жонкі спытаўся: „есьці ці варыла?“

„Ой, любы мой, ці-ж то я забыла:

Крапіву варыла, палыном бяліла.

А спытай ты, Янка, ці смачна патраўка“,

Раман ўскочыў і зноў пусьціўся ў прысядку. У хаце ўсе клаліся з рогату. Усе глядзелі на Янку. А той стаяў нібы ўкопаны. Ён чуў звонкі сьмех Анэты. Вунь яна на лаўцы. Рада, сьмяецца. Пэўна-ж сёння з Раманам пойдзе дамоў.

¹⁾ Урывак з вялікага нарысу „Каця Астановіч“

— Эй, ты, галаштанік, што абражаеш?

Янка наводлег заехаў Раману.

— За што?—і Раман, навярнуўшыся, садануў яму „бычка“. Той ня то ад нечаканасьці, ня то ад спуду рынуўся на падлогу.

— Хлопцы, Янку вадапойцы б'юць,—гукнулі каля парога. З двара ў хату кінуліся некалькі хлапцоў. Толькі Рамана ня было. Ён скочыў праз адчыненае вакно.

Гармонік ня іграў, а хрыпеў. Гарманісты змарыліся. А з вуліцы усё ішлі ды ішлі з п'янай весялосьцю хлопцы. Ігрышча толькі разгараляся...

Так кожную суботу весялілася Слабодка, гарадзкая буйная ўскраіна. І гэта ня толькі цяпер. О, не, дзяды ішлі за прадзедамі, бацькі за дзядамі, сыны за бацькамі. Што і казаць, не маладым хлопцам было прэчыць бацькаўскім парадкам, свае законы устанаўляць у бацькавай хаце.

А дзяўчаты? Аб іх і гаварыць няма чаго. Хоць і можна было прымайстравіцца на фабрыку або завод, не хацелі гэтага рабіць. Паслядох сваіх матак, некалі заўзятых вясковых дзяўчат, рыхтавалі падушкі і сяннікі, навалкі і коўдры да будучага замужу. Зайдзі ў хату, дзе ёсць дзяўчына, і першым кінецца ў вочы ложак, засланы коўдрай, вытканай у „ёлачку“, або „дванаццаць нітоў“, закладзены гурбай падушак, з беленькімі надзвычайна прыгожа вышытымі навалачкамі. Як бы бедна ні жылося дзяўчыне, а пасьцелю сваю мае. Зірнеш на гэты ложак, а крануць яго боязна, такі ўжо ён сьвяточны. І сапраўды, чапаюць ложак з яго убраньнем дужа рэдка. Ёсць некалькі для гэтага дзён. Перад Новым годам, „каб ўвесь год было чыста, перад Вялікаднем у чысты чацьверь. Ды яшчэ чапаюць гэты ложак, калі дзяўчына ідзе замуж. Спрадвеку ў Слабодцы вядзецца адкуль бы сваты ні былі, яны адну ноч начуюць у маладухі. Першую ноч маладыя разам сьпяць на гэтым ложку.

Слабодка мае для дзяўчат свае законы. Дзяўчына бяз добрай пасьцелі і пяці-шасьці падушак—гэта не дзяўчына. Ня выйсьці ёй у людзі, не дачакацца сватоў. Вось і клапоцяцца дзяўчаты аб пасьцелі: грыбы ўлетку зьбіраюць, у ягады ходзяць, прадаюць, капейку да капейкі—і на пер'е ёсць. Няўпрыкмет насыпку прыгадае так-сяк каля хаты, а за свой дзявочы век пасьцелю набудзе.

Іншыя законы ўвекавечыліся для хлапцоў. Хлопец вольны сокал, ніхто яго ня трымае, есці ніхто ня просіць. Сам сабе гаспадар. Заробіць—апранецца, пагуляе, боты новыя пашые, вып'е ў сьвята. Не заробіць—дудкі мець будзе. Хлопцы працуюць, толькі не на фабрыках і заводах, ой, не.

— На фабрыку я, браткі, ніколі не пайду. Няволя там, сябе губляеш, машыне падначальваешся. А я хачу быць вольным. Калі я

ганю плыты, адчуваю волю, прастор, бачу зямлю,—кажа Сёмка Вітка. І ідуць слабодкаўскія хлопцы ў płyтагоны, на далёкі Палік. Ідуць на Ветку. Там болей сонца, там бліжэй зямля.

Ах, гэтая зямля! Яна цягне да сябе пахам сваім, сілай сваёй непамерна вялікай. Ой, зямля! Шмат чаго сялянскага, карэнна-вясковага ёсьць у слабодкаўцаў. А перадаецца гэта вясковае ад дзядоў—сялян, ад бацькоў,—жукоў зямлі. Нельга зразумець слабодкаўца без свае гародніны, без свайго агародчыка. Хоць невялічкі кавалачак зямлі ды кожны мае. Рыдлёўкай яго ўскалыпіць, мохам угноіць, але ж бурак ці морквіну якую пасее.

Улетку пад вечар, прыдуць хлопцы з работы, і Слабодка загамоніць. А ў палучку мора весялосьці штурмуе płyтагонную ўскраіну. Хлопцы, дзяўчаты, мужчыны і кабеты веселяцца цэлымі днямі. Ночы ня зводзяць вока. А колькі ў гэтакія дні папюць гарэлкі. А дасужыя хлопцы і мужчыны да чужых жонак і ўдоў папаходзяць. У такія дні хоць і дазнаюцца мужчыны, што жонкі спалі з суседзямі, ня крыўдуюць. Ды і чаго крыўдаваць. У гэтую палучку Ягор быў у Міронавай жонкі. А ў другую Мірон споіць Ягора, а сам забярэцца да ягонай маладухі... І жэняцца ў Слабодцы ў палучку. П'янымі ідуць у сваты, п'янымі едуць да вянца. П'яны поп Дзядор у невялікай цэркаўцы вянчае... Прадзярэ маладзён вочы праз тыдзень, бачыць, уткнулі яму крывую Марыську, ды што зробіш, кінуць нельга. Свая дзеўка, у хаванькі-біванкі некалі разам гулялі, разам таптухай карасёў лавілі разам сьвіньням жалуды зьбіралі. Свая дзеўка. Ня кінеш, а што крывая, дык мала што можа здарыцца. Вось паваліцца ён на вуліцы і будзе крывы. Марыська-ж яго ня кіне. А ў Марыскі скрыня з кублам пасагу. А ў Марыскі пасьцеля ў шэсьць падушак. А што мае ён, Саўка Карасёк? Рукі płyтагона, боты за калена, ды багор. О, Марыська добрая жонка. Адна хада чаго варта. Як ідзе то не хачя скажаш: „Руп пяць, руп дзесяць“.

Так жыла Слабодка калісь. Такою спаткала вайну. Ад семнацатага Слабодка ўцякла ў лес. Лепшыя слабодкаўскія хлопцы, што жылі бліжэй к гораду, пайшлі ў Смаленск да камісара Юзіка Адамовіча, меншую частку падлабуніў сабе Моніч.

Так і жыла Слабодка. Новае, што прынесла рэвалюцыя ў Слабодку да дваццаць чацьвёртага, былі самагоншчыкі, злодзеі і нязьлічоная колькасць цыганоў узімку. Не аднаму міліцыянэру была пабіта галава, не аднаго адказнага працаўніка разам з портфэлем і шапкой засталіся ў Слабодцы новыя боты і „кожанка“.

На бюро ішлі спрэчкі. Мікіта Каліта жыў на Слабодцы непадалёку ад гораду. Гэта быў адзін чалавек, праз якога можна было зьвязацца з ускраінай. Цяпер-жа гэта было неабходнай мэтай, і вось чаму райком даручыў калектыву запалкавай фабрыкі ўзяцца за Слабодку, арганізаваць там колгас.

Каліта быў п'яніца. Любіў „фінку“. У комсамол ён і жадаў і не жадаў. Калі-ж такая дзяўчына, як Каця, зьвярнула на Мікіту ўвагу, то ён і падаў заяву.

— Баба ня дурная... спрабую, а вось ды камісарам якім стану,— гаварыў Мікіта хлопцам.

На бюро Каця стаяла на сваім.

— Гэта адзін чалавек, праз якога мы зьвязжамся з Слабодкай. Няхай сабе ён п'яніца, няхай аўторытэту ў яго няма на фабрыцы, усё гэта, таварыш Пісклігін, ня так важна, хоць і правільна. Трэба ўлічваць, што Каліта на Слабодцы—гонар. Яго хлопцы слухаюць, за ім дзяўчаты самі бегаюць. Для нас яго аўторытэт у Слабодцы асноўнае: пры дапамозе Каліты мы ў бліжэйшы час сход там правядзем.

Чунь падтрымаў Кацю. Астатнія члены бюро згадзіліся. Пісклігін зьняў сваю прапанову. Так Мікіта Каліта стаў комсамольцам.

— Каліта, а ведаеш, што ты зараз камса... і акрамя гэтага...

— Хто?—Мікіта хопіў Кацю за плячо.

— Ня бойся Польшку не адгуджу... Астаповіч засьмяялася і выбегла за дзьверы.

II

— Які гэта дурань пойдзе ў колгас. Навошта ён гарадзкому чалавеку. Другая справа пякулям. Для іх колгас—рай. А нам што? Мы ня маем зямлі, плугоў ды барон ня трымаем, за сахой нават хадзіць забыліся... зямлі-ж гэтай... што той гарод, добрай бабе сесьці няма дзе... атрымаем па кавалчку зямлі на ўспамін ні забыцца-б, былі-ж калісь сялянамі... нам не да колгасаў. Вясковая гэта справа. Наша-ж справа платы ганяць, лес вашаваць.

Выспу перапынілі. Мікола Куст моцна застукаў салонкай аб'стол. Сход хваляваўся. Было ясна, працягваць далей немагчыма. Кожны штосьці гаварыў. Крычалі. Кабеты сарокамі шчабяталі. За шчытам дзяўчаты з хлопцамі рагаталі. Куст даў слова Куляшу. Што сказаць, Кулеш ня ведаў. Што скажаш, чым сустрымаем гэтую усьпененую нечаканасьцю і незадаволенасьцю чалавечую хвалю? „Эх Кулеш, а яшчэ брыгадзір“. Моніч на мушку браў...

А хіба гэта Выспы ня былі ў Моніча?.. Крыў... не“.

Кулеш разінуў рот.

— Дык вось, дзядзькі і дэткі, давайце на гэтым наш сход сёньня спынім... Падумайце вы дома, парайцеся, а потым зьбярэмся і сыледам пагутарым...

— Бач, спалохаліся.

— Слабіндрас.

— Цукорыя.

— І раіць няма чаго. Ня пойдзем ды ўсё. На вёску ідзене да пякулёў, гандзюлі салам пачастуюць, а ў нас нечым. Самі з капейкі жывем.

З сьвістам з гоманам разыходзілася Слабодка па хатэх. Такой-жа клалася сёння яна спаць.

Нешта новае. Толькі невядомае, далёкае і блізкае зьвісла над ускраінай. Гутарылі. Зьбіраліся ў Выспы, у Куста. Чарку другую перакуляць ды за гутарку.

— І чорт падкруціў іх з гэтым сходам, перапалохалі толькі баб.

— Дзе там баб, Крывы Андрэй ад спалоху қаня учора прадаў. Сёння толькі сына выправіў вазіць дровы. Сам-жа дома сядзіць.

— А Яська Марковіч,—падхапіў Выспа,—парсюка смаліў. Казаў, адну карову думае рэзаць.

— Кажы, як яно ёсьць, добра Яську рэзаць, у яго дзьве, а што мне рабіць з маёй ялаўкай. Не зарэжаш-жа апошнюю.

Запяялі пеўні. З гораду данесьліся гудкі. Поўнач. Згасьлі агеньчыкі ў вокнах хат Слабодкі. Сьцішылася буйная ўскраіна. Нямела. Толькі на ўзгорку ў папа Дзядора сьвецяць праз шчыліны акеніц вокны... За сталом каля самавара акрамя папа і царкоўнага старасты сядзелі яшчэ Марковіч і Крывы Андрэй. Аб чым яны гутарылі, драўляныя сыцены стаілі...

Калі-ж да Куста прышоў Ясь, пачаў тлуміць, дык Яўхім Рудкоўскі проста сказаў:

— Кінь, Ясь, байкі. Слабодка-ж табе ня вёска, нечага тлуміць галаву. Чулі ўжо нашы пра дзесяцімэтровую коўдру і агульны ложак. Гэтым, браце, ня возьмеш. Ведаем, што за птушка колгас.

На гэтым і скончылася. Ясь зьмірыўся, на сходах ня выступаў. Поп-ж хутка зьнік.

— Што, матушка, на „курорт“ паехаў баця?—жартаўліва кінула папавай жонцы ўдава Хадора.

— Паехаў, дарагая, толькі ня ведаю, калі зьвернецца, хвароба ў яго... хранічная... ці вылечыцца?.. Мусіць быць і мне ўдавой.

Кулеш дапьякаў. Фактычна сход быў правалены. Каліта не паказаўся на фабрыку, а ў колектыве спрачаліся. Чунь сядзеў, зьвесіўшы галаву. Юзík з газэтай цёрся каля печкі. Каця шукала ў справах райкомаўскі абержнік. Кулеш гудзеў.

— Чэрці, правалілі вы з сваім Калітой справу. Паслалі дурню воду насіць... сабраў усіх бандытаў, арганізуй — х... Ты, Чунь, галаву ня зьвешвай і ня ўсьміхайся, і ты, Каця, у паперы ня хіхікай, я гэта сур'ёзна гавару. На Слабодку больш ні дзвынь... самі ідзеце. Кулеш зьвярнуўся і хацеў ісьці.

— Стой, Кулеш, дарэмна вернеш гару, дарэмна пыліш, давай лепш умовімся, калі рушым на Слабодку... Валодзьку некалі, я з табою пайду.. Ну чаго маўчыш? Згода?—Каця пытлива зірнула яму ў вочы.

— Добра, заўтра паглядзімо.

Зноў у Выспы было поўна людзей. Мужчыны курылі, бабы часам словам перакідваліся. У хаце сякера павісла-б у паветры. Дым туманом стаяў. Каліта апошнім прышоў. Дзверы скрыпнулі і зачыніліся... Кулеш адчыніў сход. Слова ўзяла Каця.

— Тое, за чым прышлі вы на сход, думаю, усім вядома.

— Ведаем.

— Дадам,—не зважаючы гаварыла Каця,—дадам, справа, якую вы будзеце вырашаць, важная і адказная... Бязумоўна прыгарадны колгас організуем.

— Іш ты яе, прыткая якая і ўпэўнена-ж нешта задужа...

— Організуем. Жадаючых ёсць,—гандляры, былыя дамаўлясьнікі, яны ахвотна пойдучь у колгас. Толькі нам не яны патрэбны. Уладзе лепш, каб вы былі на чале колгасу, каб вы кіравалі, каб вы прымалі ўсіх гэтых пабочнікаў, а не яны вас.

— Не пляці лапці. Самі ўмеем.

— Чулі такія песьні.

— Птушачка пье ня дрэнна.

— Глядзі, каб гэту плюху сава не задзёрла.

Бабы зарагаталі. Да стала праціснуўся Каліта. Па-кашачаму гарэлі яго вочы. Нагнуўся ён да Куляша ды шапнуў на вуха: „Абвяшчай, няхай запісваюцца“. У Куляша валасы дыбам сталі, а сход хваляваўся. Гамонка стаяла няспынная. Кожны ды што-небудзь казаў. Гоман, крыкі, усё мяшалася, зьлівалася ў нейкі непарыўны, ня сьціхаючы гул. „І цяпер абвяшчаць запіс, у момант падумаў Кулеш,—гэта-ж сьвядома праваліць, застацца з кукішам“.

— Абвяшчай запіс, кажу,—з стрункамі злосьці ў голасе гукнуў зноў Каліта.

— Таварышы... Галовы павярнуліся ў бок стала.

— Таварышы... Ціш прабегла па хаце. Уперад вышаў Каліта, сьмела расставіў ногі і моцным голасам сказаў:

— Абвяшчаецца запіс, я першы запісваюся.

Цішыня. Дзье сотні воч пракалолі Каліту. Нярухомасьць. Усе застылі. Дым калышацца каля столі, пачуўся піск мышэй за печчу. Мікіта нагнуўся і з нейкай асаблівай рашучасьцю крамзанаў.

Каля печы зарухаліся. Ішоў Выспа. Ён ціха падышоў, узяў аловак. Рукі дрыжэлі. Ледзь вывеў ён нязграбны подпіс. За Выспам праз сон пацягнуліся да стала Руткоўскі, Лабзо, нерашуча вышаў Шулякоўскі. Кідаючы зірк па баках, прысунуўся Івашка. Гэндаль падышоў... а потым усе раптам.

Кулеш стаяў асалавелы. Ён ня мог зразумець, што адбылося; яго абдало ня то нечаканай радасьцю, ня то спудам. Яму здавалася, што вось ён скачыў праз шпаркаструменічную рэчку, ляціць над сіня-чорнай багнай, над кіпучым вірам, і здавалася, вось-вось шчелне

ў ваду і тады.. О, не. Які цудоўны бераг, як цвёрда стаіць на ім Кулеш, і якія дзіўныя прасторы! Гэта жыццё, з якой вялікай сілай цягне яго! Радасьць. Кулеш цягнецца праз стол да Мікіты. Яму хочацца моцна, моцна пацалаваць Каліту. Выліць радасьць...

Выйшлі. Вецер круціў мяцеліцу, сьнег мякчэў. Збочыўшы ў завулак, Кулеш першы загаварыў. Ён быў пад уражаньнем сходу.

— Дык, як-жа гэта, Мікіта, няўжо сапраўды будзе колгас? Чаму гэта ўсё неяк раптоўна... стыхійна?

— Так, Кулеш, сапраўды будзе колгас, і не раптоўна ўсё гэта, ня стыхійна, о, не. Не здарма я на той дзень на фабрыцы ня быў.. толькі ты махнуў з Слабодкі, прышоў да мяне Выспа. Гаварыць, кажа, хачу. Пагавары, адказваю. Ноч прасядзелі з ім. Золакам Выспа пайшоў дамоў. Увечары да Выспы Руткоўскі, Лабзо, Шулякоўскі, Івашка, Гэндаль прышлі. Зазірнуў і я. Пачалася гутарка, бяз бутэлькі не абышлося. Выспа ўвесь час крыўдаваў на цябе. „За што-ж ён, кажа, мяне бандытам назваў. Ну, быў я ў Моніча, шмат нашых хлапацоў было, а хто гэтага Моніча ўкакошыў, калі ня мы. Ubачылі—ня туды бацька верне, ну, Выспа першы і даў дзёру, за Выспам уся Слабодка. Выспа-ж першы да чонаўцаў пайшоў.. А цяпер я бандыт.. чаго добрага яшчэ і ў колгас ня прымуць“. І так на працягу тыдня.. толькі ўчора ўдалося ўламаць, згадзіліся. А сёння—вынікі самі бачылі.. Сотні подпісаў—гэта ня жарты.

— Бязумоўна, перамога,—прытуліўшыся да Мікіты, пальнула Каця.

— Ня зусім,—перабіў Кулеш,—абагульненьне ўперадзе, справа ня лёгка.

— Разумею.

— Мала гэтага...

— Працуем, Кулеш.

— Прыдзецца.

Тры дні праводзілася ў Слабодцы абагульненьне маемасьці колгаснікаў. Каб сказаць, што ў слабодкаўцаў было шмат маёмасьці, нельга. Ат кароўка, падсвінак, курэй з паўкапы, а іншы кабылку якую мае—і ўсё.

Комісія па абагульненьню складалася з трох: Кулеш, Выспа і Рудкоўскі. Хадзілі яны па хатах, спісвалі жывёлу, маемасьць. Мікіта і яшчэ некалькі хлапцоў адводзілі кароў у папоў хлёў. Хлёў быў стары у дзірках. Крыху зацягнулі дзіркі, пад бок каровам падкінулі сухое асіты, так і ставілі каровы да часу.

Да Зьмітрака Лобзіка зайшла тройка у той самы час, калі ён у запечку зашываў мярожы; жонка на кухні абразала бульбу.

— Добры дзень, гаспадыня.

— Дзень добры.

— Зьмітрок дома?

На вусах у Выспы віселі ледзяныя пацеркі. Выспа змахнуў іх, гэтым часам і Зьмітрок вышаў на хату. Скульсьці зьявілася суседка Андрэіха.

— Прышлі мы, Зьмітро, па тваю карову.

— І не забыліся...

— Ды што зробіш, як трэба дык трэба.

Праз вакно ў хату зірнула сонца. Падпечак быў не зачынены, на хату вышлі куры. Певень, збочыўшы да чубаткі, абышоў яе ўскруг з апушчаным крылом, а потым стаў, выцягнуў шыю ды запаяў.

— Бач ты яго, у колгас захацеў,—пажартаваў Рудкоўскі.— Нядзе дзенешся, пяюнок, запішам.

Гаспадыня, высалапіўшы вочы, запытала:

— Няўжо і курак?

— Увесну абавязкова. Абсталюем будыніну і тады ўсіх курэй абагулім...

Кулеш закурыў. Зьмітрок нічога не сказаў. Жонка па-ранейшаму не разумеючым поглядам утоўпілася пад печ, куды Юзік загнаў куры. Ніхто не пачуў, як скрыпнулі дзьверы, і за імі схавалася суседка. Прыбегшы дамоў, яна рынулася на мужыка:

— Морам бы цябе выкаціла, Андрэйка, з тваім колгасам, гэтак чаго добрага да падушак дабяруцца... Курэй рэгіструюць, а што-ж ты, калі захварэеш, зьясі? Скулу, а не яечка.

— Чаго ты вурчыш, Параска, якіх курэй, што ты пляцеш?

— Пляцеш... каўтун бы табе галаву заплёў... Ня ведае... Курэй, калі-б ты шчарнеў... Кажу, што падушкі трэба схаваць, а то і іх запішуць.

Прайшло два тыдні. Каровы абагулены і зьведзены ў адзін хлеў. Загадчыкам кароўніку абраны Рудкоўскі. Ён пільна сочыць за тым, ці добра хлопцы трасянку трасуць, назірае за дойкай кароў, сам падсажвае маладых цялят пад каровы. Калі-ж справіцца, бяжыць у праўленьне і там, спаткаўшы Куляша, Выспу або Мікіту, зудзіць іх:

— Хлопцы, што вы сабе думаеце, у кароўніку цесна, каровы цяляцца, трэба думаць, дзе іх дзяваць, а вы...

Кулеш хадзіў у РВК. Там у дапамозе адмовілі, гэта ўскладніла пытаньне. А тут яшчэ на ліха Зьмітракова „Рагуля“ парвала вяроўку і прабіла бок Янкавай „Красуні“, а потым сама, вынес-жа яе чорт на двор, паламала нагу. Усё гэта ўзрушыла супакой. Слабодка зноў загаманіла. Выспа толькі круціў галавой. Рудкоўскі амаль сядзеў у кароўніку. Мікіта ня выходзіў з хаты. Кулеш быў у горадзе. Яму здавалася, калі-б толькі ўдалося дастаць хоць крыху грошай, справа пайшла-б як мае быць. Але грошай ня было. Кулеш сядзеў у старшыні РВК. Яму здавалася, што старшыня сам ня свой, часта падее, часта курыць і зусім нічога не гаворыць.

— Што, таварыш Маркаў, будзе: дасьце вы грошай ці не? Зем- частка шле да вас, вы да яе, а толку мала.

Маркаў адчыніў стол, выцягнуўшы адтуль газету, сунуў яе Куляшу. Не разумеючы, у чым справа, Кулеш зірнуў на Маркава, потым на газету, і, зачэпіўшыся вачыма за газэтныя радкі, ён утоў- піўся вачыма ў газету, праглянаючы слова, за словам, радок за радком. Потым ён ускочыў і, не сказаўшы ні слова, выбег.

Конь лез з скуры, а Кулеш шавяліў яго пугаўём. Яму здавалася, вось спозьніцца—ён і ўсё, колгасу ня будзе, кароў у хляве не заста- нецца. Нацянькі праз агароды Кулеш накіраваў каня да кароўніку. Больш сотні баб з палкамі, качэргамі ішлі ад Базавай хаты да папо- вага будынку. Штосьці цюкнула ў грудзёх: ня то страх, ня то спуд- сцяў нутро Куляша. Ён выскачыў з саней і падбег да хлява. З ключ- чом у руках стаяў Рудкоўскі, на ім ня было твару.

З крыкам, з гоманам ня то падышлі, ня то падбеглі да хлева бабы.

— Стойце, куды вы?—крыкнуў Кулеш. Пярэднія сталі, толькі не надоўга. Кулеш адскочыў, і неяк міжвольна ў момант перад яго вачыма ўсплыў малюнак дзяцінства даўно мінулага, здавалася, забы- тага. Калісь хлопчыкам ён ішоў з вакзалу. Па дарозе апанавалі хлопцы з другое вуліцы. Ёх шмат, а ён адзін. Пад рукамі ні шырачкі, і толькі воддаць ляжыць ёмкі кіёчак, Пузан-Кулеш скочыў, сханіў гэты кіёчак і, стаўшы цвёрда на бруку, гукнуў:

— А, ну хто першы, падыходзь, ураз галава на два кукі!

З хлопцаў ніхто ня рушыў першым. Так яны доўга стаялі, а потым ня ўпрыкмет сарамліва адзін за адным змыліся ў завулак.

Кулеш зірнуў і ўбачыў, што Тумашыха падняла колік над зам- ком. Здалося Куляшу, штосьці грукнула, дзьверы ў хлеве расчыніліся, і бабы вядуць каровы.

— Стой, кажу!—немым голасам зароў Кулеш,—стой кажу, а то ў раз галава далоў.—Ён падскочыў да Тумашыхі і спрытна выхапіў у яе з рук колік. Колік павіс у паветры над галавой кабеты. Белая, нібы бяроства, адскочыла тая ўбок. Кулеш засланіў замок.

— Спрабуй другая памкнуцца ўперад,—сьмерць. Што будзе, то будзе, толькі я ня стрымаюся: або мне сьмерць, і вы возьмеце каровы, або я каго ўлажу. Ну, хто першая, выходзь. Тумашыха, што-ж ты стаіш, выходзь, калі жыць надакучыла. А ты што бубніш, Анэта, выходзь сюды патужымся.—Бабы стаялі нярухома. Тыя, што былі ў пачатку наперадзе, цяпер стаялі заднімі.

— Што-ж стаіце, лацеце,—крычаў Кулеш.

Крывая Ганка закульгала ад бабскага натоўпу. Некалькі кабет зірнулі ўслед. А Кулеш, раскідваючы з роту пену, крычаў:

— Го, адна ужо ўцякаць.. Хутка ўсе паразьбягаецца, як прусы па шчёлках.. Ай бабы, бабы, біць вас няма каму, сорам вы згубілі.

— Ці быў ён у іх,—неяк жартаўліва праказаў Рудкоўскі.

— Быў і ёсьць, — перабіла Хрысьціна Масяішка. — Дарэмна, Кулеш, крычыш. Хіба-ж ты ня чуў, Сталін колгасы адмяніў. Можна ня ведаеш, што ён кажа...

— Ведаю, толькі вы дрэнна яго зразумелі... бандыты... Да Моніча-б вас.

— А-я-я, бабы, ды што-ж вы яго слухаеце?.. Арына, бі па замку. Біце, бабы, замок.

Дзье палкі грукнулі ў дзверы.

— Ну, ну, — нагараючы замахаў палкай у паветры Кулеш... Бабы ўцішыліся. Кулеш памякчэў.

— Ну, падумайце самі, дурныя вашы галовы, здарылася-б так, што вы выламалі дзверы, а што далей? У хляве цесна, вы па каровы рынуліся, натоўп, чаго, а кішкі хто-небудзь згубіў-бы... Спрабуйце, спрабуйце! Я ўбачу, хто першая, а потым палічымся... Куліна кажа, што ў яе дзеці без малака... Веру. Толькі чаму-ж Куліна ня прышла ў праўленьне, чаму не сказала аб гэтым.

— Дапамаглі-б?

— Бязумоўна.

Некалькі баб адлучыліся ад натоўпу і накіраваліся дамоў.

— Пабачым, ці праўду кажа, — і Куліна, кінуўшы некалькі слоў суседкам, пайша.

— Пайду, бо дзеці недзе плачуць, — гэта-ж ці цеперся з хаты.

Да хлява падыходзілі мужчыны. Мужыкі сарамліва панушкалі жанок ісьці да хаты...

III.

Ня спаў Кулеш ўсю ноч. Думаў, меркаваў, як быць, што рабіць. Учора раіўся з Мікітам. Гутарыў з Выспам, а толку ніякага. Адзін кажа, трэба трымацца, другі тое-ж. А як. Угаманіліся крыху бабы, затое-ж мужчыны ўзварушыліся. Хутка вясна. На Палік трэба збірацца, рыхтавацца да вашаўкі, ніхто-ж нічога ня робіць, ніхто ні за вошта не бярэцца. Крыўдуюць адзін на другога, касурацца. Стрэнуцца — ня вітаюцца. Мужчыны на стойла да коняй пачалі заходзіць часцей. Моладзь пакідае Слабодку. На ўсход рушыла. Дзяўчаты збіраюцца у заробкі на гарпяное балота. А колгас? О, не, з аднымі старымі далёка не заедзеш. А зямлі шмат. Вось за горадам, як вокам абняць загоны пустуюць.

Пад палудзень да Куляша зайшоў Мікіта.

— Параіцца прышоў да цябе. Ня плешчацца нешта ў нас. Што гэта каб праўленьне склікаць, пагутарыць. Дзе кароўнік будзем будаваць?...

— І ў мяне ёсьць аб чым пагутарыць. Куліна просіць зьвярнуць ёй карову. Дзягель кажа, араць ня ўмее, як толькі прыдзе вясна, так кажа і дзёрну на Ветку... Склікаем, няхай самі мяркуюць.

— У цябе будзем зьбірацца?

— Не, лепш давай у папонай хаце.

Сьледам за папом зьехала некуды з Слабодкі і матушка. Папоўскі дом адышоў пад колгас. У трысьцене была канцэлярыя колгасу і пакойчык старшыні — Куляша. У другой палавіне — хаце, зрабілі чытальню...

Тэкля-вартаўнік, жонка, зачыняла юшку. Увайшоўшы ў чытальню, Выспа пацягнуў носам паветра ды жартам праказаў да Тэклі:

— Ці ня зарань зачыніла гаспадыня, уп'емся яшчэ?

— Весялей будзе.

— Яно і так ня сумна.

— Дзе-ж то...

Пашыранае праўленьне пачалося.

— Мне здаецца, што Куліне ня трэба зьвяртаць карову,—гаварыў Каліта: дамо Куліне, іншыя скажуць, а нам...

— Ня скажуць, ты гэта кінь, Мікіта. Куліне карову трэба аддаць. Жыве яна далёка, дзеці малыя,—выказаў сваю думку Лабзо.

— Што скажуць астатнія сябры праўленьня?—запытаў Кулеш.

Я згодзен аддаць,—праказаў Выспа.

— І я,—падтрымаў Рудкоўскі.

— ... Вы, цетка Куліна, ідзеце дамой, а заўтра ў нас сход, прыдзеце на сход, што ён скажа, то й будзе.

Куліна пайшла.

Кулеш устаў. Грозным зіркам абвёў прысутных. Потым, сьціснуўшы кулак, моцна грукнуў па сталю. Выспа зьнячэўку рот разінуў.

— Ну, а зараз што скажаце рабіць, паважаныя кіраўнікі? Што-ж, сёньня Куліне зьвернем карову, заўтра Пятрусю, так за дзень-другі і кароўнік пусты, праквольна стане. За кароўнікам коні раздамо, так і колгас на вецер? О не, дарагія мае, ня туды вернецца, не павашаму будзе. Я старшыня, я адказваю... па-вашаму ня будзе.

— І ня трэба па-нашаму,—перабіў яго Выспа,—ты, Кулеш, дарэмна ўськіпеў—і няма чаго. Давай лепш пагутарым аб тым, што вясна хутка, а ў нас плугоў няма, насеньня няма... Мікіта кажа, РВК грошай даў на кароўнік. А я мяркую так, хлеў і папоўскі можна адрамантаваць, а за гэтыя грошы коняй трэба. Увесну мы, старыя, каля зямелькі будзем калупацца, а малыцы на вашоўку паедуць. Глядзі за лета і капейка будзе, і хлеб такі-сякі зьбярэм.

Кулеш памягчэў.

— І я-ж тое кажу,—узяў слова Руткоўкі,—карову Куліне трэба аддаць, бедная яна ўдава. Кароўнік-ж будаваць ня трэба, купім коняй. Я свайго хлапца ня пушчу ехаць. Выспава дачка на балота ня пойдзе, моладзь з лепшымі коньмі на ветку адправім... Бераг з мужчынамі на Палік няхай ідзе, а мы вось тут і зямельку абтопаем.

Кулеш сьмяяўся. „Дзіўна, якія складаныя пытаньні і як проста вырашаюць іх гэтыя такія-ж простыя людзі. Сапраўды купім коняй, хлонцаў на вашоўку, плытагонаў на Палік, з падлеткамі, кабетамі ды старымі зямлю запашам. Чаму мне раней гэтага ў галаву ня прышло?“

Кулеш сьмяяўся, а Выспа, надыходзячы к сталу, казаў:—Гарачы ты старшыня, ды нічога, заживем, ты яшчэ пабачыш, на што здольны слабодкаўцы.

Сонца, ах любое мае, на-вясноваму маладое і палкае, з павевам дзівосных і прыемных кос—праменьняў. Як хораша! З стрэх коцяцца апошнія кроплі, па вуліцах імчаць раўчакі, старанна шчабечуць вараб'і, абапал вуліцы таполі прыветліва шугаюць набраклым гальлём. Ёмкасьці па ўсім асфальце, прыемна слухаць ляск падкоў рамізьніцкіх коняй аб брук, радасна глядзець на дзеці. Вунь на сонцы сабака расьцягнуўся. Ах, як хочацца падысьці, пагладзіць яго на цёплай мяккай поўсьці. Горача, цела з вопраткі, здэцца, хоча вырвацца. Каця адвязвае хусьцінку і, расшпіліўшы паўвопратку, радасна крочыць уздоўж вуліцы.

На рагу Маскоўскай, зусім нечакана вынырнуў Каліта.

— Мікіта!

Каця з асаблівай прыемнасьцю паціснула яму руку. Зірнуў на яе Мікіта і зацвіў цьветам макавым. Толькі жыцьця і радасьці, толькі вясны расквечанай, нутром ня ўбраць, думкамі не ахапіць. А сонца паліць. Вачавідкі сохнуць вуліцы, лопаюць пупышкі на таполях, зелянее каля платоў крапіва.

— Куды-ж ты, Міця, рушыў?

— На фабрыку, Кацюша, месяцы два ня быў, цягне, карціць.

— Значыць разам. Я тож на фабрыку... Хваліся, Міцюха, што новага, Кулеш як?

— Новага?.. О, Каця, шмат новага і мала слоў якімі-б можна было выказаць яго... У нас колькі было крыку і гоману, крыўды і незадаволенасьці, а зараз сам не магу пазнаць Слабодку. Ды што, аб гэтым потым, уперадзе...

Па-асабліваму ласкава глядзела на Мікіту Каця. У гэтым зроку, акрамя знаёмай чуласьці было нешта яшчэ цёплае, блізкае і дарагое.

Напеды сырэн.

Присвячаецца трыкутніку завода „Комунар“.

I

Прахор Шумкін сьпешна зьбіраўся ў завод. На гадзінніку паказвала палова сёмае. У кватэры было ціха: за сыценкаю спала жонка з дзяцьмі. Прахор не хацеў іх разбудзіць і асьцярожліва, прытоенымі крокамі тупаў па пакоі.

На стале, пад белаю хусьцінкаю, ляжалі рэшткі ўчарашняе вячэры. Ён праверыў і пачаў адзявацца.

„Няма калі... Ужо там заскочу ў сталоўку і вып'ю шклянку чаю“,—прапусьціў ён у думках і зразу-ж крануў імі становішча на заводзе: „Так, намячаецца зьніжэньне тэмпаў... Відаць, што ў кавальскім ды ў сьлясарным цаху будзе некаторы прарыў... Патрэбны папярэдзальныя меры... Трывога. Так, у гэткім выглядзе, як я ўчора надумаў. Па цахох пусьціць піонэраў... з барабанамі, з аншыягамі праз плечы... Нечакана, раптам, з уздымам—др-др-ба-ан-ан-ан... Павінна ўся рабочая грамадзкасьць устаць на баявыя рэйкі... Імя „Барацьбіта“ абавязвае... Два гадз з перавышэньнем. Ці-ж у асобны квартал дапусьціць прарыў? Нне-э... Трывога...“

Прахор усёй істотаю сконцэнтравуўся ў новым, надуманым ім, баявым пляне. Рашуча, з уздымным настроем ён павярнуў да дзьвярэй. І калі яго рука хапілася за клямку, усьлед даняслося:

— Ты-ж галодны, Прахор... Можа вып'еш шкляначку чаю? Я зараз во згатую. Пачакай...

— Не клапаціся, Ганна, я вып'ю на заводзе...

— Абедаць чакаць?

— Я табе пазваню... Ад'е...

„Тут галоўная прычына ў нярухавасьці цахавой адміністрацыі... Раскелзаліся хлопцы... Гутарачкі, нядбайства... Скончылі з другім годам пасьпешна, дык зараз, думаюць, можна і адпачыць... Опортунізм і з боку майстра кавальскага цэху і з боку сэкрэтара цэх'ячэйкі ліцэйнага... Трэба вытравіць гэту хваробу... Але і партколектыву патрэбна падцягнуцца... Так, трывога-а...“

Звонкі, выразьлівы расьпеў сырэнны густым струменем гуку стрэў сэкрэтара Шумкіна ў адчыненыя дзьвярох.

Ён паскорыў хаду, забыўшы прычыніць дзьверы.

На вуліцы яшчэ шарэла, і белыя махрастыя коцікі інею прыгожымі карункамі ўбіралі голяыя кароны дрэў, платы, распаўзаліся па сьценах дамоў.

На ўсходзе сталёвае марознае неба ўбіралася ружоваю істужкаю променю. Высокія каміны заводаў тырчэлі цёмнымі слупамі, уючы жмутовыя скруткі першага дыму.

Па абмерзлых тратуvaraх скрыпелі крокі сьпяшыўшых на працу рабочых. Рыпалі варотцы ў дварах, стукалі брамы. У звонкім чыстым паветры чуліся адрыўныя перамаўленьні.

Перапеўваліся гудкі заводаў і фабрык. Чмыхаў густым парам толькі што пакінуўшы станцыю цягнік.

„Комсамольцы ўчора паказалі сябе малайцамі. І ў ліцейным і ў такарным адчуваецца іх стараннасьць... Пікеты... Зводкі... Праверка... Ініцыятыва на спаборніцтва між асобнымі опэрацыямі... Новая скразная брыгада... Рабаты гараць энтузіязмам, працоўнаю энэргіяй... Але кіраўніцтва цахамі няздатна ўтрымаць іх на належнай вышыні...”

Прахора перабіў паўторны гук сырэны.

З-за вугла рагавога будынку вытыркла чорная шапка заводзкага коміну. Ён ганорна азіраў разложаныя на шырокім прасторы корпусы цахоў. Сіненькі, рэдкі дымок стройна цёк угору, настрэчу сонечным праменьням.

Управа стаялі выведзеныя сьцены новых будынкаў. Недакончаныя, яны туліліся адзін да другога, хаваючыся ў густых пераплётах абеленых інеем рыштаваньняў. На рыштаваньнях ляжала цэгла, і стаялі нязьнятыя цабры з вапнаю. Як нападатове—толькі зьлезе сьнег, як закіпіць далейшае будаўніцтва... І ў палове лета...

Прахор спыніўся.

„Гэта-ж будзе такая раскоша для заводу! Калі ў тым корпусе бляшаны цэх, а ў гэтым клюб, то сталовая?.. Ага? Сёньня ЦРК павінен даць адказ наконт гэтага... І Сокалаў паедзе ў Маскву у...”

— Таварыш Шумкін!

Нечаканы окліч, пачуты ззаду, схамянуў сэкратара партколектыву.

Ён раптам абярнуўся і ўгледзеў дваіх комсамольцаў-сьлесароў.

— Любуешся новымі карпусамі?

— Так... Ідзем... Ну, чым парадуюце, хлопцы? Як комсамольскія яйчэйкі змагаюцца за плян? Бэрка, Язэп?

— Як тыгры...

Вясёлы, бойкі і жывы Бэрка зрабіў рукою ўпэўнены жэст.

— Усе дваццаць чалавек, як на варце,—дадаў Язэп, сухарлявы, але жылісты стройны блёндын:—Учора перавысілі заўчарашняе... Калі

ўзяліся, калі... плян прасоўваем да кожнага станку, самазакрапіліся, як адзін... Ведаеш, таварыш Шумкін, каб гэта тыдзень назад, яй права ні на процант не адсталі-бы .. не...

— Комсамольцы-ы, на вас ляжаць вялікія абавязкі, памятайце-э,— дапомніў Шумскі і ад обоіх пачуў цвёрдае завярэньне:

— Памятаем, таварыш Шумкін... Пераканаешся, што ммы-ы...

Той-жа жэст Бэркі закончыў яго сказ...

Комсамольцы пакінулі Шумкіна і ўподбежкі, мінаючы сьпяшаючых у завод рабочых, схаваліся ў варотцах табэльнай.

З заводу праз высокі дашчаны тын ляцелі сталёвыя перапеды рознастайных гукаў.—Шырокай хваляй абымалі яны кожнага, хто накіроўваў у завод, цягнучы яго ў асяродзьдзе творчых процэсаў соцыялістычнага будаўніцтва.

Пры ўваходзе ў варотцы табэльнае Шумкіну перапяў дарогу Бобэрман. Жыцьцярды, рухавы, з неастываючай ухмылкаю на худым твары, у доўгарукаўнай жукетцы, малады помдырэктара трымаў у руках пак папер, паказваючы іх сэкратару партколектыву.

— Паверыш, Прахор, сёньня начаваў на заводзе... Абышоў цахі, і во—дваццаць новых прапаноў. Глядзі-ы! І ты знаеш, таварыш Шумкін, якія ёсьць каштоўныя... Люмін з такарнага цэху падаў...

— Ну, а з тэмпамі якаво?

— Не здадуць.. Не здадуць.. Сёньня мне заявілі сьлесары такую штуку: сабрацца і праверыць асабовую нагрузку... Прыклад — Кузін і Бляхар замест пяці шківаў абадралі па сем... І яшчэ... Бэранброс зараз выпрабоўвае Люмінаву прапанову... А гэты, вось, Крэпіч, ой... Вось ужо ўелася рвацтва—так і паглядае кулацкая рожыца-а..

— Ты куды?

— Я зараз, толькі праверу, ці выкананы заяўкі на вугаль... Ага, у кавальскім цэху нагналі за ноч да дзесяці процантаў... Комсамольцы як узяліся, я табе кажу-у...

Бобэрман завярнуў у кантору, цягнучы за сабою ланцужок няскончаных сказаў.

Сэкратар партколектыву добрадушна ўсьміхнуўся яму ўсьлед і схваўся ў праходзе табэльнай.

— „Які энэргічны, усё-ткі, Давід! Золата, не таварыш! Увесь так і гарыць, рассыпаецца на частачкі.. Для яго вытворчасць—усё... Вось што значыць рабочая шчырасьць і клясавая сьвядомасьць“.

— Таварыш, Шумкін! Здароў!

Прахор азірнуўся.

Стаючы на хілкіх прыламаных лесках, культпроп заўкому, Радэвіч, наклеіваў на сьцяне табэльнай доўгую стракатую абвестку аб зьлёце манэўранага штабу.

— Таварыш Шумкін, мы ўчора ўмовіліся...

— Аб чым?

— Чытай!

— Хто табе казаў?

Прахор зрабіў сур'ёзную міну, вельмі рэдка наведваўшую яго мяккі, гасьцінны твар, і недаўменна пакруціў галавою.

— Ня памятаю. Ты выдумаў, Радэвіч.

Той ажно страсянуўся ўсёй постацьцю, закалыхаўся на лесках, ледзь ня ўпаў і ўзьнятым голасам, насунуўшы густыя бровы на выразныя шэрыя вочы, прагукаў:

— Ну, мы-ж згаварыліся, таварыш Шумкін. Я абвясціў гэта па цахах... Сэкратары ячэек гатовяць даклады... У ліцейным назначылі на абедзены перапынак лятучае паседжаньне цэхаваго камітэту... Комсамольская ячэйка гатовіць вытворчы рапорт... Колькі разоў адкладалі. Месяц кончыцца, а мы не зьбяремся падвесці вынікаў... Таварыш Шумкін...

Але бачачы, што сакратар партколектыву моўчкі павярнуў ад яго, культпроп заўкому паціснуў плячыма, разьвёў рукамі і з хвіліну пастаяў у гэткай позе на месцы. Пасьля раптам сарваўся, хапіў на плечы лескі і пабег за сэкратаром... Каля памяшканьня заўкому Радэвіч нагнаў Прахора і ўпічліва заўважыў:

— Калі мы гэтага ня зробім, таварыш Шумкін, успомніш маё слова, што ня сумеем усачыць за плянам...

— Ты ня так сумяціся, Радэвіч. Пабольш сыстэмы і пляна-васьці... Іначай...

Грамадка рабочых пераняла сэкратара партколектыву пры дзьвярох памяшканьня заўкому. У гулкай разьюшанай гутарцы да Прахора панясліся дзесяткі рознастайных пытаньняў, пропозыцый, просьб, заяў. Ён не пасьпяваў выслухоўваць, неўпапад адказваючы і памыкаючыся прайсьці ў памяшканьне.

Радэвіч задуменна ківаў галавою, пазіраючы ў бок ліцейнага цэху. З яго прыадчыненых варот ляцеў густы струмень цёплага пары. Над варотцамі вачавідкі таяў сьнег, ападаючы доўгімі цэплякамі з аголенай страхі.

Культпроп заўкому раптам аддзяліўся ад грамадкі рабочых з сэкратаром партколектыву і накіраваў у ліцейны цэх. Але, не даходзячы да варот, спыніўся: з суседняга кавальскага цэху данёсься да яго зычны, разьюшаны гоман. Радэвіч павярнуў направа.

Калі ён ачуўся ў кавальным цаху, то ўбачыў, як на праходзе стаяла некалькі рабочых, жвава абгаворваўшых якоесьці цэхавае здарэньне. Да яго данясліся воклічы, якімі рабочыя падзывалі да сябе. Двое з рабочых ківалі рукамі.

— У чым справа?—даведаўся Радэвіч. Але чакаць адказу было не патрэбна: ён бачыў, што справа ішла аб браку. Майстар цэху Аблоўскі трымаў у руках двухпудовыя ціскі, паказваючы на скошаную губку.

— Гэта ўсё Ліндус нарабіў, во...

Аблоўскі паказаў на стос складзеных пры боку ціскоў і яхідна паківаў галавою.

— Ліндус? Ну, а калі і я?..

Бялявы ад злосьці, з пакошанымі вачмі каваль сур'ёзна паглядзеў на Радэвіча.

— Я бачу, Ліндус, што ты да нядобрага дапрацуешся. Да-апрацуешся-а... Твайму рварчтву ды прагулам рашуча прыдзецца палажыць канец...

Радэвіч паківаў пальцамі.

— Ну, і што-а?...

Каваль адварнуўся і пашоў да горна...

— Вот і вазьмі яго!—заўважыў малатабоец Тапчан: — напсаваў усяму цэху і яшчэ пацэвільваецца... Не-э! Досыць з ім цацкацца...

Інструментальшчык Палін прашыўся наперад і, стаўшы між майстрам і Радэвічам, абурана загаварыў:

— Паводзіны Ліндуса кладуць ганьбоўную пляму на ўвесь цэх... Мы, рабочыя кавалі, настойна патрабуем ад заўкому... ад нашых кіруючых арганізацый зрабіць належныя вынікі. До-осыць!.. Цэх аддана змагаецца за плян, цэх стараецца як найвышэй падняць сьцяг перамогі, а гэта... Мы не дапусьцім трутня ў сваёй працоўнай сям'і, до-осы-іць!

— Правільна-а!

Комсамалец Клюман нэрвова затрос кулакамі.

— Наша камсамольская ячэйка вынесла пастанову прасіць бюро партколектыву...

Усе абярнуліся на вароты: у цэх увайшоў Шумкін. Разьзіраючы па баках, рэвізуючы ўсё і ўсіх, ён накіраваў да гутарыўшых...

— А па-мойму, у даным выпадку асноўная віна на Аблоўскім... толькі на ім... Паглядзіце, ён зусім занядбаў доглядам. Замест таго, каб узняцца на вышыню гаспадара цэху, каб накіроўваць творчы ўздых рабочых па належнаму руслу, ён завучыў сабе манэру спасалацца на аб'ектыўныя прычыны... То яму молат у няспраўнасьці, то баўтоў не падалі, то вугалю не даставілі, то... А сам дзе, будзь ласкаў! А дзе растаропнасьць, а дзе ўпраўнасьць, а разьмеркаваньне працы?... Табе-э не адзін Ліндус паднясе гэткі сюрпрыз...

Сакратар цэхячэйкі, мужны і цьвёрды ў гутарках і павароце, строга паглядзеў на Аблоўскага.

Майстар ажно не ўстаяў ад яго закіду і падаўся назад.

Яго месца заняў сэкратар партколектыву Прахор Шумкін. Бегла акінуўшы ўзрокам прысутных, ён запытаў:

— У чым справа, таварышы?

Сэкратар цэх'ячэйкі спрытна падняў двухпудовыя ціскі і паказаў іх Шумкіну.

— Дваццаць пар ажно! Паду-уммаць! Дзе былі Аблоўскага вочы! За чым ён глядзеў! Вось спасылацца на аб'ектыўныя прычыны—дык мэт, а пасачыць за якасцю прадукцыі—швах.

Шумкін узяў з рук сэкратара цэх'ячэйкі ціскі, абгледзеў іх навакол і дадаў ад сябе:

— Дрэнная справа, таварыш Аблоўскі. Я не чакаў гэтага. Ты нешта нехарошае задумаў, я бачу... Опартунізмам нясе на ўсе сто процантаў...

Яго пераняў камсамалец Ключан.

— Наша комсамольская ячэйка даўно адмячала гэта, але...

— Але што?... Ну ладна, таварышы, за працу... Мы ў гэтым усебакова разьбярэмся...

Цэх працягваў наладжаную, разгойданую працу. Гама молатавых удараў аддавалася ў шкляным даху будынку. Пятнаццаць гарноў жукацелі распаленымі да-белага агнямі. Густое конфэццы іскраў многалікамі веерамі ўбірала шэры выгляд ударніцкай майстэрні. Сярэдзінаю цэху, па праложаных жалезных лістох, падвозіліся транспарты цісковых частак, конвэерам перадаючыся ад горнаў да горнаў,

Плавільная печ для нагрэву плашак на ціскавыя канцы дыхала цёплым струменем паветру. У яе жарале бялелі распаленыя кавалкі жалеза, чакаючы спрытнага закіду кляшчоў, каб выцягнуць іх на здаровую бабку пневматычнага молату. Пры молаце ўвіхалася трое рабочых.

Шумкін акуратна, ня мінаючы ніводнага горна, прайшоў з канца ў канец цэхам і вярнуўся да сэкратара цэх'ячэйкі, Гальмэрына.

— Справу Аблоўскага трэба вынесці на абгавор бюро ячэйкі... і чым хутчэй...

— Сёння—заўтра гэта зробім... Наяўны опартунізм на практыцы. Ужо некалькі разоў папярэдзілі—хоць-бы што, упіраецца і ня хоча прызнаваць свае віны... Зайдзі, таварыш Шумкін, на бюро, га?..

— Калі мецьму час... А як з плянам?

— Думаем падцягнуцца... У кожным разе, калі не перавыканаем. то на сто процантаў ручаю...

— Будзем чакаць!..

ЦІШКА ГАРТНЫ

На дварэ, дзе сьледам ачуўся Шумкін, Радэвіч гутарыў з старым ліцейшчыкам Азерычам.

— Хадзі сюды, таварыш Шумкін,—пазваў апошні.

Шумкін падышоў.

— Я кажу, вось, Антону, што ў нашым цаху няладнае з Прыпечем. Ня можа чалавек асвойтацца з ускладзенымі на яго заданьнямі...

Чаму?

— Рабочыя самі бяруць пачын, падказваюць, а ён—ні гы, ні мы... Толькі пакрыквае. А з гэтым, браце, далёка ў наш час не заедзеш. Нне-э! Маса рвецца, пражэ, кіпіць у працоўным разгоне, а Прыпечь ззаду... Не гадзіцца... Не, таварыш, Шумкін... Вось загляці...

— Я зараз...

З-пад канторы паказалася трое піонэраў з барабанамі: яны накіроўвалі ў памяшканьне заўкому.

З яго ганку, у чорнай валасатай жукетцы, з вушаткаю на галаве, глядзеў ім насустрач старшыня заўкому Лабрусэвіч. Ён пастараніўся, калі, піонэры падышлі да дзьвярэй і ўпусьціў іх у памяшканьне.

— Таварыш Шумкін, хадзі,—пазваў сэкрэтара партколектыву.

Азерыч зацікаўленымі ўзрокамі праводзіў Шумкіна з Радэвічам, пакуль яны не схаваліся за дзьвярыма.

Цесная, брудная каморка партколектыву танула ў сініх хвалях дыму. Напоўненая рабочымі да адказу, яна ціснула сваім сьпёртым, душным паветрам.

— Ну і накурылі!

У адказ на Шумкінаву заўвагу чыясьці рука хутка адчыніла фортачку. Падзьмула халодным, марозным паветрам.

— Піонэры!

Рабочыя адступілі ад стала, за якім сядзеў Бобэрман, і да якога падышлі сэкрэтара партколектыву з старшынёю заўкому.

Піонэры паслушна глядзелі ім у вочы.

— Значыць, першым чынам у кавальскі, а там... як, таварышы?

— Ясна.

Бобэрман паправіў на плячо піонэраў выразныя лёзунгі.

— Пашлі!

Раптоўны, гулкі ўдар барабанаў стукнуў у дзьверы, за якімі хутка вылецеў на заводзкі дзядзінец.

Рабочыя-наведнікі, на чале з Шумкіным, апаражнілі памяшканьне партколектыву, праводзячы піонэраў.

Заднія яшчэ ня вышлі з дзьвярэй, як гукі барабанаў даносіліся ўжо з кавальнага цаху.

Бобэрман, прысядаючы ад задаваленьня, гукаў Шумкіну:

— Прахор, падбяхы... Паста-арэў?

Праз хвіліну яны былі ў кавальным цэху. Сотня кавалёў і мала-табойцаў напружанымі ўзрокамі праводзілі выходзіўшых з цэху пі-онэраў. Кожны стаяў так, як яго засьпела вытворчая трывога. На сур'ёзных, настарожаных тварах скрозь пот і сажу бегала працоўная цікавасьць, якую абудзіла сваясаблівае здарэньне.

Некалькі чалавек перапынілі Шумкіна з Бобэрманам.

— Трывога?

— Як бачыце. Сёньня ўсе на мітынг.

— Ну, а ў чым справа, таварышы?

— На заводзе ёсьць адзнакі прарыву...

— А хто вінават?

У Шумкіна і Бобэрмана ўпіліся некалькі вострых пыталых узрокаў.

— Рабочыя аддана працуюць... За рэдкім выключэньнем, ніякіх перабояў,—заўважыў адзін з кавалёў.

— Непаладкі з адміністрацыяй, таварыш Шумкін... Паглядзі-ы, во...—пераняў другі, паказваючы на зломанае дзяржаньне ў молаце.

— А з падачай матэрыялу... Прыдзеш зранку і чакай паўгадзіны, пакуль атрымаеш работу. Не гадзіцца-а так... Калі па-баявому, дык ні хвілінкі не скрадай, пільнуй, каб праца, як вада, цякла, цякла, цякла... Але Аблоўскі...

Ён пагражаюча паківаў у паветры рукою.

І хоць то ня быў сыгнал каму-кольвечы, але Аблоўскі прыбег на кіў рукі.

— Ізноў пра мяне?—трывожліва з яхіднасьцю дагадаўся майстар цэху.

— А зразумела...

— Ну, паглядзі, таварыш Шумкін, таварыш Бобэрман...

Аблоўскі паказаў рукамі на заваленае прадукцыяй памяшканьне цэху.

Чорная маса рагатых ціскоў паглядзела на іх з усіх бакоў не-апрацаванымі шчочкамі.

— Прасіў-маліў таварыша Леміна: прыбяры, аслабані цэх; па-стаў пару новых гарноў—дык не.

— Го-а-а!

Бобэрман арыгінальна заківаў галавою і паказаў майстру цэху ўказы палец...

Ты ўсё на другіх, ты ўсё на другіх, а сам? Хто, як ня ты, га-спадаром цэху? Аблоўскі-ы-й, памятай. Мяне не абдурыш, ведаю... Опортунізм заядае...

— Плёткі-ы!—выгукнуў Аблоўскі,—дарэмшчына... Абы віну пе-ралажыць...

Ён не пасьпеў падабраць чарговы сказ, як пахіленая да яго галава старога Тапчана адцягнула да сябе Аблоўскага ўвагу.

ЦІШКА ГАРТНЫ

— Паліка-ар... Ня злуй, супакойся-а... А ўчора, калі ў нас нехапала лап, калі Аболаў не падаслаў баўтоў, калі вышаў вугаль, колькі разоў табе дапаміналі пра гэта... І я, і Савель, і Мэрліс, і... А Палікар—і ня лыс.. Вынаходзтвам займаецца... Падумаеш—выдумаў... За капейкамі гонімся, а сотні губяцца... Цэх ня мае гаспадара—вось у чым сабака зарыта...

— Во-а...

— Праўда, дзядзька Тапчан, праўда...

Аблоўскі маўчаў, няўвераны ў сваё апраўданьне. Ён ня мог сыйсьці з месца, пакуль Шумкін з Бобэрманам не ачуліся за варогамі заводу...

Гальмерын пагнаўся за імі, каб паказаць толькі што наклееную сьвежую насыценку. Але іх пераняў дырэктар заводу Лемін. Размахваючы рукамі, ён абурана лаяўся на толькі што прыехаўшых дваровых работнікаў.

— Я проста ня ведаю, што з імі рабіць. Колькі разоў даваў вымову—не-э... Вось хай-бы падумаў другі, што гэта-ж дабро, а ня сьмецьце...

Лемін паказаў таварышом паржавеўшую, абледзянелую шрубку.

— Дык дзе там! Ляжыць—няхай ляжыць...

Нядаўна дахітрыліся развалінамі абурыць касьцёр дроў, і нібыта тыя—пасьмейваюцца... Ну што-ж з такімі...

— Гэтага, вось, пляваку трэба вызваліць ад працы. З яго нічога ня будзе. Расклаўшыся тып... П'яніца, рвач, чужы элемент... У мяне маюцца весткі...

З бляшанага цэху выніклі гукі барабану. Гуськом, роўнымі адмернымі крокамі трое сур'ёўных не па гадох маладцаватых хланчукоў накіроўвалі проста на іх.

У вокнах такарнага цэху паказалася да дваццаці твараў рабочых. З ветлівымі ўхмылкамі, яны зацікаўлена праводзілі ўзрокамі рэзвых сігнальнікаў.

— Сто-оп!

Зьлітны ў адно, удар трох барабанаў адбіў заключную ноту.

— Бравва-а!

Шумкін пастукаў па плячы пярэдняга піонэра і праказаў:

— Аднясеце ў атрад барабаны.

Вы былі ў кавальным?

Лемін нагнаў Шумкіна з Бобэрманам пры ўваходзе ў заўком.

— Былі!

— Ну, як з Аблоўскім? Паверыце—далей я з ім не магу. Ізноў дваццаць пар ціскаў на выкід... Ну проста...

Лемін распачліва разьвёў рукамі.

— Сёньня-заўтра з ім пакончым. Бюро цэх'ячэйкі выносіць на абгавор...

— Вызвальце мяне, калі ласка... Гэта-ж наяўны опортунізм. Чалавек зусім распусьціўся. Гутаркі, спасылкі на адсутныя прычыны— і цэх як бяспрызорны зусім. Прошлую дэкаду комсамольцы... Ключман... А гэта...

— Але замены, вось...

Бобэрман хапіўся рукою за галаву, момант падумаў, адаля раптам завярнуўся і пабег ад іх проста ў вароты ліцейнага цэху.

— Назначым Друка... Таварыш спраўны. Пры гэтым і тэхнічная асьвета...

— Друк? А чаму-ж... Гатоўся выступіць на мітыngu...

Яны разышліся.

— Таварыш Лемнін! Тт...

Дырэктар азірнуўся на водгук.

Яго даганяў з разгорнутым плякатам у руках разьёшаны Радэвіч.

— Чаго табе?

— Апаражняй клюб... Нам недзе праводзіць сходы. Вось надыходзяць конфэрэнцыі моладзі, сход і выбары дэлегатак, тэхнічныя курсы—хоць разарвіся, а памяшканьня...

Адрыўныя нервовыя махі рук былі адказам Радэвічу.

Той ледзь ня выпусьціў з рук плякату, разгневана так паглядзеў на Леміна і ўздрыгнуў усім целам:

— Зрываеш працу...

Лемін сказаў ня ўчуў. Ён ужо ішоў між двух шэрагаў вяртлявых станкоў такарнага цэху ў справоджаньні майстра Бэрэнброса.

— Цесна, таварыш Лемін... Вось-бы каб хоць праз адзін станок, а то няма разгарненьня. Паглядзі, як нагружана ўсюды сыр'я—вольнага месца не знайсьці.

Лемін падышоў да новага, добра дагледжанага станка, абрэвізаваў яго з усіх бакоў і праверыў работу.

— Добра працуе?

— Прымерна... Нажы, як па маслу.

Прыгожы, задуменны твар дырэктара пакрыўся ўцешлівай ухмылкай.

— Свае, а дадуць ачко замежным...

—Г-гы-эх, яшчэ як!..

Майстар супыніў станок. Да іх падышло пару рабочых.

— Я думаю, гэтыя станкі можна будзе ўладзіць у тым канцы,— парадзіў адзін.

— З гэтым можна пачакаць.

ЦІШКА ГАРТНЫ

— Ня можна, таварыш Лемін,—пасупярэчыў другі:—многае залежыць ад іх нормальнае, бесьперабойнае працы. Цяпер..

— Вы кончылі заданьне? Бягэце шкiвы... Памятайце-э дагавор...

Яшчэ дырэктар з майстрам не пасьпелі адварнуцца, як рабочыя апынуліся пры сваіх станках.

Па ўсяму цэху стройным суладзьдзем кіпела работа. Зьлітыя ў адно цэлае дзесяткі такароў неадгінна стаялі пры станках, уважліва і старанна разганяючы тэмпы ўдарнае працы.

— А як справа з якасьцю?

— Змагаемся... і пасьпяхова... У гэтым месяцы, думаю, процантаў на дзесяць, самае меншае, брак зьнізіцца...

— Болей увагі, таварыш Бэрэнброс,—гэта наша важнейшае заданьне.

Лемін пакінуў майстра і прайшоў у суседні, ліцейны, цэх.

Сырэна сьпявала перадабедзены сыгнал. Гучныя прарэзьлівыя яе напевы абягалі раскіданыя корпусы заводу, адбіваючыся ў шклянках хібох дахаў. З-за ваколічных будынкаў, у бок раскінутых паплавоў надрэчча, несьліся сустрэчныя, працяжныя гукі з прамысловага кутку маладое пролетарскае сталіцы. З адчыненых варот цэхавых корпусоў паводкаю цяклі рабочыя. Шырокае гала дзядзінцу хутка запоўнілася чорнымі фігурамі сотняў людзей. Адны з іх сьпяшылі ў бок заводзкай сталовай, другія беглі ў вароты, трэція пераходзілі з цэху ў цэх, закусваючы на хаду і пры закусцы перакідаючыся гучнымі, адрывнымі сказамі.

Каля нядаўна прыклеенага на сьцяне пажарнай вялікага плякату сабралася да дваццаці чалавек. У рэзвай, бойкай гутарцы на ўсе лады пераказвалася нядаўна праведзеная па цахах трывога. Водгукі яе луналі над галовамі прагна чытаючых выразныя паведамленьні аб мітынгу.

— Не здаваць, таварышы,—гукаў малады, даўгавязы, рухавы сьлесар:—барацьбітоўцы дагэтуль ішлі першымі. Сорамна, таварышы, будзе... Сьлясарны цэх кандыдатам на прэмію... Трэба падцягнуцца...

— Мы не адстанем,—запэўніў прыгнуты ад доўгае працы, рыжабароды токар...—Ды вунь у кавальным штосьці ня зусім... Опортунізмам панясло ад майстра...

— І ў нас з Багнаю нягладка... Паглядзі—ужо трэці дзень, як ня выходзіць на працу... Яшчэ не дачыста вымелі рэшткі падобных тыпусаў...

Гутарка расла, рознастайнілася, накіроўваючыся на абгавор пытаньня прамплану. У цьвёрдых, завяральных, бадзёрых сказах зычэла сталёная ўпэўненасьць у іх поўнае выкананьне. Заданьні соцыялістычнага будаўніцтва пролетарскаю сьвядомасьцю прасякалі нутро рабочых, абымалі іх настрой і ў пералівах галасоў зычэлі ў чыстым марозным паветры.

— Палова дванаццатае?

— Ужо даўно.

Шумкін паглядзеў на гадзіннік, але не пасьпеў вярнуць яго ў кішэню, як пачуў на плячы чыюсьці паложаную руку.

— Бобэрман!

— Ідзем перакусім. Я зранку ня еў нічога.

— А я, думаеш, еў...

Яны вышлі з памяшканьня партколектыву.

На дварэ іх перанялі двое ліцейшчыкаў.

— Мы толькі што рашылі на сходзе перанесьці на другі месяц выходныя дні. Але пляну не здамо...

Шумкін падумаў.

— Можна ніякавата, таварышы?

— Усе, як адзін... Цэх змагаецца, як і другія, за пераходны сыцяг... Гэта ня пустыя словы, таварышы...

— Прыпець падкачаў...

— Ну, што-ж... яшчэ абгаворым...

Ліцейшчыкі завярнулі ў цэх.

Пусты струмень вылецеўшае пары пагнаўся ўсьлед Шумкіну з Бобэрманам.

— Трывога вышла ўдачна. Ты добра, Прахор, надумаў...

Шумкіна пальсьцілі словы таварыша.

— Рабочыя адгукнуліся поўным спачуваньнем.

Сырэнныя гукі сталёвым шротам забрашчэлі па шкляным шчытку ліцейнага корпусу.

— Вось, Довід, маеш!

Бобэрман, як трымаў ложку з супам, так і апусьціў яе ў міску. Замурзаная, зложаная ўпяцера сіняя паперка адцягнула яго ўвагу ад яды.

Ён весь увайшоў у праніклы, сконцэнтраваны ўзрок, пільна разьзіраючы няроўныя, няскончаныя сказы тлумачэньняў прапановы. Вычытваў кожнае слова, перапытваючы яго ў аўтара прапановы, высокага, здаровага, з разумным суровым тварам токара. Прыложаны накід чырцяжу, зроблены ад рукі, няроўнымі лініямі, але зразумелы па сваёй конструкцыі, цікавіў памдырэктара.

— Во, гэтых пару вінтоў трэба разьяднаць на паўмілімэтра адзін ад другога, а боўцік зрабіць ператочным, і лапка самастойна будзе адчыняцца. Атрымаецца, во, лёгкасьць згіну і практычнасьць... Разумееш?...

— Разумею... А зашчапка як?

— Зашчапка будзе адкідацца во сюды...

Бобэрман задаў токару яшчэ некалькі пытаньняў, усьміхнуўся і палажыў прапанову ў кішэню.

ЦІШКА ГАРТНЫ

— Добра, таварыш Лазарчук, разглядзімо ў сьпешным парадку.

Лазарчук разам з другімі пакінуў сталовую. Але Бобэрман не астаўся адзін: месца Лазарчука тут-жа заняў Ліндус. Перабіваючы Бобэрману абед, ён пачаў спавядацца ў сваёй невінаватасьці па браку ціскоў. У яго блытанай, няшчырай гутарцы вельмі выразна сьвяціліся даволі акрэсьленыя дзяляцкія ноткі, вырываліся непрыхарошаныя ўпадніцкія ды шкурніцкія сказы. У тым, што з яго рук вышла столькі браку, па Ліндусу, былі вінаваты і майстар цэху, і адміністрацыя заводу, і... савецкая ўлада...

У Бобэрмана, слухаючы Ліндуса, перабягалі нэрвовыя дрыжкі па ўсёй постаці. Ён то памыкаўся выйсьці з-за стала, то намерваўся кінуць яму рэзкім, бічавальным сказам, каб Ліндус зразумеў, як на яго глядзяць таварышы і што ён заслужыў ад іх сваімі нетаварыскімі, непролетарскімі паводзінамі на заводзе. Але Бобэрман адчуваў у сваім нутры мулкую думку, якая дыхталася яму выглядаць у Ліндусе ня зусім згубленага чалавека, не таго, які ўжо ня сумее ніколі выйсьці на роўны шлях чэснага рабочага-ўдарніка. Для гэтага...

Бобэрман сярдзіта паглядзеў на Ліндуса, кінуў недаедзеную катлету і праказаў:

— За твае паводзіны на прадпрыемстве, за твае настроі і... цябе трэба так ударыць, каб ты доўга-доўга памятаў...

— Паглядзімо яшчэ!

— Так, паглядзімо.

Праз пару хвілін Бобэрман абходзіў адкрытую майстэрню перакідак. Ён прышоў сюды, калі Шумкін толькі што яе пакінуў. У майстэрні, пад шофкаю на тонкіх слупках, жукацела да дзесяці пераносных горнікаў. Брашчэлі пад малатамі доўгія палосы жалеза—шынаў. Вакол стаяла і ляжала процьма недакончаных перакідак. Пры іх тырчэлі сагнутыя шыны, лісты жалеза.

— Брыгада памятае ўзятую ўстаноўку!—папярэдзіў Бобэрмана жвавы і энэргічны комсамалец Сажын.

— Рабаты—паглядзі-ы...

Звычайная мяккая ўхмылка заліла Бобэрманаў твар.

— Добра, добра, рабаты... Вы яшчэ ніколі не адставалі ад другіх.

— Наша комсамольская брыгада намерана ўзяць на буксір зборачныя станкі сылясарнага цэху... Паглядзі! Бобэрман бачыў, як ажыўлена кіпела праца. Над брыгадаю маладых ударнікаў ачула насіўся творчы імпэт...

Між імі ішло баявое спаборніцтва. Ні адкрытае павебра, ні марозьлівы дзень, ні недасканалае ўсталяваньне прыладаў—нішто не перашкодзіла разгорнутаму разьбегу ўдарнай працы. Майстэрня адбівала

ў сабе лепшыя паказчыкі рабочага натхнення, шчыльнае зьліццё кожнага комсамольца з азначанай функцыяй у непарыўным конвэеры працоўных процэсаў.

Памдырэктару, нядаўна ўзятаму ад станка на гэта адказнае месца, рымсьціла тут-жа, у гэтую-ж хвіліну, скінуць з сябе заношаную жукетку, адзець хвартух, закасаць рукавы і ўліцца ў баявы атрад комсамольскае ўдарнае брыгады. Бобэрман ужо адчуваў, як яго таўхала да першага горана; ужо ўсёй постацьцю ён пахіліўся наперад, ловячы ўзрокамі вольны малаток, але раптам успомніў, што яму трэба сьпяшыць у бюро рацыяналізацыі. У кішэні ляжала прапанова Лазарчука, а ў бюро іх было шмат неразгледжаных...

— Да дваццаць пятага—сто процантаў,—пусьціў за ім стараста брыгады і сустрэў сабе ў адказ бадзёрачы, востры ўзрок Бобэрмана.

З-пад шофкі пакацілася па рэйках новая, толькі што скончаная, перакідка.

Яна спынілася каля раду патэнтных сьмірноўскіх станкоў, выробчасьць якіх за апошнія два тыдні была паднята брыгадаю з пяці штук на дзевяць.

Пры выйсьці з заводу, каля выстаўкі браку стаяла з дзiesiąтак такароў. Яны заўзята абгаворвалі новы выпадак з бракам, толькі што вывешаны сьвежым экспанатам. Гэта быў поршэнь для насосу, з двух канцоў на сантымэтр ператочаны. Работа вядомага манкіроўшчыка, тыповага бракуна, Стэльмаха.

— Навіны?

Бобэрман уталопіўся ў падвешаны да браку пашпарт і закруціў галавою.

— Ёзноў стары знаёмы? Трэба было чакаць. Ліндусаў сябар—абое рабое.

Расхваляваны, нэрвова тупаючы пры выстаўцы, майстар пэху Бэрэнброс злосна махаў рукамі і лаяў віноўніка здарэньня. Яму з ня меншым абурэньнем уторыў комсамалец-ударнік Рошчына.

Другія згодліва і адабральна пераказвалі:

— Т-так!

— Та-акк!

— Ннумар!

— Пту-ушкаа!

Рабочыя падзялялі наздавальненьне любімага імі майстра і далучалі да яго скаргаў свой гнеў на Стэльмаха.

Бэрэнброса ні адзін рабочы ня мог западозрыць у дарэмшчыне, у непатрэбным закідзе таварышу, у лішня выказаным слове. Бэрэнброс, ведаюць усе, як адзін, адданы цалкам справе прадпрыемства. Няхай скажуць такары, няхай пададуць характарыстыку комсамольцы,

няхай. Усе сыдуца на тым, што Бэрэнброс гаспадарнік і таварыш, адміністратар і сябра ўсіх ста рабочых цэху. На яго можа крывіцца адзін Стэльмах, ды пара яму спачуваючых.

Бэрэнброс любіць наладжаную, бесперабойную, споруя працу. Нязмігутна сочыць, каб ніводзін фрэзер, ніводзін абдзіральнік, сьвярдлоўнік ня выходзіў з оркестру працоўнае сымфоніі. На ўсьцяж усяго доўгага корпусу, як акінуць вокам, усе станкі павінны вярцецца па-баявому; пасы нацягнуты на пасьпяхальную скорасьць—рабочыя мусяць не перацінаць жаднага мотыву.

Заданьні пляну—яго запаветы. Нутраныя рэсурсы—на падліку; і кожны станок, точачы валік, ці абдзіраючы шкіў, ці раўнуючы рубы каменядрабілак, адлічваюць сваімі павертамі сумавыя адзінкі дадзеных цэху наметак.

І Бэрэнброс не на вецер кідае словамі, калі дае завярэньне выканаць плян у намечаны тэрмін. А Стэльмаху гэта нялюба. Сям'я не без калекі... Але зламыснае, намеранае шкодніцтва—тут, браце, даруй: яно ня сустрэне сабе спагады ў сям'і такарнага цэху. І зараз, во... з Бэрэнбросавых вуснаў нясецца:

— Я перадаю табе, таварыш Бобэрман, настойнае патрабаваньне рабочых цэху: Стэльмаха, контролёра і прыёмшчыка аддаць грамадзкаму суду. Даволі патуранья...

З дзьвярэй табэльнае няпрыметна падышоў Шумкін і, палажыўшы Бэрэнбросу на плячук руку, спакойліва праказаў:

— Бюро партколектыву гэта абсудзіць.

— Ну, таварыш Шумкін, ну, я табе кажу, усё мерам-бы назнарок: колькі разоў яму папераджалі, хоць-бы што... Тут зусім не аднесьведомасьці, не... У гэтым я бачу злачыннасьць...

— Даволі! Справа ясна... Рошчына, зойдзем у бюро па гэтай справе... А зараз—кончана...

Бобэрман зачыніў дзьверцы выстаўкі і сьпешна схаваўся ў табэльнай. Шумкін накіраваў да памяшканьня заўкому.

На чале з Бэрэнбросам такары пашлі ў цэх.

Задуманым, апўсьціўшы голаў, дырэктар Лемін стаяў у дзьвярох ліцейнага цэху. З памяшканьня заўкому вышаў сьмяючыся Лабрусэвіч. Не падвязаныя навушнікі трапалі аб плячукі расьцягнутымі рамушкамі; жукетка, не зашпіленая ні на адзін гузік, расхлествала крысы.

— Таварыш дырэктар, чаго задумаўся-а?

Лемін падняў голаў і паглядзеў на Лабрусэвіча.

— Ласьне няма над чым думаць? Ты, нябось, таксама сочыш за хадом працы і, пэўна, ведаеш усе навіны на заводзе, га-а?

— А што-а?

— Ня думаю, каб ты згадзіўся з тым, што няма чаго думаць...

— Ну, ладна... Плянуй даклад—зараз мітынг... Трэба падвастрыць увагу на якасці... Абавязкова—гэта асноўнае ў бягучых заданнях...

— Якасці! Гэта-а... Вось узяць кавальны цэх—я толечкі што адтуль—бяда-а. Аблоўскі нарабіў спраў, што яго лішняе хвіліны нельга далей пакідаць у цэху... Ліндус... ну, ты мо' чуў... зацяты опартунізм на практыцы... Гуляюць гутарачкі, размоўкі, а майстар..

Дырэктар шырока разняў рукі і прыціснуў голаву да плеч.

На худым, прадоўглым, заўсёды з тонкаю, мяккаю ўхмылкаю твары старшыні заўкому ўспыхнула мулкае здзіўленне.

— Дык чаго-ж чакаць? Трэба хутчэй аздараўляць кіраўніцтва цэхам... Опартуністычную атруту мусім вытравіць...

Да іх накіроўваў гэрой размовы Аблоўскі. Яшчэ з адгону каля сажню ён гняўліва разводзіў рукамі, з-пад казырку паглядаючы на дырэктара заводу і старшыню заўкому. Падышоўшы да іх, ён голасна пачаў выліваць сваю нягрунтоўную, занавесную крыўду.

— Я болей так працаваць не магу. На частачкі ірвуся, лётаю, як шалёны, бесьперапынна днямі і начамі на заводзе, а мне тычуць опартунізмам. Або я вінават, што тры тыдні ня могуць молата падрапараваць, што кожны дзень трэба шукаць баўтоў для цісок, што... Цэлы шэраг прычын знадворнага характару, а віновен я адзін... Ласьне можна так...

На майстравым блядым, хваравітым твары выскачылі чырвоныя суніцы. Але ён упарта трымаўся за сваю нявіноўнасьць.

— Ты цішэй, таварыш Аблоўскі,—узяў яго за руку Лабрусэвіч: —Не хвалойся. Лемін-жа не за свае ўласныя інтарэсы цябе папікае... Павінен ведаць—не малы і партыец... Ён адміністратар заводу, і адказвае за кожную шрубку. Яму партыя ўручыла гэту гаспадарку, як свайму давернаму... Так што, таварыш, ня можна зводзіць да асабовых інтарэсаў... Ну, а вось тое, што ты ўпіраешся, не сазнаеш свае віны, тое яшчэ болей, болей, Алёша, на цябе кідае цені...

Прадзаўкомава рука паднялася ўгару і на ўзроўні Аблоўскага ваччу выпрастала ўказны палец.

— Тады я і сам ня знаю, што...—Аблоўскі праглынуў канец сказу, заключыўшы яго злосным махам рукі.

— Ты пасудзі, Ваня, сам...

Дырэктараў круглы поўны твар з адбіткам шчырага клопату да заводу выказваў ахапіўшае яго абурэнне. На роўным, замаршчыненым лобе, пад якім гарэла пара крыху пакошаных празрыстых, смольных вачэй, бегалі ўздрыгі ад напружаных думак. Густая шчэць неабрытых шчок серабрылася налётам сівізны... Завод „Барацьбіт“ пры загадваньні Леміна вырас з невялікіх майстэрняў у буйнае, рэспубліканскае прадпрыемства. Жменька ў пару соцень рабочих ператварылася ў паўтаратысячную іх грамаду. Шэраг будынкаў, дзе месцяцца ліцейны ды кавальны цэхі, узнесены з яго ініцыятывы. Асортымэнт

ЦІШКА ГАРТНЫ

продукцыі пашырыўся да сарака рознастайных вырабных рэчаў. На кожнай будыніне, на сотнях станкоў і на дзесятках горнаў, на многамільённай тары ліцця запякаліся яго гарачыя стараньні, думкі і трывога. У яго нутры, як у камэртоне, адбіваецца зьлітная музыка працы, слаіцца на паасобныя тоны, вібрацыі і мотывы, кожны з якіх выклікае свае асаблівыя настроі. Перад Лемінам, як у люстры, у поўным абліччы і зьмесьце, у рознастайных пэрыпэтыях дзённай і ночнай працы праходзяць многалікія процэсы заводзкага жыцця, бурлівага, як паводка, і ўздымнага, як праменьні сонца. Порча, непаладка, тормаз ці вышчэрб—ці-ж ня першым чынам да Леміна?

Ад яго не схаваеш жаднае дэталі вырабу, не абманеш неправдлівым зьвёртам драбнейшае шрубкі.

Лемін—сьлесар, і яго рука яшчэ носіць мулкія адбіткі чорных мазалёў, якіх ня сьцерлі вострыя думкі гаспадарніка. Яму зразумелы кожны паварот махавіка, як кожная выемка на валіку да насоса, як таўшчыня ціскавае буксы, якія старанна вытачвае Караяў. Уцягнутыя пры станках сталёвыя пылінкі гартуюць яго волю, разьведзены ў горнах агонь распальвае натхненьне. Лемін, як страла, якую пускаюць праз цахі, не абмінае ніводнага з іх штодня па некалькі раз. Завод, як мэханізм перад мэханікам,—на далоні ў дырэктара.

А Аблоўскі спрабуе жонгліраваць надумам прычын, за якімі-б ляпей было схаваць сваю віну.

— Ты пасудзі, Аблоўскі, сам, хто, як ня ты, дапамог Ліндусу сапсаваць гэтых дваццаць пар ціскоў? Тое, што ня было баўтоў? Каму ты дурыш галаву? Мы абудва партыйцы, абудва рабочыя, і я ня менш твайго разумею процэс кавальнае працы... Прызнайся—ты паграз у опартунізьме, як...

Лабрусэвічава рука стрымала разгарачаныя ўзмахі Леміных рук.

— Ясна, таварыш Лемін... Аблоўскі...

З-пад канторы даносіўся вокліч:

— Тавва-арыш Лемін! Ттаўвв-ар...

Лабрусэвіча клікалі ў заўком.

І расьпеўная сырэна, прыбіваючы Аблоўскага да аднаго месца, праводзіла Леміна ўправа, Лабрусэвіча—улева.

— Ужо пачатак чацьвёртае. Таварыш Шумкін! Дык гэта заўтра: абавязкова спатканьне з нямецкімі рабочымі ў прысутнасьці старшыні цэху і старшыні саюзу мэталістаў? Я паведаміў амаль усіх старыкоў... Расклеіў плякат. Добра-а?

Радэвіч прыгнуўся над сталом і пільна ўглядаўся ў Шумкінаў сур'ёзна ў гэты момант твар, чакаючы адказу.

Шумкін уважліва пераглядаў кучу падложаных паперак. Радэвічавы словы ён прапусьціў між вушэй.

— Таварыш Шумкін!—настойваў на сваім культпроп заўкому:— Я пытаю цябе: будзе праведзена намі намечаная на заўтрашні вечар гутарка з старымі рабочымі? Чуеш?

— Гутарка?—перапытаў сэкратар, не адрываючыся ад разгляду папер.

— Так, гутарка, у прысутнасці...

— Папрасі, Антоша, Канопіка напісаць проекта дозвы да мэталістаў. Ну, прасачы, браток, каб публіка не забыла зьявіцца на мітынг... Памятаеш?

Адна за другою паперкі перабягалі праз рукі сэкратара партколектыву. Ён лавіў іх сэнс наляту, умоўленымі знакамі адмячаючы прадгледжаную. Было відаць, як напружаная праца думак уцягвала ў свой вадакрут дзесяткі рознастайных заданняў бягучае працы. Кожнаму з гэтых заданняў, як шрубкам у станку, Шумкін адводзіў адзначаны тэрмін, пакуль папярэдні, а пасля больш дэтальна распрацаваны. Усе гэтыя перагледжаныя паперы складалі сабою неад'емныя частачкі аднае складанае, абымаючае ўвесь завод, кіпучае і пявучае працы па выпадзенні бягучых вытворчых плянаў. Беленькія лісточкі з сінімі радкамі зместу былі непарыўны з выкручастымі, вёрткімі стружкамі з-пад фрэзера, с бліскучымі, вымеранымі да міліметра пазамі цяжкіх вечак камядрабілак. Удары малатоў і букеты палкіх іскраў, бегатня пасоў і паверт сьвярдзёлкай убіраліся купкамі выразных, засядаючых у галаве, як пуля ў дубе, сказаў.

— Не забыўся, што я кажу?—праз колькі хвілін праверыў Шумкін, ужо гасьцінна паглядзеўшы на неадступнага Радэвіча.

Культпропавы рукі сашчапіліся пальцамі на галаве, сагнуўшы шэрую кепі ў трубачку. Ён яшчэ вышэй падняў і без таго крыху вышэйшае левае плячо, недаўменна паглядзеў у задымленую столь і праказаў:

— Або я калі што забываю?

Пасля ў міг завярцеўся на адным месцы, чмыхнуў носам і заверыў:

— Часу хоціць... Я нават на заўтра склікаў сход рабкораў. Насьценкі павінны байчэй адгукацца на хаду вытворчых манэўраў... Комсамольцы...

— Колькі часу?—перабіў яго Шумкін.

— Зараз сырэна...

Гэта сказаў ужо культработнік Перчыкаў, які заставіў сабою выслабанёнае Радэвічам месца.

Радэвіч ачуўся пры тэлефоне, на ўсё памяшканьне выгукаючы лічбы тэлефону старшыні саюзу мэталістаў.

— Што ён расхадзіўся-а? Ляманту, як крымінал...—выказаў Шумкін і абярнуўся да Перчыкава.

— У цябе проект рэзолюцыі гатовы?

— Канчаю, таварыш Шумкін... Або ў гэтым шоламе...

— Пойдам у клуб.

Голас быў рэдактара шматтыражкі Евеля Бурэвіча.

Ён толькі што кончыў аточку пятага шківа, і нямыты, з шу-стра бегаючымі, глыбокімі і разумнымі вачмі на скрыўленым ранаю, атрыманай у грамадзянскай вайне, твары, прыбег на вочы сэкратара партколектыву. Упершыся празрыстым узрокам у чытаную Шумкіным паперку, ён напружана чакаў, пакуль той да яго адвернецца.

Цішком, адкінуўшы ў бок Перчыкава левую руку з разьнятымі пальцамі, Бурэвіч праказаў:

— Шлёма, цыгарку маеш?

Перчыкаў ня стрымаўся ад сьмеху і таўхануў рэдактара ў бок.

— Свае-ж вунь па-за вушамі пабірайка.

— Га-а-а-а! Шэфрэдактар тут,—схіліўшы голаў, праказаў Шумкін.—Прынёс сьвежы нумар газэты?

— Які скоры!

Хітрая ўхмылка прабегла пад вачыма спакойнага рэдактара.

— У мяне ўжо ўсё гатова... Заўтра... Пастой... Панядзелак, се-рада... У чацьвер павінна выйсьці... Ну, паверыш, мы толькі ў дваіх з Паркавым. Разрываемся... Той цэлую ноч ня спаў, бедны. Корэспон-дэнцыі, артыкулы, зводкі...

— Ну, ты не залівай пушку, Евель...

У Шумкінавым сказе Бурэвіч ня вылавіў ні каліва злосьці. Сэ-кратар выказаў яго з удзячнай таварыскай мяккасьцю, з налётам асьця-рогі, якою ён заўсёды папэраджае сваю далейшую гутарку.

— Я памятаю і тэрмін і адказнасьць. Во-а... халера ты...

Бурэвіч мігам выхапіў з кішэні скамечаную, замурзаную паперку і працягнуў яе Шумкіну.

— Выпіска з пастановы бюро... Неадлучна са мною...

— Помні, жулік, што са мною жарты малыя. Няхай толькі і на гэты раз зманіш—не дарую...

— Таварыш Шумкін! Сход у зборы!

Прасунутая ў дзьверы галава старшыні заўкому ня вылезла да-гэтуль, пакуль Шумкін не падняўся з месца.

Усе ў чацьвярох яны пасьпяшылі ў клуб.

Памяшканьне клубу кішэла рабочымі. Расстаўленыя густымі ра-дамі лаўкі не маглі ўмясьціць на сябе масы прышоўшых на сход. Імі запоўніліся праходы, вольныя лапкі пры дзьверах, усходцы на не-вялічкую клубную сцэну.

Сядзячы пры століку, рэгістратары не пасьпявалі запісваць. Доў-гія рады прозьвішчаў пераносіліся на чацьвёртыя старонкі густа сьпісаных аркушаў. Было вачавідкі, што заводзкая грамадзкасьць

поўнасьцю ўявіла сабе ўсю сур'ёзнасьць пастаўленага пытаньня, зьявілася ў клуб з рашучым намерам вырашыць яго... Уздымны на строй хвалямі хадзіў па запоўненым клубе, выліваючыся ў гулкае, моалітнае гудзеньне, сьведчыў аб каразьлівай настарожанасьці. Яна, гэта настарожанасьць, раптам ператварылася ў форму натужнага, сконцэнтраванага маўчаньня.

Сотні воч накіравалі палкія ўзрокі на сцэнку, дзе моўчкі тупалі пры чырвоным сталё дырэктар Лемін з сваімі двума памочнікамі.

Манцёр рэгуляваў сапсаванае сьвятло. Памінутна над сцэнкаю ўспыхвалі зырккі лампіёны.

— Пара-а! Пара!

Вымаганьні нясьліся настрэчу ўвайшоўшаму сэкратару парт-колектыву.

Шумкін хутка апынуўся пры сталё на сцэне, перакінуўся не-калькімі словамі з Леміным і запрапанаваў:

— Я думаю, прэзыдыум выбіраць ня будзем?

— Нне-! Не-ээ!

— Слова даецца таварышу Леміну.

Па залі пракаціўся гулкі шолам. Але раптам ўсё замерла. І словы дырэктара звонка падалі ў настарожаную цішу.

— Я буду, таварышы, зусім каротак. Я толькі вылажу вам голыя лічбы, за якімі будзе ваша слова. Чуйце: на трэцюю дэкаду бягучага месяца мы маем выкананьне: па кавальнаму цэху—тысячу пар цісок, а трэба—тысячу дзьвесьце; выканана восемдзсят чатыры процанты; ліцейны цэх даў сорок тон, а па пляну павінен пяцьдзсят... Ня выка-нана дваццаць з лішнім процантаў, сьлясарны...

Лічбы і вылічэньні роўнымі, адмеранымі ўдарамі-словамі выпа-далі з вуснаў дырэктара, разьмятаючыся па клубу. Водгукам на іх былі недаўменныя пераглядкі, адрывныя перашэпты, пацісканьне плячыма і гарачыя парываньні да выказваньняў. „У чым справа? Як-то магло стацца?“

Кондэнсаваліся колектыўныя думкі ў напружнае, трапяткое зьдзіўленьне.

— Я бачу, што таварышы недаўмеваюць: у чым прычына? Па-першае—у нас саміх. Мы зьлёгку паслабілі сваю ўвагу да заданьняў... Але тут асноўнае ў папушчэньні адміністрацыі цэхаў. Вы ўжо чулі аб паводзінах майстра кавальнага цэху Аблоўскага—чыстае вады опартунізм на практыцы. Ня вольны ад опартунізму і цэхкомітэт ліцейнага цэху... Кіруючыя арганізацыі ня сумелі даць патрэбнай накіраванасьці рабочаму энтузіязму... Яны не маглі падхапіць таго творчага натхненьня, якім ахоплена рабочая маса нашага „Бараць-біта“... Гэту балячку павінны загаіць самі рабочыя... Я спадзяюся і

ўпэўнены, што праз восем дзён, падлічаючы вынікі месячнага выпаўнення, мы з задавальненнем будзем констатаваць нашы перавыканальныя поспехі.

Заля адказала бурлівым уздымам, у якім гучэла жалезная рашучасьць апраўдаць дырэктаравы надзеі. Гэта выдавалі асьветленыя ўверрам твары рабочых, той настрой, што абдаваў іх узьюшаную грамаду.

Але ні сакратар партколектыву, ні дырэктар з памочнікам, ні юркі, як на спрунжынах, Лабрусэвіч зусім не чакалі, што заля клюбу пачуе ў сабе шэраг рабочых пастаноў, накіраваных супроць небясьпекі прарыву.

Ужо Шумкін разьняў губы, каб перапытаць, ці маюцца тыя або іншыя прапановы, а Лемін нэрвова чакаў іх з вуснаў рабочых, як раптам з пятае лаўкі ад сцэнкі паднялася здаровая асаністая фігура сьлесара каватнага цэху, рыжавусага, цьвёрдага, як жалеза, сэкратара ячэйкі Гальмерына.

— Можна?

— Калі ласка, таварыш Гальмерын.

Важкія крокі адмералі адгон ад сцэнкі, і прысутныя стрэлі вачмі празрысты, заварожваючы ўзрок Гальмерына.

— У адказ на праявы опартунізму ў нашым кавальскім цэху, я ад рабочага колектыву цэху маю паведаміць: на лятучым мітынгу кавалі пастанавілі мобілізавацца і адказаць на адзнаку прарыву павялічэньнем свае выработкі. Карповіч замест дзесяці шчочак дае дваццаць, Жук—дзевяць замест сямі, Салавей набаўляе сабе тры пары, Яхнес старшы—пяць, малодшы—чатыры, Люстэрнік, які працуе ўжо другую зьмену бесьперапынна,—бярэ адзінаццаць... Так што, таварышы, усе агулам мы рашылі падаць сустрэчны плян на сустрэчны ў ліку шасьцісот ціскоў... Таварышы кавалі...

Бурлівыя воплескі, як фонтанам, разьліліся па раскалыханай залі. Яны насілі на сабе задавольненыя ўхмылкі зацята аплёдыраваўшаму кавалём прэзыдыуму.

У творчым задзёры ніхто не заўважыў, як месца Гальмерына заняў сьлесар-комсамалец Ключман. Ён не дачакаўся, пакуль заціхнуць воплескі, голасна пачаўшы слова:

— Наша комсамольская брыгада на перакіданках, у адданай бойцы за перавыкананьне пляну бягучага мясяцу рашыла вытворства станкоў Сьмірнова павысіць з пяці на восем. Побач з гэтым, таварышы, мы добрахаць зьніжаем расцэнкі...

Здавалася, што воплескі ня ўміралі перад гэтым, а дзесьці прытоена калыхаліся, каб аднавіцца ў тым-жа кіпучым гуле. У іх пералівах адчуваўся агонь распаленых вагранак і звон разойдзеных малатоў

Яны на хібох сваіх хваль вынеслі на сцэнку трэцяга прадстаўніка ад цэху, неўгамоннага ўдарніка, стараннага гаспадарніка Магільню.

— Я спадзяюся, што нашы ліцейшчыкі, утварыўшы сёння ў абедзе штурмавую комсамольскую брыгаду не дапусьцяць зрыву і ў ліцейным цаху. Кіраўнічыя органы „Барацьбіта“ могуць спадзявацца на наша палкае комсамольскае завярэньне...

І той, хто паказаў сябе неаднойчы гарачым правадніком ініцыятывы па ўздыму працоўных тэмпаў, спакойліва вярнуўся на сваё месца.

Шумкін ад імя бюро партколектыву натхнёна вітаў новыя формы соцыялістычных мэтодаў працы, якія нясупынна нараджае колектыўная воля рабочае клясы.

Сход цёк у вузкія двьверы, грукочучы па жалезных лесках спуску. Узьняты настрой пераліваўся ў ажыўленай гутарцы рабочых.

Лемін усё яшчэ знаходзіўся пад моцным уражаньнем вынікаў мітыngu. З яго твару ня сходзіла радасная ўхмылка, якая тапіла ў сабе нарастаючыя пачуцьці захапленьня. Ён зазіраў Шумкіну ў вочы і толькі моргаў шараватымі густымі вейкамі. Бобэрман—дык той не знаходзіў іншага сплёту слоў, апроч непарыўна вымаўленых: „Малайцы рэбяты! Рэбяты малайцы! Малайцы рэбяты!“ У гэтай тава-рыскай, прасычанай удзячнасьцю пахвальбе канцэнтраваліся гарачыя пачуцьці помдырэктара-вылучэнца.

— Ну, як падабаецца?—выпытваў Шумкін.

Але ён адказу не пачуў, а мо' яго і ня было з боку тых, да каго ён зьвяртаўся.

Шумкіна пазвалі да тэлефону.

— Ганна?.. Гэта ты?.. Абедаць?.. Вячэраць?.. Скора, мілая... яшчэ-ж рана, бачыш... Ну, чаго злуецца? Толькі сырэна прапяяла восьмую гадзіну... Усяго восем... Праз паўгадзіны... Ах, убачай! Яшчэ мушу па дарозе зайсьці ў райком... Патрэбна, ну што-ж... Не памру... Я ў абед перакусіў... Што перакусіў—то й добра... Ці варта на гэтым спыняцца... Прыду і... Ліпец чакае?.. Даўно?.. Гэта з раёну?.. Прасі, галубка, няхай яшчэ крыху пасядзіць—я не забавлюся... Прасі ад мяне... Ну, зараз нельга... Во-а... Якраз падышоў сэкратар кавальнага цэху... Просіць наведаць цэх... У нас цяпер усе на баявую ногу... Рэбяты сябе мобілізавалі на ўсе... Люба, ведаеш... Пераходны сыцяг ЦК... „Барацьбіт“ не павінен выпусьціць яго ад сябе. Кавалі абяца-юць... Вво-а, Гальмерын пацвярджае... Так... Прасі Ліпца пачакаць... Ад'е!..

Гальмерын не адступіўся ад Шумкіна, пакуль той ня скончыў гаварыць.

— Жонка непакоіцца?

- Прышлі там да мяне...
 — Пойдзеш дамоў?
 — Пасьпею.

Ужо выходзячы з дзвярэй, яны ўлавілі музыку разгорнутае працы. У вокнах корпусоў мігаліся пераплёты пасаў, празрыстымі вачыма выглядалі распаленыя горны. Стукатня і бразак вырываліся на вуліцу, аддаючыся рэхам па ўсяму заводзкаму пляцу. Над шап-камі каміноў ліцейні трапяталіся густыя агнёвыя адсветы распаленых вагранак. Шкляныя шчыты дахаў ганялі паласатыя цені, з якіх як з-пад акрывала, выбягалі юркія, жвавыя зайчыкі. Навакола ды-хала бадзёрым, творным уздымам раскалыханай, расхваляванай энэргіі. Абдымала нячужаным размахам нараджальных, сягаючых у цёмную бяздонную высь соцыялістычных тэмпаў, пераможных дасягненняў.

— Куды-а ты-і?

Пераважаючы наўскасяк міжкорпусны завулак, нёсся да кавальскага цэху плянавік Сокалаў. Яго галава была ўтулена ў адстаўлены каўнер, а на вушы нацягнута зашмальцаваная кепка. Скрозь мігатню ценяў ён не заўважыў падыходзіўшых да яго сэкратароў. І пачуўшы вокліч Гальмерына, Сокалаў раптам спыніўся.

- Я!
 — Мне цябе трэба... Памятаеш?
 Шумкінаў намёк быў ясным Сокалаву.
 — Сталоўка?
 — Так.

Хутчэй-бы мяне вызвалілі з плянавага аддзелу, тады-б было! часу вольнага болей, а то...

Ён хапіўся за галаву.

— Толькі ўрвеш якое паўгадзіны, як у адзеле набяжыць спра-аў. Ужо з молатам куды спакайней.

— Днямі вызвалілі і паедзем у Маскву, а, вярнуўшыся, цалкам на сталовую. „Барацьбіт“ павінен мець узорную сталовую... Пастарайся-а...

— Сам зацікаўлены. Ужо! калі маю даручэнне, то на паўдарозе ня кіну... Абавязак і доўг...

- Зразумела.
 — Быў сёння ў ЦК... Справа пасуваецца... Хутка мецьмем...
 — Ён у нас баявы...

Гальмерын правёў сваю атэстачыю цёплым сьмехам. Сокалаў хоць зразумеў яго нявіннасьць, але пасьпяшыў апраўдаць таварышу пахвальбу сабе.

— А што, калі каго я падводзіў? Ніхто ня скажа. А сьведкі ёсьць. Быў малатабойцам, хай Лямец скажа—папкінуў ён мяне за вошта—ніколі. Раней гэтага даводзілася паршчыкам у ласьні працаваць—і працаваў... Цяпер паслаці ў плянавы аддзел—значы, партыі дзела... Куды пашлюць—я і не заікнуся пярэчыць...

Яны прайшлі ў вароты кавальнага цэху.

— Во-а-а! Люба паглядзець! Як на фронце—праца кіпіць.

Гальмерын з удзячнай суровай дзелавой ухмылкай паглядзеў на Шумкіна і працягнуў руку ў бок доўгага праходу між палаючымі горнамі.

І ў кавальным, і ў зборачным аддзяленьнях праца кіпела. Увішліва бегалі падмайстры і брыгадзіры, правяраючы работу сьвярдлоўшчыкаў, абдзіршчыкаў, зборшчыкаў. Адчаянна шыпелі наждакі, завывалі напільнікі, бразгалі важкія ціскі. Перабоі малатоў і шыпеньне аўтогену зьліваліся ў агульную жалезную какофонію гукаў.

— Ваця!—гукнуў Гальмерын у бок наждаку, дзе брыгадзір Галамач інструктаваў маладога рабочага.

Калі той ачуўся пры іх, Сокалаў праканаўся:

— Сходзіцца?

— А дзе-ж яно дзенецца? Раніцою Грыневіч пралічыўся...! Можы, будзе разыходжаньне ў адзін ці дзвюх парох.

— Як посьпехі? Вось таварыш Шумкін ня верыць, што мы...

Шумкін махам рукі перарваў Гальмерынаў сказ.

— Кінь казаць, чаго ня трэба. Як-то я ня веру... Іменна, што я веру ў пераможныя дасягненьні барацьбітоў... Яны невінаваты, што мелі дагэтуль у выглядзе майстра непрыхаванага опартуніста.

— Ах, бок... Сёньня, як бачыш, нам і не ўдалося правесыці паседжаньня ячэйкі, хіба заўтра.

— Не адкладваць з гэтай справай...

— Я паведаміў усіх членаў бюро...

Здаровая, асаністая постаць брыгадзіра Галамача затуліла сабою прагляд у кавальнае аддзяленьне.

— Саступі крыху ў бок,—папрасіў яго Сокалаў.

Галамач дабрадушна засьмяяўся і накіраваў да зборшчыкаў.

— Дадучь за сёньня дзвьесце пар,—пахваліў Гальмерын.

Плянавік чмыкнуў носам і недаверліва заматаў галавою.

— Ужо каля сотні маем,—гукнуў з воддалёк Галамач...

Гуськом, саступаючы перад каталіямі, яны прайшлі між стосаў папярэдня сабраных ціскоў у кавальную. Ём насустрач жывым наладжаным конвэерам беглі ціскі, яны гуртаваліся пры парозе ў сьлясарна зборачную, мерачыся соценымі грамадамі перабрацца праз вузкія дзьверы і там раскідацца па руках асобных рабочых.

ЦІШКА ГАРТНЫ

— Кавалі гатовы пераняць сьцяг ад сьлясарнага цэху!— падба-
дзёрыў Шумкін.

— Будам як мага біцца за яго!—зверыў Гальмерын.

Яго падтрымала трое кавалёў, з кляшчамі ў руках надбегшых
да сэкратара партколектыву.

— Наша комуна дала цвёрдае абяцаньне!—пахваліўся Яхнэс-
старшы.

— Ды і наша брыгада ўзадзе не астанецца,—дадаў комсамалец
Зеркальнік.

У іх шчырыя завярэньні паспрабаваў уліць струйку ахало-
джаньня інструмантальшчык Пяшкоў, але яго ўсе, як адзін, рашуча
асадзілі.

— Даволі, браце. Ведаем твае разважаньні, ведаем. Яшчэ
нядаўначка ты выхвальваў пераважнасьць капіталістычнага гаспада-
раньня ў вытворстве... Заткніся.

— Ты ізноў старое? Э-э-х! Я ўжо сам сябе прабраў за гэта.

Пяшкоў адышоў да варштату.

Плянавік з сэкратаром цэх'ячэйкі правялі Шумкіна да варот
цэху.

Вышаўшы з заводу, Прахор адышоўся на паўганоў ад яго ага-
роджы і спыніўся на тым самым месцы, на якім стаяў і раніцою,
ды абярнуўся да заводу.

Зьлітае ў адно сьвятло ліхтароў і промін з ліцейні абдымала
шырокім прасьцірадлам вычварныя сылуэты заводзкіх карпусоў.
Незмаўканая, зычная музыка працы гучэла зазыўным, уздымным
маршам. У яе тонах адчувалася моцная сіла пераможнага наступу
і палкае ўверра ў плённыя дасягненьні.

Шумкін усёй істотаю аддаваўся прагнай асалодзе ад яе зыкаў
і перапеваў, заварожна глядзячы ў палымнеючыя кароны агню.

За паўгода працы на „Барацьбіту“ ён цалкам зросься з яе бур-
лівымі жалезнымі разгонамі, увабраў у сябе дух яе мэталёвай моцы
і цвёрдасьць яе закалу. Тыя моманты, калі ён пераступіў заводзкія
вароты, аставаліся дзесьці далёка-далёка назадзе, у месцы, дзе кан-
чалася праца на фабрыцы лёгкай прамысловасьці. Як усё-ткі апошняя
розыніцца ад „Барацьбіта“!

У сэкратаровай галаве, перадумаўшай за дзень сотні розных
плянаў, прапусьціўшай гібель камбінацый, знаходзілі месца новыя
меркаваньні, выразныя, як іскры ў цямне, і сьвежыя, як раньняя
раса. Над сылуэтамі заводзкіх карпусоў маляваліся яскравыя абрысы

трэцяга году пяцігодкі. Яны паўставалі ў яго думках густымі графікамі буйных лічбаў, упарта, з месяца ў месяц павялічальнымі. Слупок пры слупку, зрастаючыся ў выніковыя сумы, лічбы ўпіраліся ў паасобныя цахі стопроцантнымі дасягненнямі. Наўсцяж трэцяга году пяцігодкі, акрэсленымі ўступамі, лікам дванаццаць, расьлі памесячныя выкананні дадзеных наметак. Заданні асобнага ўдарнага кварталу, за якія канчалася бойка, астануцца далёка пазадзе перад узятым ростам на трэці рашаючы год...

У рабочым колектыве заводу захаваны нявычарпаныя крыніцы творчай энэргіі і бальшавіцкіх парыванняў. Перад ім прайшоў шэраг яскравых выпадкаў, якія прыгожа адмячаюць непарывальны ўзрост рабочага энтузіязму. Ці-ж не „Барацьбіт“ першым засьведчыў ЦК КП(б)Б свае посьпехі ў другім годзе пяцігодкі? Ці старонкі цэнтральных газэт не аб ім разносілі весткі па ўсёй БССР, як аб першым, што ўключыўся ў конкурс на лепшае прадпрыемства? А пераходны сыяг ЦК КП(б)Б?..

Заўтра...

Двое пракожых, абмінаючы, штурханулі Прахора і спіхнулі ў сьнег.

— Што за нахабнасьць! Або нельга па-людзку абыйсьці?— вылаяўся ён.

— Ubачай, таварыш, мы несхаця,—данялося ў адказ.

І ў прагучэўшых словах Шумкін улавіў сіпаваты голас Вахурава

— Вахураў? Цьфу, няўжо то ён?

Але яго вокліч адбіўся халодным скрыпам аддальваных крокаў

Шумкін пашоў усьлед, успомніўшы, што яго чакае дваццаці пяцітысячнік Ліпец і... Ганна.

„Ніяк ня спраўдзіш абяцання“.

— Таварыш Шумкін!—звалі з-пад рогу дому, які ён абмінаў.

— Вахураў, не палохайся... Выбачай, што незнарок цябе штурханулі... Ты мяне клікаў?

— Адкуль?

— З заводу, бачыш... У ліцейным цаху рэбяты падкачалі.

— Нну-у?—абярнуўся Прахор усёй істотаю ў пытаньне.

— Так, так... Растаропнасьць, а мо' і злачынства таго-ж Прынеця... Зблытаў плян усяе работы і гразіла астацца без засыпкі ў вагранкі... Комсамольцы выратавалі становішча... Хлопцы штурмавым парадкам напоўнілі вагранкі, апрасталі формы і...

— Абышлося?

— Усё добра... Але гэтага рвача... Яго ўплыў на другіх...

ЦІШКА ГАРТНЫ

- Яснае дзела...
- Справяцца... цяпер справяцца...
- Як з прапрацоўкаю сустрэчнага?
- Ідзе,
- Ты мне заўтра дасі лічбы па-бляшанаму.
- Ладна... Ах, куды-ж я зайшоў! Да трох кілёметраў яшчэ дадаў адзін. Ву-уны!

Вахураў ткнуў пальцам у цёмную далячынь, адкуль на іх глядзелі міглівыя вочы аганькоў.

Яны разышліся.

(Канец у наступным нумары)

БЕЛАППАЎЦЫ НА Х ЗЬЕЗЬДЗЕ САВЕТАЎ

Рапарт Х зьезду

К вечару 25 лютага пісьменьнікі вылучылі ў склад дэлегацыі сваіх прадстаўнікоў: Я. Ліманаўскага, П. Галавача, А. Александровіча, М. Хведаровіча, П. Броўку, Іл. Барашку (БелАПП), І. Харыка (Яўрэйск. Сэкцыя БелАПП), М. Мысьлінскага (польская сэкцыя БелАПП), М. Чарота і В. Сташэўскага (Полымя), К. Крапіву і К. Чорнага (Узвышша) і Л. Бэндэ (БелЛАЧАФ).

Увечары, на сходзе дэлегацыі, які адбыўся ў Доме пісьменьніка старшынёю дэлегацыі быў абраны тав. Ліманаўскі. Яму даручана выступаць з прамовай.

Але ў рапарце зьезду пісьменьнікі ня могуць абмежавацца аднэй толькі прамовай. Яны павінны вітаць зьезд сваёй творчасцю, творчасцю паказаць сваю адданасьць соцыялістычнаму будаўніцтву, творчасцю паказаць сугучча сучаснай савецкай літаратуры ў агульным маршы соцыялістычнага наступу пролетарыяту.

Дэлегацыя вырашае наладзіць дэманстрацыю сваёй творчасці—баявое літаратурнае выступленьне з трыбуны зьезду.

Упяршыню сёння, 25 лютага, пісьменьнікі вітаюць гаспадара краіны, Зьезд саветаў. У выступленьні мы пакажам творчы рост пролетарскай і сялянска-колгаснай літаратуры ў БССР, у выступленьні мы пакажам нашы посьпехі ў барацьбе з агентамі фашызму, нацыянал-дэмакратамі, якія на працягу ўсяе свае шкодніцкае дзейнасьці ў БССР імкнуліся давесці сваю „тэорыю“ аб немажлівасьці стварэньня ў БССР пролетарскай літаратуры.

Вялікі, асьветлены ілюмінацыяй Дом культуры. Праверка пражоскоў—і мы ў залі. Дакладчык яшчэ ня скончыў свае прамовы аб стане прамысловасьці ў БССР. Тав. Грысевіч (дакладчык) ня можа ўмясьціць у рэглямэнтаваны зьездам час свае прамовы ўсіх тых дасягненьняў у галіне прамысловасьці, якія мае на сёньняшні дзень пролетарыят Савецкай Беларусі, і, ён вызначаючы задачы ў галіне прамысловасьці, просіць зьезд даць яму яшчэ некалькі хвілін.

Разам з намі прышлі вітаць зьезд інжынэры, рабочыя, колгаснікі, студэнты.

РАПАРТ X ЗЬЕЗДУ

Мы пісьменьнікі, павінны сваім выступленьем завяршыць пасяджэньне.

Воплескамі сустракаецца зьездам паведамленьне:

— Пісьменьнікі прышлі вітаць зьезд!

І мы паміж крэслаў прэзыдыуму ідзем да трыбуны.

Горача прымаюць дэлегаты зьезду пісьменьнікаў. Старшыня зьезду дае слова т. Ліманаўскаму, старшыні пісьменьніцкай дэлегацыі. Тав. Ліманаўскі напружвае голас і, крыху нэрвуючыся, сьпяшаючыся, расказвае пра асноўныя этапы змаганьня, посьпехі і становішча на літаратурным фронце ў БССР.

— Мы кажам зьезду, што той сыгнал агульнага наступу на фронце гаспадарчым, на фронце політычным, на фронце культурным, які падасьць зьезд, гэты штурм пролетарскіх колён мы ўсімі сіламі, усімі сродкамі мастацкай літаратуры будзем падтрымліваць, у гэтым наступе будзем удзельнічаць!

Прэзыдыум, зьезд пільна прыслухоўваюцца да выступленьня пісьменьнікаў.

Александровіч... Хведаровіч... Харык... Крапіва... Мысьлінскі... Броўка... Чарот...

Кожнае імя сустракаецца воплескамі ў залі. Александровіч чытае „Поэму імя вызваленьня“, Хведаровіч—індустрыяльны верш „Торф“, Харык — „Сталінстан“, Крапіва — „Другую бальшавіцкую вясну“, Мысьлінскі—гэроіку змаганьня за саветы, Броўка—поэму „Гады, як шторм“, Міхась Чарот—свой прысуд над контррэволюцыйнымі нацыянал-дэмакратамі.

Адказнае слова ад імя зьезду сказаў т. Будзінскі.

— Асноўнае ядро савецкай інтэлігенцыі з намі!—чырвонай ніткай праходзіла праз усю прамову т. Будзінскага.

Так! Савецкія пісьменьнікі БССР, ачысьціўшы свае шэрагі ад агентаў нацыянал-дэмакратызму, разам з сваім правадыром, Ленінскай партыяй, разам з пролетарыятам, разам з колгаснікамі і бядняцка-серадняцкім сялянствам удзельнічаюць у агульным наступе баявых колён за перамогу соцыялізму, за абароназдольнасьць краіны, за соцыялістычную рэканструкцыю сродкаў вытворчасці і саміх гэрояў, ударнікаў соцыялістычных фабрык і колгасных прасторных палёў.

Іл. Барашка

Прамова т. Ліманаўскага

Дэлегацыя пісьменьнікаў, якая прадстаўляе Беларускае асацыяцыю пролетарскіх пісьменьнікаў, яўрэйскую і польскую сэкцыі БелАПП, беларускае літаратурнае аб'яднаньне „Узвышша“ і Беларускае літаратурнае аб'яднаньне „Полымя“, шчыра вітае дзесяты ўсебеларускі зьезд саветаў. (Во-плескі).

Год за годам пролетарыят, пад кіраўніцтвам Комуністычнае партыі, забясьпечыўшы саюз з бядняцка-сераднякімі пластамі вёскі, адваёўвае ўсё новыя і новыя пазыцыі на фронце соцыялістычнага будаўніцтва. За гэтыя гады таксама адбываліся бойкі і ў беларускай літаратуры, адбывалася заваяваньне ўсё новых і новых пазыцыяў яе пролетарскім сэктарам.

Беларуская пролетарская літаратура прайшла этап змаганьня з сваім асноўным ворагам беларускім нацыянал-дэмакратызмам. Беларускі нацыянал-дэмакратызм, замацоўваючы свой уплыў у культурных установах, асабліва ўвагу зьвяртаў на беларускую літаратуру. Праўда, нацыянал-дэмакраты ў сэнсе творчасьці, у сэнсе літаратурнай прадукцыі багата ня далі. Яны больш гаварылі аб гэтай прадукцыі. Грыбаедаўскі гэрой Рэпеецлаў, прадстаўнік быспрышчальных полтыканаў, гаварыў: „Шумим, братец, шумим“. Нешта падобнае наглядзілі мы і ў беларускіх нацдэмаў. Варта аднаму з іх напісаць самую звычайную літаратурную рэч, як дэсэнтка нацдэмаўскіх крытыкаў пачынаюць падымасьць навокал гэтае рэчы цэлы шум: „што за стыль, што за мова, што за прыгожасьць, што за дасягненьне беларускай літаратуры“! Рабілася гэта, каб стварыць уражаньне, што нібыта нацдэмы сапраўды адыгрываюць вялікую ролю ў беларускай літаратуры. Калі падыйсьці да гэтае творчасьці з пункту гледжаньня карысьці яе для сацыялістычнага будаўніцтва, калі паглядзець, што-ж сапраўды далі карыснага для нас нацдэмы, гаворачы аб лёльнасьці да савецкай улады, аб жаданьні працаваць на карысьць працоўных, дык у гэтым сэнсе літаратурная прадукцыя нацдэмаў зусім нікчэмная. Прыкрываючыся савецкай лёльнасьцю, прыкрываючыся размовай аб беларускай самабытнасьці, аб беларускім народзе, падмяняючы сапраўдныя дасягненьні

беларускай пролетарскай і савецкай літаратуры нацдэмаўскай творчасцю, узьнімаючы штучную рэкламу вакол гэтае творчасьці, купка нацдэмаў, над гэткай заслонай, пад гэткай маскай праводзіла сваю злавую контррэвалюцыйную дзейнасьць. І калі рукамі пролетарскай дыктатуры быў вырваны найбольш сакавіты куст нацдэмаўскай расьліны, дык усе ўбачылі, што карэньні гэтай расьліны, ня маючы прыкрыцьця, ня маючы прыгожай вопраткі, зусім іншыя, зусім не такія, як верхняя частка. Усе бачылі, што карэньні гэтай расьліны—гэта кулацкія паўстаньні, інтэрвэнцыя, блэк з фашыстаўскай Польшчай, Беларусь з адноўленым буржуазным ладам, Беларусь—колёнія Заходняеўрапейскага фашызму.

Туды вялі нацдэмаўскія дарожкі.

Неабходна адзначыць, што ў асноўным беларуская літаратура здарова, што ў асноўным яна не хварэе на гэтую нацдэмаўскую хваробу, што нацдэмаўская купка людзей, якая шмат шумела, зьяўляецца нікчэмнай часткай у беларускай літаратуры.

Да таго часу. калі нацыянал-дэмакратызм, па сваёй актыўнасьці, дасягнуў найвышэйшага ступені (1929 г.),— да гэтага часу значна ўсрос і замацаваўся асноўны рашаючы сэктар у беларускай літаратуры—пролетарскі сэктар. Мы маем стварэньне Беларускай асацыяцыі пролетарскіх пісьменьнікаў, якая, аб'яднаўшы беларускіх, яўрэйскіх, польскіх, літоўскіх, латыскіх і часткова расійскіх пролетарскіх пісьменьнікаў, уключылася ва ўсесаюзнае аб'яднаньне Асацыяцыі пролетарскіх пісьменьнікаў. БелАПП, парваўшы рачкі вузкае самабытнасьці і нацыянальнае абмяжаванасьці, атрымала магчымасьць выступаць перад працоўнымі СССР ад імя беларускае літаратуры, а не ад імя, у лістападзе 1930 г., на канфэрэнцыі міжнароднай рэвалюцыйнай літаратуры ў Харкаве, уключыўшыся разам з усеагульным аб'яднаньнем ў міжнародны пролетарскі рэвалюцыйны літаратурны рух, мы мелі магчымасьць прамаўляць праз канфэрэнцыю да міжнароднага пролетарыату.

Адбываўся за гэтыя гады і творчы рост. Дасягненьні беларускай пролетарскай і савецкай літаратуры значна перакрылі той нацыянал-дэмакратычны прарыв, які меў

месца ў беларускай літаратуры. Мы маем вялікую творчую і грамадскую актыўнасць у шэрагах пролетарскай літаратуры нацменшасцяй. Такія сэкцыі БелАПП'а, як яўрэйская і польская, увабралі ў свае шэрагі лепшыя сілы яўрэйскай і польскай літаратуры.

Аднак, неабходна адзначыць, што, ня гледзячы на такія значныя дасягненні, мы маем пэўнае адставанне літаратуры. У нашы дні, калі вядзецца рашучы наступ пролетарыату на рэшткі капіталістычных элементаў у нашай краіне калі разгортваюцца ўдарныя тэмпы, соцпаборніцтва, калі, перамагаючы цяжкасці, пролетарыят змагаецца за выкананне прамфінплану трэцяга рашаючага году пяцігодкі, калі асноўныя бядняцка-серадняцкія пласты вёскі шырока разгортваюць калектывізацыю, перабудову старой вёскі на сацыялістычны лад, калі адбываецца змаганне за будаўніцтва сацыялізму ў нашай краіне,—наша літаратура яшчэ адстае. Наша літаратура, якая павінна актыўна дапамагаць справе сацыялістычнага будаўніцтва, якая павінна, падвышаючы сваю мастацкую якасць, абагачваючыся найбольш актуальнай тэматыкай, уплываць на думкі і пачуцці чытачоў адпаведна з чарговымі задачамі рабочае клясы, яшчэ гэтыя задачы здавальняюча не выконвае. Неабходна нашай пролетарскай, у першую чаргу, і наогул усёй савецкай літаратуры падцягнуцца да перадавых пазыцый змаганьняў за сацыялізм.

І таму пролетарскі сэктар беларускай літаратуры—БелАПП, прыступіўшы да перабудовы свае працы і творчасці, высунуў лёзунг: „Пісьменьнік тварам да вытворчасці“, лёзунг, які мае вялікае значэнне для далейшай нашай працы. Пролетарскі пісьменьнік павінен больш рашуча і актыўна ўключыцца ў тую агульную барацьбу, якую вядуць рабочыя ў горадзе і перадавыя бядняцка-серадняцкія пласты ў вёсцы за перабудову сацыялізму. Гэты ўдзел забеспечыць пісьменьнікаў больш паспяхова перайсці да новае найбольш актуальнае тэматыкі. Перад намі паўстае задача падрыхтоўкі пролетарскіх літаратурных кадраў. Узрастаюць задачы літаратуры і яе значэння ў культурнай рэвалюцыі. З цяперашнімі кадрамі выканаць гэтыя вялізныя задачы, выканаць паспяхова, здавальняюча, бяз прыліву новых кадраў праз пару год будзе нельга. Мы надаем вялікае значэнне працы літаратурных брыгад на прадпрыемствах. Мы паставілі сабе задачай стварэнне на прадпрыемствах літаратурных гурткоў. Адной з найбольш важных задач перад намі стаіць заклік рабочых-ударнікаў у літаратуру. Рабочы-ударнік—цэнтральная фігура сацыялістычнага будаўніцтва. На глебе агульнага культурнага ўздыму рабочае клясы, падвышэння яе політычнае актыўнасці мы наглядаем дадатную зьяву, як выступленне

рабочых-ударнікаў і на фронце літаратуры. Рабочы-ударнік пішуць высокакасныя кніжкі аб дасягненнях і недахопах свайго прадпрыемства. Рабочы-ударнікі ўжо ствараюць літаратурную прадукцыю. Рабочы-ударнікі, уліўшыся ў літаратуру, прымуць непасрэдным удзел у стварэнні літаратурных каштоўнасцяў, дапамогуць забеспечыць правільны кірунак пролетарскай літаратуры, дапамогуць развясці адпаведныя тэмпы ў нашай літаратурнай творчасці.

Зразумела, што правядзенне гэтых мерапрыемстваў у пролетарскім сэктары літаратуры будзе мець вялікае значэнне і для ўсёй савецкай літаратуры, якая, такім чынам, скарыстоўваючы вопыт, скарыстоўваючы дасягненні пролетарскага сэктару, таксама ўключыцца больш актыўна ў наша змаганне за перабудову сацыялізму.

Перад нашай літаратурай паўстае задача непараўнальна больш, чымся да гэтага часу, аддаваць увагу пытанню абароназдольнасці нашае краіны, жыццё нашае Чырвонае арміі. З год ў год павялічваецца небяспека нападу на Савецкі саюз. Справа „Промпарты“ і падзеі на Захадзе пераконваюць нас у гэтым, і трэба, каб не толькі гаспадарчыя і політычна-культурныя сродкі былі сконцэнтраваны навакол пытання абароназдольнасці краіны, трэба, каб і наша літаратура, адпаведным чынам, падрыхтоўвала грамадскую думку, адпаведным чынам, сваімі сродкамі стварала-б настрой чуйнасці і падрыхтаванасці да абароны ў шырокіх колах працоўных мас.

Мы павінны адзначыць, што, дзякуючы выкрыццю контррэвалюцыйнай ролі беларускага нацыянал-дэмакратызму, а таксама дзякуючы поспехам сацыялістычнага будаўніцтва, наглядаецца вялікі зрух ў колах беларускіх савецкіх пісьменьнікаў, зрух ў сэнсе выпраўлення сваіх памылак і хістанняў, якія нагледзіліся дагэтуль, у сэнсе большага набліжэння да пролетарскіх пазыцый у літаратуры, у сэнсе большага ўключэння сваёй творчасцю ў сацыялістычнае будаўніцтва. Гэты зрух, а таксама ўзмацненне пролетарскага сэктару ў літаратуры, стварае добрую глебу да арганізацыі федэрацыі аб'яднанняў савецкіх пісьменьнікаў БССР. Мы наглядаем ужо большую спрацаванасць паміж пролетарскімі і савецкімі пісьменьнікамі. Калі мы ставім пытанне аб арганізацыі Федэрацыі, дык, дзякуючы менавіта росту пролетарскага сэктару, мы ўжо ня чуем спрэчак аб тым, хто-ж пераважным уплывам павінен і будзе карыстацца ў федэрацыі: нацыянал-дэмакраты або пролетарскі сэктар літаратуры. Пытанне ўжо вырашана канчаткова на карысць пролетарскага сэктару, на карысць блізкіх да пролетарыату савецкіх пісьменьнікаў. Стварэнне федэрацыі мае ўжо падставы для свайго існавання і дапаможа хутчэйшай перабудове літаратуры адпавед-

на з задачамі нашых дзён, дапаможа яшчэ большаму пашырэнню ўплыву пролетарскае літаратуры.

Перад намі паўстае таксама задача ў бліжэйшыя дні аформіць арганізацыю сялянска-колгасных пісьменьнікаў. Задачай гэтай арганізацыі будзе выхаванне новых кадраў сялянска-колгасных пісьменьнікаў, якія цяпер ідуць у літаратуру з нашых саўгасаў, колгасаў, з бядняцка-серадняцкай часткі вёскі. Калі ў першыя гады рэвалюцыі ў літаратуру ішлі ў значнай частцы прадстаўнікі заможнага сялянства і беларускай інтэлігенцыі, дык цяпер мы наглядаем якраз прыліў з бядняцка-серадняцкіх пластоў вёскі. Гэта тлумачыцца культурным ростам, ростам політычнай актыўнасці гэтых пластоў вёскі.

Так адбываецца расстаноўка сіл у беларускай літаратуры, перабудова гэтых сіл для ўдзелу ў агульным наступе пролетарыату. Пытанне перабудовы, пераходу на ўдарныя тэмпы, на новую, больш актуальную, тэматыку, якая больш дапамагала-б сацыялістычнаму будаўніцтву, стаіць цяпер перад усімі літаратурнымі аб'яднаннямі.

Праўда, мы павінны адзначыць, што гэтая перабудова адбываецца з цяжкасцямі.

Нам даводзіцца ісці па стромкаму ўздыму, у нас яшчэ малавата сіл. Але мы запэўніваем Зьезд, што гэтыя цяжкасці, гэтыя няроўнасці і перашкоды на нашым шляху мы пераможам. Мы запэўніваем Зьезд, што з большай рашучасцю будзем выпалываць ў градках беларускай літаратуры гэтае смяццёвае зельле, гэты чартапалох, беларускі нацыянал-дэмакратызм; мы будзем забяспечваць і дапамагаць новым, маладым пролетарскім усходам. Мы будзем яшчэ з большай актыўнасцю працаваць над стварэннем такіх літаратурных твораў, якія будуць дапамагаць нашаму сацыялістычнаму будаўніцтву. Мы будзем працаваць з такім разьлікам, каб ня толькі як мага лепш выканаць задачы, што пастаўлены перад літаратурай, але каб і перавыканаць іх, запоўніўшы і тое месца ў беларускай літаратуры, якое было занята нацыянал-дэмакратычнымі элементамі.

Мы кажам Зьезду: той сыгнал агульнага наступу на фронце гаспадарчым, на фронце політычным, на фронце культурным, які дасць Зьезд, гэты штурм пролетарскіх колён мы ўсімі сіламі, усімі сродкамі мастацкай літаратуры будзем падтрымліваць, у гэтым наступе будзем удзельнічаць.

Прамова Андрэя Александровіча

Тав. Галадзед на шырокім палотнішчы разгарнуў малюнак, дзе з усёй яскравасцю відаць уздым БССР, кажучы яго словамі „круты ўздым да вышын соцыялізму“. І перад вачыма паўстае вобраз мінулае Беларусі.

Беларусь—гэта заплесненая затока.

Беларусь — снавалася з двухгаловым губэрнскім пашпартам.

Гарады аплецены, як павуцнай, заводамі сельцёрскай вады і раскінутымі дробнымі майстэрнямі па сугарэннях.

Зямля, як далонь, спаласавана межамі-кратамі, па якіх аблітая кроплямі поту, коўзалася, як сымбаль нядолі, уціску, бяспраўя і цемры бярозавая саха.

І якой ганебнай працаю зьяўляецца нацыяналістычнае ўсхваленне гэтай жажлівай мінулышчыны. А такая „праца“, на жаль, была. Ідэалізацыя дробнабуржуазнага рэвалюцыянера Каліноўскага расцьвітала пышным цвіетам і ў навуцы і ў мастацтве. Так зв. „Залаты век“ у гісторыі Беларусі—гэта той маяк, куды былі скіраваны імкненні адраджэнцаў беларускай буржуазнай інтэлігенцыі, гэта той маяк „сапраўднай“ самастойнасці Беларусі, „росквіту“ культуры. Нават у нашых акадэмічных інстытуцыях быў высока ўзъняты сыяг з імем беларускай самабытнай „вялікамучаніцы“. „свётай“ Ефрасінні Полацкай, зямлячкі князя-чарадзея. (Сьмех). Замест актыўнага ўдзелу ў штурмах соцыялістычнага будаўніцтва „Кіты-акадэмікі“ нацэмы выпрацоўвалі статуты аб узнагародах за навуковыя „орыгінальныя“ працы медалямі трох ступеняў імя нацыянальнага беларускага іезуіта Францішка Скарыны. Таварышы, гэта продукт дзейнасці варожых сіл у нашых навуковых установах.

Цьвёрдае і паслядоўнае ажыццяўленне Ленінскай нацыянальнай палітыкі прывяло да магутнага эканомічнага і культурнага росту БССР. У гэтым росьце, у гэтым узмацненні вялікую ролю адыграла ўвага і братэрская дапамога з боку пролетарыату ўсяго Савецкага саюзу. На гэта забывацца ніяк нельга, калі мы гаворым аб поспехах соцыялістычнага будаўніцтва Савецкай Беларусі, калі мы ўжо канчаткова цэментуем фундамент соцыялістычнай эканомікі СССР.

Шырокае соцыялістычнае наступленне па ўсіх фронтах, выклікае абвостраную клясавую барацьбу. Вялікадзяржаўны шовінізм зьяўляецца галоўнай небяспекай на даным этапе і зараз прадстаўнікі яго, хоць гэта ўжо старое і знаёмае, з ганьбай адносяцца да беларускае мовы, называючы яе „мужычай“, „хамскай“, „наречнем русскаго языка“, „нікому непатрэбнай“, „някультурнай“. Яны аказваюць актыўнае і пасыўнае супраціўленне беларусізацыі, супраціўленне Ленінскай нацыянальнай палітыцы партыі, прапаведваюць тэорыю барацьбы двух культур, тэорыю, якая прызнае перамогу моцнай і пагібель слабой.

Вялікадзяржаўны шовіністы ня хочуць ведаць усяго значэння нацыянальнага пытання, як састаўной часткі пролетарскай рэвалюцыі, яны недаацэньваюць ролю пролетарыату ў нацыянальных рэспубліках у справе ажыццяўлення генэральнай лініі партыі, у справе ператварэння БССР з былой калісці эканомічна і культурна адсталай царскай акраіны ў індустрыяльна-кагасную рэспубліку. Вялікадзяржаўны шовіністы прыкрываючыся поспехамі соцыялістычнага будаўніцтва, кажуць, што на даным этапе соцыялістычнага будаўніцтва, калі маем колёсальныя дасягненні, ставіць пытанне і клапаціцца аб разьвіцці культур раней прыгнечаных народаў, гэта задача здымаецца з парадку дня, а на чаргу ставіцца пытанне аб стварэнні „інтэрнацыянальнай“ культуры. Вось, таварышы, клясава-варожая пролетарыату сутнасць вялікадзяржаўнага шовінізму.

Беларускі шовінізм праяўляўся і праяўляецца якраз у форме контррэвалюцыйнага нацыянал-дэмакратызму.

Беларускі контррэвалюцыйны нац-дэмакратызм характарызуецца барацьбой за капіталістычную рэстаўрацыю, за арыентацыю на Захад, за прапаведванне існавання адзінай бясклясавай беларускай нацыі. Ніякіх, бач, клясаў, адзін бедны прыгнечаны беларускі народ. Адсюль адмаўленне беларускімі нац-дэмамі існавання буйнай беларускай буржуазіі, адсюль тэорыя самабытнасці, адсюль ідзе і ідэалёгічнае шкодніцтва, а гэта—барацьба супроць дыктатуры пролетарыату.

Актыўная контррэвалюцыйная дзейнасць нацдэмаў ішла, шчыльна ўвязаная ўсімi сваімі раўчакамі, пад адным сцягам у розных галінах жыцця краіны. Сталынінізму сельская гаспадарка, а гэта ў Акадэміі. Навуковадаследчы інстытуте абгрунтоўвалася „навуковымі“ доследамі, у літаратуры прапагандавалася мастацкімі вобразамі, а ў БДВ друкавалася вялікімі тыражамі.

Нацыянал-дэмакраты імкнуліся скіраваць культурнае будаўніцтва Савецкай Беларусі на шлях нацыяналістычны, на шлях культуры, буржуазнай па зместу і нацыянальнай па форме. Яны адкрыта дэманстравалі супроць партыйнай формулы: „культура нацыянальная па форме і пролетарская па зместу“, падмянялі сваёй формулай: „культура нацыянальная па форме і пролетарская па мэтайкіраванасці“.

Доўгі час, прыкрываючыся савецкім дабрадушам, заяўлялі, што кіраўніцтва кампартыі яны прымаюць у „мажлівых для сябе кірунках і формах“. Пераклікаючыся з нац-фашызмам у Заходняй Беларусі, зрастаючыся з ім у сваіх ідэях і арганізацыйнай практыцы, сталі паслугачамі, наймітамі, агентурай польскага фашызму.

Не ўдаючыся ў дэталёвае пералічэнне праяў беларускага контррэвалюцыйнага нацыянал-дэмакратызму, трэба, аднак, голасна падкрэсліць, што прапаганда нац-дэмакратычнае ідэалогіі была моцнай і ў нашай літаратуры.

Беларусь у нацыянал-дэмакратычных поштаў была ў вобразе шыпыны і яе (Беларусь) „на ростані Усходня-Заходніх дарог укрывалі“ „цёмных дарог махляры“. Тое, што саветамі ўжо заваёвана, яны вітаць ня хочучь, бо „чужымі дадзена рукамі“. Яны давалі мастацкія творы—прапаганду праграмы і тактыкі нацыянал-дэмакратызму. Поемы нац-дэмаўскай зграі прызнаваліся, што:

„Усе, усе мы носім маскі,

Нат' скінуць дома баімося“.

Але асноўны атрад беларускай літаратуры БелАПП з усёй большавіцкай непрымірымасцю выкрывае нац-дэмакратызм, здзірае з яго маскі, вядзе знішчальную барацьбу. Асноўная маса беларускай літаратуры сказала сваё слова ў гэтай класавай барацьбе. Яна ўзмацняецца на пазіцыях пролетарскае літаратуры і вітае мерапрыемствы ДПУ аб ізоляцыі контррэвалюцыйных беларускіх нац-дэмакратаў.

Часта гавораць аб класавай барацьбе ў літаратуры, таварышы пералічваюць некалькі прозвішчаў прадстаўнікоў нац-дэмакратычнае ідэалогіі і гэтым абмяжоўваюцца. Гэта няправільна. Мы ня маем права не га-

варыць аб мастацкай прадукцыі, што арганічна ўвязана з усім ходам соцыялістычнага будаўніцтва ў БССР, якая з поспехам змагаецца з класавым ворагам пролетарыату.

Нельга не гаварыць аб творчасці такіх пісьменьнікаў як Лынькоў, Галавач, Мурашка, Кобец, Хведаровіч, Харык і цэлы рад таленавітых т. т., што смелымі крокамі набліжаюцца да рэек пролетарскае літаратуры, імкнучыся ўспрымаць падзеі і рэчы дыялектыка-матэрыялістычным методам. Гаварыць пра літаратуру і не гаварыць аб пролетарскай літаратуры—гэта значыць даваць повад меркаваць, што асноўнае ў беларускай літаратуры варожае справе пролетарыату.

Беларуская пролетарская літаратура расьце; аднак, яна адстае ад тэмпаў соцыялістычнага будаўніцтва. Калі т. Галадзед прыводзячы прыклады росту соцыялістычнае прамысловасці лічыў гэты рост мільёнамі, дык у мастацтве прыходзіцца лічыць яшчэ толькі тысячамаі. Літаратура яшчэ не адбівае ўвесь штурмавы рост соцыялістычнага будаўніцтва. Паміж тэмпамі соцыялістычнага будаўніцтва ў прамысловасці і тэмпамі росту пролетарскага мастацтва ўтвараюцца сваясаблівыя ножніцы. І каб хутчэй ліквідаваць гэта адставанне, па ўсім Саюзе і ў БССР праводзіцца заклік рабочых-ударнікаў у літаратуру.

Усе тыя, хто хоча сёння ісьці з рэвалюцыяй, каб ня быць выкінутымі за борт, павінны ўзяць курс на сумесную працу з рабочымі кадрамі пад безагаворачным кіраўніцтвам камуністычнае партыі. Проблема кадраў у нас ня можа ня быць вырашана. Тав. Сталін сказаў: „У рамках пяцігадовага пляну партыя вырашыць пытаньне аб неабходных тэмпах падрыхтоўкі кадраў з „людей рабочае класы““.

Мы можам запэўніцца, што пад кіраўніцтвам кампартыі, аддаўшы яшчэ большую ўвагу справе літаратурнага руху, мы знішчым адставанне росту літаратуры ад тэмпаў соц. будаўніцтва.

Мы можам запэўніцца, што беларуская літаратура на чале з перадавым атрадам БелАПП будзе весці яшчэ большую барацьбу з усімі спробамі парушыць пазыцыі Ленінскай нац-політыкі. У барацьбе за генэральную лінію партыі, паспяхова праводзячы заклік рабочых-ударнікаў у літаратуру, павярнуўшы літаратуру тварам да вытворчасці, арганічна ўвязавшыся з усім ходам соц. будаўніцтва, мы заваём у нашай краіне гэгемонію мастацкай соцыялістычнай літаратуры.

(Гучныя воплескі).

БССР.

У БЕЛАРУСКАЙ АСОЦЫЯЦЫ ПРОЛЕТАРСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

● Янка Скрыган выпусціў кніжку на-рысаў аб калектывізацыі „Шугае сонца“.

● Сяргей Знаёмы здаў у БДВ кніжку на-рысаў „Лес гарыць“.

● Вышла з друку першая кніга вершаў Сьцяпана Ліхадзіёўскага „Чырванеюць вішні“.

● Станіслаў Шушкевіч піша нізку вайсковых вершаў.

● Выйшла з друку кніжка вершаў Зьмітрака Астапенкі „Краіне“.

● У выданні Цэнтравыдавецтва выходзіць анталёгія Беларускай беларускай поэзіі ў перакладзе на яўрэйскую мову.

● Выходзіць з друку ў перакладзе на яўрэйскую мову зборнік вершаў Андрэя Александровіча. Зборнік рэдагуе Ізі Харык.

● У выданні Цэнтравыдавецтва на яўрэйскай мове выходзяць наступныя кнігі прозы: „Спалох на загонах“ Платона Галавача, кніга апавяданняў Васіля Кавалевіча, кніга апавяданняў Міхася Лынькова, „Над абрывам“ Янкі Ліманаўскага, і „905“ Рыгора Мурашкі.

● З. Вітэнзон (яўрэйская сэкцыя Бел АПП) працуе над цыклам дзіцячых апавяданняў на яўрэйскай мове. Апрача гэтага, піша апавяданні з жыцця міліцыі.

● Ізі Харык прыступае да работы над п'есай для яўрэйскага дзяржаўнага тэатру Беларусі. Працуе над п'есай „Бесьперапынка“.

● А. Юдэльсон скончыў поэму „Комбінат“, якая выходзіць асобнай кніжкай у Цэнтры выдавецтва. Рыхтуе зборнік вершаў.

● Ц. Доўганпольскі ў канцы сакавіка г.г. здае зборнік апавяданняў памерам у 10 аркушаў. У зборнік увайдзюць апавяданні „Авёс“, „Хто гаспадыня?“, „Начлег“, „Таксама праца“ і інш.

Апрача гэтага аўтар працуе над камедыяй „Хатнія абеды“.

● У перакладзе на расійскую мову ў в-ве „Огонек“ выходзіць зборнік маладой беларускай поэзіі. У зборнік уключаны творы т.т. Чарота, Александровіча, Кртлівы, Труса, Звонака і Хведаровіча.

● „Баявыя песьні“ М. Хведаровіча перакладае расійскі poeta М. Пасынак для ЛОКАФ.

● 15-ІІ г.г. адбыўся творчы вечар М. Хведаровіча і П. Броўкі. Поэты зачыталі свае апошнія творы. У абгаварэнні творчасці Хведаровіча і Броўкі прынялі ўдзел т.т. Мікуліч, Лужанін, Сядура, Гартны Ліхадзіёўскі, Куніцкі і Астапенка.

Было падкрэслена, што поэзія М. Хведаровіча, будучы актуальнай для сённяшняга дня, усё-ж часта хварэе на лішнюю крыклівасць, павярхоўнасць, самарэкламу.

Як на дадатны бок творчасці П. Броўкі было паказана, што аўтар чэрпае матэрыял для свае творчасці непасрэдна з штодзённай праны і барацьбы на гаспадарчым фронце рабочых мас („Цэхавыя будні“).

● Сярод новаабраных 10-му себеларускім зьездам Саветаў членаў ЦВК ёсць пяць беларусаў: т.т. Александровіч, Галавач, Будзінік, Харык і Дунец.

● Спецыяльная камісія пры сакратарыяце БелАПП выпрацавала праграму для рабочых літгурткаў. Праграма мае два адмежнікі—праграму для гурткаў пачатковага тыпу і для гурткаў павышанага тыпу.

● 25-ІІ г.г. на творчым вечары БелАПП чытаў сваю аповесць „Спалох на загонах“ Платон Галавач. Абгаварэнне аповесці працягвалася 5-ІV г.г. Было зазначана, што, аповесць надзіваць на моцныя мазкі падае паасобныя моманты з жыцця калектывізацыйнага вёскі. Арганізацыя колгасу паказана ва ўсіх супярэчнасцях; аўтар змог унікнуць штампу і схэмы. Дрэнна ў апавесці тое, што падзеі на вёсцы амаль зусім няўвязаны з падзеямі ў горадзе, якія надаюцца аўтарам. Ня глядзячы на іншыя больш дробныя недахопы, аповесць зьяўляецца значным укладом у беларускую пролетарскую літаратуру.

● Сакратарыят БелАПП ухваліў распусціць Горацкую філію. БелАППу Філія не праводзіла Беларускай лініі, плялася ў хвасце за нацыянал-дэмакратамі.

21-ІІ гэтага году пісьменнікі святкавалі гадавіну Чырвонай арміі. З дакладам аб гадавіне і задачах пісьменнікаў у справе абароны краіны выступіў тав. Бэндэ.

Ахарактарызаваўшы перажываемы намі момант разгорнутага наступу соцыялізму на ўсю фронт, паказаўшы на рост пагрозы вайны супроць СССР, дакладчык, спыніўся на канкрэтных задачах пісьменніка ў будучай вайне.—Тое што пісьменнік кіне цяро і, узіўшы вінтоўку, стане ў шэрагі арміі, яшчэ цалкам не вырашае пытаньня,—гаворыць тав. Бэндэ.—Агонь па ворагу павінен быць накіраван і па лініі мастацкага слова, і з гэтым павінны справіцца нашы пісьменнікі.

З чыткай твораў, прысьвячаных гадавіне Чырвонай арміі, выступалі таварышы: Броў

ка, Мысьлінскі, Лужанін, Таўбін, Чарот, Колас, Хведаровіч, Александровіч, Сташэўскі і Гайлевіч.

25-ІІ г.г. дэлегацыя пісьменнікаў вітала Х усебеларускі зьезд саветаў. Уступную прамову зрабіў тав. Ліманаўскі. З твораў перад зьездам выступілі: Александровіч, Хведаровіч, Харык, Мысьлінскі, Броўка, Кртліва і Чарот. Апрача пералічаных таварышоў у склад дэлегацыі ўваходзілі таварышы: Сташэўскі, Бэндэ, Чорны, і Барашка.

● М. Аляхновіч, у выдавецтве Бан выдае біяграфічны слоўнік беларускіх пісьменнікаў. Слоўнік складаецца з двух частак: 1) біяграфій беларускіх пісьменнікаў і 2) дэкларацыі літаратурных аб'яднанняў, іх плячформы і кіруючыя артыкулы. Апрача сучасных беларускіх пісьменнікаў, у слоўніку будуць прадстаўлены і беларускія пісьменнікі, якія пісалі да рэвалюцыі.

РСФСР.

● У лютым гэтага году адбыўся пленум РАПП. На парадку дня стаялі: палітычная справаздача праўлення (даклад тав. Авербаха), пытанні надыходзячага зьезду і арганізацыйныя пытаньні.

У сакратарыят РАПП выбрана 11 таварышоў: Авербах, Кіршон, Ільянкоў, Фадзееў, Панфёраў, Грын, Вігалок, Ярмаў, Селіваіноўскі, Лузгін. Макареў і два кандыдаты ў члены сакратарыату: тав. Мітрафанаў і Груздзкая.

Генэральным сакратаром РАПП выбран Л. Авербах.

Пленум РАПП парашыў склікаць Усерасейскі зьезд пралет. пісьменнікаў у маі бягучага году. Парадак дня вызначаны наступны: „Культурная рэвалюцыя, пытанні мастацтва і задачы пролет. літаратуры“, даклад праўлення РАПП і садаклад аб нацыянальных літаратурах, справаздача дэлегацыі РАПП у ВОАПП, даклад міжнароднага аб'яднання рэвалюцыйных пісьменнікаў (МОРП) аб выніках вытворчых нарад і задачы далейшага разгортвання творчай дыскусіі аб, рабочым ядры у РАПП і выбары. На зьездзе будзе прысутнічаць 2 0-250 дэлегатаў, з іх 50 проц. ударнікаў.

● Сакратарыят РАПП зацвердзіў новую рэдкалегію часопіс „Октябрь“ ў складзе: Панфёрава (адказны рэдактар), Ільянкова, Суркова, Макарева, Ярмава, Шалахава, Стаўскага, Платошкіна, Ісбаха, Вігалока і рабочага ўдарніка Рэзчыкава.

● Сакратарыят ВОАПП парашыў прывесці ўсеагульную нараду яўрэйскіх пролетарскіх пісьменнікаў у пачатку чэрвеня ў Харкаве. На нарадзе будуць заслуханы: даклад МОРП і садаклад аб яўрэйскай зарубешняй літаратуры, даклад ВОАПП, даклады аб становішчы яўрэйскай прол. літаратуры, аб творчай дыскусіі, аб закляку ударнікаў у літаратуру, аб яўрэйскім тэатры, аб выдавецкай рабоце і аб арганізацыйных

пытаньнях. Абрама арганізаванае бюро па скліку ўсеагульнай нарады пад старшынствам таварыша Аршанскага.

● У Сакратарыят ЛАПП новага складу ўвайшлі Лузгін (адказны сакратар), Кадэціс, Улазімераў, Васільеў, Сяляпін, Алесіч, Чарненка і Файвіловіч.

● На аснове рашэння нашыранага пленуму сакратарыату ВОАПП у маі 1930 году Маскоўская група „Кузніца“ прыступае да непасрэднай рэалізацыі справы кансолідацыі шляхам уваходу групы ў шэрагі РАПП. Маскоўская група „Кузніца“ існуе ўнутры РАПП, як творчае аб'яднанне, і носіць назву—Маскоўская творчая група РАПП „Кузніца“. Група аўтономна ў пытаньнях творчага і культурна-бытавога абслугоўвання членаў, уключаючы сюды работу Дому пісьменнікаў, літаратурных майстэрняў і г. д.

Сакратарыят РАПП прымае меры да забеспячэння выдання творчай групы „Кузніцы“ перыодычнага органу друку пад кіраўніцтвам рэдакцыі, якая высюваецца творчай групай з яе складу і санкцыянуецца Сакратарыятам РАПП.

Комісія па чыстцы маскоўскай творчай групы „Кузніца“ правярыла і прыняла 27 лютага г.г. у РАПП 47 членаў „Кузніцы“ з ліку 50, якія праходзілі праверку.

● Інстытут літаратуры, мастацтва і мовы Комуністычнай акадэміі наладжвае сэрый дакладаў на палітычныя тэмы ў сувязі з пытаньнямі літаратуры і крытыкі. 9 сакавіка аббудуцца даклады Ансімава і Дзінамава на тэму: „Твар капіталістычнага нявольніцтва“ (па матэрыялах мастацкіх твораў французскіх, нямецкіх, ангельскіх і амэрыканскіх пісьменнікаў).

● ФОСП прыступае да арганізацыі „літаратурных“ дэкадаў. У сакавіку на літ-дэкадах прызначаны творчыя выступленні Леонава, Пастэрніка, Сяльвінскага і Афінагенава.

● Сэкцыя перакладчыкаў ФОСП быў арганізаваны 26 лютага вечар, прысьвячаны Рамэну Ролян, на якім выступілі А. В. Луначарскі, П. Коган і Гросман-Рощын.

З асноўным дакладам аб творчасці Роляна выступіў т. Луначарскі. Вызначыўшы асноўныя вехі яго развіцця, ён паказаў, з якой лёгічнай паступовасцю Рамэн Ролян перайшоў ад інтэлігентскага паньфізму да ідэі рэвалюцыі і прыняцця адзіна правільнай тэорыі ланізму. Луначарскі падрабязна застанавіўся на сваіх асабовых сустрэчах і перапісцы з Ролянам і ў мастацкай форме даў глыбокую характарыстыку Роляна, як мысьліцеля, мастака, музыкальнага крытыка і грамадзкага дзеяча, якога сапраўды трэба лічыць выразнікам ідэй лепшай часткі перадавой інтэлігенцыі Эўропы.

● Пры ВССП створана сэкцыя навуковай бэлетрыстыкі. У прэзідыум сэкцыі абраны таварышы Шышко, Язвіцкі і Палей.

ХРОНІКА

● У саўгасах, колгасах і пры раённых газэтах арганізавана па РСФСР 250 літаратурных гурткоў, у якія ўцягнута больш 3000 чалавек.

● Маскоўская група „Кузница“ паслала літ. брыгаду для правядзення месячніку барацьбы з прарывам на заводзе „Котла-апарат“. У брыгаду ўвайшлі таварышы Ясенеў, Нікіфараў, Новікаў-Прыбой, Макараў, Яршоў, Фролаў і Я Іненка.

● Рэдакцыя часопісі „Комбайн“ правяла нядаўна літаратурны вечар і таварыскі суд над 1 нумарам часопісі ў Кліментаўскім малочным саўгасе. Літгуртоўцы саўгасу далі аб паньне ва ўдарным парадку напісаць для „Ко байна“ колектыўны нарыс пра свой саўгас.

● 15 лютага 31 г. памёр адзін з першых пролетарскіх поэтаў і бэлэтрыстаў Ф. Е. Паступаеў. Нябожчык па характару свае творчасці належаў да групы такіх пісьменьнікаў, як Нечаеў, Шкулеў і інш. Ён поэт пэрыяду 1900-1905 году і працаваў на поўдні Расіі. Дзьве кнігі ве шаў „Мои признания и мечты“ і „У земли и котла“ характарызуюць Паступаева, як сапраўднага пролетарскага поэта.

● Акадэмія навук СССР сумесна з Огиз прыступае да перавыдання ўсяго комплексу часопісі Гэрдэна „Колокол“. Выданьне разьлічана па некалькі гадоў і будзе мець заўвагі і дадаты Л. Б. Каменева.

● З першага красавіка ў ГІХЛ будзе выходзіць літаратурна-ма таякая і грамадзка-політычная штомесячная часопісь „Советская страна“ пад рэдакцыяй А. Луначарскага і пры бліжэйшым ўдзеі ВОАП.

● Створана літаратурнае аб'яднаньне гарняцкіх пісьменьнікаў пры часопісі „Горнорабочий“; задача аб'яднаньня—сконцэнтраваш вакол часопісі пісьменьнікаў адзіночак і літ. групы Донбасу, Кузбасу, Уралу і г. д.

● Пры клубе ФОСП створана бібліаграфічнага кабінэту, якім кіруе Е. Нікіціна. Задача кабінэту—збіраньне монографій пісьменьнікаў, выданьне кніг, альбомаў, зборнікаў пародый, эніграм, бібліаграфічнага слоўніка пісьменьнікаў, наладжваньне выставак і г. д. Кабінэт мае каля 20.000 папак матэрыялаў, якія ахапляюць жыццё і творчасць 3.500 пісьменьнікаў.

● Усевалад Іваноў працуе над романам з эпохі грамадзянскай вайны на Урале і ў Сібіры (Разгром Колчака).

● А. Новікаў-Прыбой канчае новы роман „Цусима“, пасля якога пачне работу над романам аб сучасным Чырвоным флэце.

● А. Караваева піша п'есу „Последний Иван“ на тэму аб ролі Чырвонай арміі ў справе стварэньня кадраў для вёскі. У ГІХЛ перавыдаюцца першы і трэці томы яе твораў.

● А. Жараў працуе над поэмай пра тав. Варашылава.

● Уладзімір Лугаўской працуе над зборнікам чырвонаармейскай песьні. У сэрыі

„Новинки пролетарской литературы“ выходзяць асобнай кніжкай ягоняя вершы пра Туркменію „Большевикам пустыни“.

● Ілья Селівінскі працуе над поэмай аб удзеле Каўкаскай арміі ў грамадзянскай вайне на Каўказе. У сэрыі „Современной художественной литературы“ выходзіць ягоняя кніжка вершаў і новэль „Рэкорд“.

● Ффім Зазуля піша роман рэальна-фантастычнага зьместу „Чырвоная армія будучага“. Чырвоная армія заходняга пролетарыату, заняцце ёю Парыжу, Бэрліну, Лёндану К. Мітрэйкіна працуе над вершамі аб пагранічных атрадах РСЧА.

● Б. Губэр зьбірае матэрыял для твораў аб грамадзянскай вайне ў заходняй Сібіры.

С. Будаўцаў працуе над романам пра Чырвоную армію і флёт у 1919 годзе.

● А. Ісбах працуе над зборнікам чырвонаармейскіх аповяданьняў: „Чырвоная армія ў пэрыод мірнага будзьніцтва“.

● Матэ Залка працуе над вялікім творам пра роль інтэрнацыяналістаў у грамадзянскай вайне.

● А. Архангельскі, Вера Інбер, В. Ардаў і В. Цінот напісалі літаратурны агляд „Вечер в споминаний об истекшем литературном сезоне“.

● У выданьні Гіхл выдана кніга пародый А. Архангельскага з малюнкамі Кукрынісаў.

Вышаў у друку зборнік Уладзімера Маякоўскага: „Готовься! целься!“ Зборнік складаецца з вершаў на тэмы грамадзянскай вайны і Чырвонай арміі.

УССР.

● Сэкратарыят ВУСПП ухваліў прыняць у ВУСПП наступных былых членаў проліфронту: Досьвітнага, Кашобу, Лейтэса, Панча, Любэнка, Тычыну, Дняпроўскага, Мысыка, Бабінскага, Эпіка, Масэнка, Шутова-Ужвія, Калянікава, Мэлікседава, Рэзынкава, Ландырава, Мякоту і Хвілёвага.

З пісьменьнікаў былых членаў літ. арганізацыі „Новая Генерацыя“ прыняты ў ВУСПП наступныя таварышы: Зімы, Панькіў, Булатовіч, Сыяпанаў і Міхайлюк.

● Паўло Тычына здаў да друку выдавству ЛІМ соцыяльна-політычны цыкл п'эзіі „Чернигив“.

● Пятро Панч канчае кніжку новэль памерам на 10 аркушаў. Напісаў новыя аповяданьні: „Параліч“ і „Отче наш“.

● Гр. Эпік піша роман аб колектывізацыі, разьдзел з якога надрукаваны ў кнізе „Рапарт зьезду саветаў“.

● Ю. Смоліч працуе над новаю тэмаю для сатырычна-політычнага роману „Дэмпінг“, закончыў навукова-фантастычны роман, дзе ставіць праблему соцыяльнай профіляктыкі, друкое ў выдавстве ЛІМ навукова-фантастычны роман „Четверта прычына“ (проблема энэргетыкі).

● Василь Мысык працуе над перакладам з ангельскай мовы выбраных твораў Роберта Бэрнса. Здаў да друку кнігу нарысаў і вершаў „Тысячі кілометрів“.

● Майк Йогансен закончыў сцэнары з жыцця заводу „Життя Гая Шайбі“; здаў да друку ў ЛІМ кніжку „Падарож у Савецкую Баўгарыю“.

● О. Сылсаренка працуе над романам „Місто білога сонца“. Тэма—рэканструкцыя сельскай гаспадаркі ў цукраварных раёнах. Здаў да друку у выдавецтва ЛІМ кнігу новэль „Горбате життя“.

● Іван Кірыленка працуе над апавесцю „Дзеве брыгады“ на тэму аб ударніцтве на металургічным заводзе. Выходзіць з друку кніжка нарысаў „З металёвага фронту“.

● Іван Ковтун працуе над романам „Прыгоды чатырох турыстаў“; канчае кніжку рапартажу „У партох Італіі“; здаў да друку роман „Азіяцкі аэроліт“.

● Іван Малавічка працуе над вершаванаю п'есаю „Змова Хомы“ (Тэма—контрэвалюцыя).

● М. Дымны перакладае творы Маякоўскага, працуе над романам „Е. К. Р.“ (Тэма—шкодніцтва ў Данбасе), перакладае роман К. Федзіна „Города и годы“.

● Павло Іванів закончыў і здае да друку кніжку літаратурнага рэпартажу пад назваю „Колісп з сивою бородаю“, працуе над вялікаю апавесцю „Дэлегат да неба“ тэма—клясавая барацьба, кулацтва, рэлігійныя сэкты).

● Л. Нядоля закончыў п'есу з жыцця шахцёраў „Підземна Комуна“, рыхтуе да друку зборнік вершаў. Друкуе ў выдавецтве ЛІМ поэму „Свои права“.

● Аркадзь Любчэнка здаў у выдавецтва ЛІМ першы том сваіх твораў. Цэнтра выдовецтва друкуе цэлую нізку яго апавяданняў у перакладзе яўрэйскаю, нямецкаю, польскаю і баўгарскаю моваю.

● Гордзі Кацуба здае да друку новую кнігу сваіх твораў „Скентыкі і оптимісты“; цяпер працуе над романам „Сэрца“, дзея якога адбываецца на будаўніцтве Дніпраўскага стану.

● Саўнарком УССР распрацоўвае праект аб сацыяльным страхаванні пісьменьнікаў. Праект прадугледжвае страхаванне пісьменьнікаў і перакладчыкаў мастацкай літаратуры.

● Пісьменнікія выбарчыя сходзі ў сваіх наказах вынеслі патрабаванне, каб у працягу бліжэйшага часу гарсавет паставіў номіні В. Блакітнаму. Дэлегатам у гарсавет аднагалосна абраны Аркадзь Любчэнка.

● Кіеўская філія Укркнігацэнтру прадбачыць арганізаваць кніжна мястэчка, дзе будуць наладжаны ўзорныя кнігарні, залі для выставак кніжных навінак. У мястэчку ў пэўных пунктах будуць працаваць спецыяльныя консультанты.

● Выдавецтва ЛІМ распачало работу над падрыхтоўкай да друку масавай папулярнай літаратурна-мастацкай і крытычнай бібліятэкі.

Ужо падрыхтаваны і хутка пойдучы у друк матар'ялы пра наступных Заходня—Эўрапейскіх пісьменьнікаў: Онорэ дэ-Бальзак, Чарльз Дыкэнс, Эміль Заля, Эптон Сінклер, Джэк Лёндон, Віктор Гюго, Вільям Шэкспір, Вольфганг Гётэ, Вольтэр.

● ЛІМ распачынае выданне „Бібліотэк“ скарбаў сусветнай літаратуры“. Бібліотэка будзе выходзіць пад рэдакцыяй проф. Білецкага.

● Праўленне Украінскай савецкай энцыклёпедыі аб'явіла конкурс на мастацкае афармленне энцыклёпедыі. У просьбе на конкурс зазначана, што асноўная ідэя, якія трэба адлюстравань у афармленні энцыклёпедыі наступныя: Рэканструкцыйны перыод сацыялістычнага будаўніцтва, Украінская пролегарская культура, як інтэгральная частка інтэрнацыянальнага рэвалюцыйнага руху.

Днепрапятроўск

● Заклік ударнікаў у літаратуру ідзе пасляхова і заснован цэлы шэраг літаратурных гурткоў (пры завяздкы газэце заводаў імя Пятроўскага і Леніна, пры майстэрнях дэпо, пры завяздкы газэце „Маставік“).

● Літ. гурток „Ударнік“ на заводзе імя Пятроўскага рыхтуе да выдання зборнік твораў сваіх членаў. Гурток „Маставік“ на заводзе імя Молатава рыхтуе зборнік пад наз. „У баёх за Магнітабуд“, а член заводу імя Дзержынскага тав. Анішчанка ўжо выдаў кнігу нарысаў „Ударная брыгада Ляхава“; здаў да друку зборнік мастацкіх нарысаў рабочы-ударнік вагонна-рамонтнага заводу, член ВУСПП тав. Марозаў.

● Вышаў з друку роман з жыцця Донбасу „Шахта-біс“ члена ВУСПП таварыша Альбэрта. Вышла з друку п'еса вуспаўца тав. Пераяслаўца-Стэновага „Провіна“.

● Гурток нарысістаў пры газэце „Більшовічка зміна“ выдаў сваю першую літ. старонку.

Запарожжа

● Запароскі штоб па закліку выдаў аднадзённую газэту „Ударнік до літаратуры“, у якой суполка „Маладняк“ узяла дзейны ўдзел. Газэта падала поўны тэкст адозвы ВУРПС і ВУСПП, вершы Нагінібідзі, Грымайла, Гольдэнблята і вялікі артыкул Касцюка „Комсамольскі літаратурны рух на ўзроўні сацыялістычных тэмпаў“. Запарожжа пачынае выдаваць часопіс „Тэмы“, як орган ЛКСМУ і групы „Маладняка“. Гэты часопіс павінен аб'яднаць вакол сябе масу комсамольцаў, рабочай моладзі, рабочых, каб стаць сапраўдным чынікам у барацьбе за выкананне прамфініплану, за новыя, яшчэ большыя, дасягненні ў нац. культ. будаўніцтве.

ХРОНІКА

Славянск

● Славянская літ. група „Забой“ распачала ў газэце „Чырвоны сыгнал“ са студзеня багучага году даваць літаратурныя старонкі, прысьвяціўшы кампаніі закліку перадавіцу. Літ. група ўжо завербавала 47 ударнікаў і распачала з імі тэорытычную працу.

Алчэўск

● Літ. брыгада ВУСПП, у складзе таварышоў Шмігельскага, Кісялёва, Булатовіча і Фаміна арганізавала шэраг выступленьняў з дакладамі пра задачы закліку ўдарнікаў у літаратуру.

Брыгада выдала дзьве літ. старонкі ў газэце „Варашылавец“; арганізавала шэраг рабочых літ. гурткоў.

Луганск

● Брыгада ВУСПП арганізавала літ. гурткі на наступных прадпрыемствах: 1) завод „ЖР“, 2) завод імя Арцёма, 3) завод № 60, 4) мэх. завод. У гуртках аб'яднана каля 100 рабочых ударнікаў. У Луганску надалей будзе існаваць філія ВУСПП.

● Залічаны ў ВУСПП наступныя рабочыя ўдарнікі: па Кіеву—Шумнік, Кісьліцкі, Бондар, Заброцкі, Аксютовіч, Мэленюк, Бэс, Салавей, Дэмарэц, Гаўрыленка, Шэльмэнка, Баст, Кавалёўскі, і па яўрэйскай сэкцыі—Шасвіч, Палянкер, Цукер і Табачні аў; па Луганску—Гончар, Сабур, Бязродны; па Днепрастану—Сідэльнікаў, Зорын, Ярэська Башмак, Машкевіч Ландышаў.

Залічаны ў ВУСПП тав. Тардоў, які працуе ў Харкаве ў Ратау.

Кубань

● На паўночным Каўказе ёсьць шэраг шымельнікаў, якія пішуць украінскаю моваю; ёсьць і крыніцы, адкуль можна браць новыя кадры ўкраінскай савецкай літаратуры—шматлікія кадры селькораў з станіц, аб'яднаных вакол краёвай „Чырвонай газэты“. Апрача гэтага багатай крыніцай для літаратуры могуць стаць заводы Растова, Нахічавані, Краснадару, дзе працуюць украінскія работнікі Пастаўлена пытаньне пра аднаўленьне ўкраінскіх сэкцыяў пры Краснадарскай і Паўночна-Каўкаскай АПП. Цяпер на Кубані праводзіцца заклік ударнікаў у літаратуру.

За ружом.

● Самыя новыя статыстычныя дадзеныя аб становішчы міжнароднай кнігавыдавецкай справы паказваюць на крызіс, які перажывае кніжная вытворчасць цэлага шэрагу заходня-эўрапейскіх краін.

У Вэнгры кніжная прадукцыя, якая дасягала ў 28 годзе 340⁰⁰⁰ кніг скарацілася ў наступным годзе да 2900 кніг. Такое скарачэньне наглядаецца і ў Баўгарыі. Тут кры-

зіс кніжнага збыту адбыўся ня толькі на становішчы кнігавыдавецкай справы ўнутры краіны, але і на становішчы кніжнага імпарту. У 28 годзе гэтая і без таго кур'ёзна нізкая лічба ўпала да 82 кніг. Кнігавыдавецкі крызіс распаўсюджваецца та сама і на Францыю і на Нямеччыну. У 1929 годзе ў Нямеччыне было выдана 27 тысяч кніг, у параўнаньні з 31.000 кніг, выданных у 1927 годзе. Гэтае скарачэньне кніжнае прадукцыі адбываецца ў Нямеччыне галоўным чынам за кошт мастацкай літаратуры і школьных падручнікаў.

Чэхаславакія

● У Празе ў рабочых клюбах граецца з вялікім посьпехам „Гута“ Р. Кобца. „Гута“ была таксама на праграме вечару—Акадэмія, які меўся адбыцца 26-31 году на чэсьць правадыроў міжнароднага пролетарыату: Леніна, Люксембург і Лібкнехта. Аднак Праская поліцыя не дала на гэта дазволу; і таму вечар Акадэмія адбыцца ня мог.

● „Творба“ (творчасць)—часопіс палітыкі, мастацтва і літаратуры сёлета выходзіць ужо 6-ты год. З часопісу, які раней радаваўся праф. Шальдай, праф. Матэзіўсам і Фучыкам і які абхватаў вузкае кола чэскай інтэлігенцыі у 1927 годзе, калі Чэхаславацкі пролетарыят быў пазбаўлен магчымасьці мець свой цэнтральны друк, робіцца масавым тыднёвікам з тыражом у некалькі дзесяткаў тысяч экзэмпляраў. Ня глядзячы на страшэнныя рэпрэсіі і канфіскацыі, „Творба“ на працягу кароткага часу змагла заваяваць сабе симпатый і апору сярод шпрыхі працоўных мас. Цяпер „Творба“ зьяўляецца найбольш аб'ектыўным інфарматарам аб жыцці адзінай краіны сацыялізму СССР, удзяляючы на сваіх старонках шмат месца і савецкай Беларусі.

● З новага году пачаў выходзіць славацкі літаратуры штотомесычнік „Дав“ (масы). Першы нумар за студзень месяц паказуе, штогэта адзіна-рэвалюцыйная славацкая часопіс стаіць на правільным марксыска-ленінскім шляху. Рэдактарам часопісі зьяўляецца славацкі пролетарскі поэт Лапо Новэмскі, ён-жа адначасова вядзе аддзел культуры ў „Рудо Праве“.

● У канцы мінулага году ў Празе пачала выходзіць, пад рэдакцыяй рэвалюцыйнага паэты Ст. К. Наймана, новая рэвалюцыйная часопіс тыднёвік „Лева Фронта“, які зьяўляецца органам арганізацыі пад той-жа самай назвай, якая нядаўна ўзьнікла.

З вышэйшых 13 нумароў „Лева Фронт“ буржуазія і яе паслугачы пастараліся ўжо сконфіскаваць два нумары. (Цікава адзначыць, што згодна статыстыкі за час міністраваньня соцыяла-дэмократа Майснэра рэвалюцыйнага друку было сконфіскавана ў два разы больш, чым за такі-ж час, калі па пасту міністра сядзеў член буржуазнай партыі. Як гавораць: лёкай часамі бывае горшы за свайго пана!).

ФРАНЦЫЯ

● 14-й с.г. у галоўнай праскай бібліятэцы адбылася лекцыя, якую арганізавала „Лева Фронт“ на тэму „Харкаўская конф эрэнцыя“. Лекцыю прачытаў чэскі марксысцкі крытык Бэджых Вацлаўэк, удзельчкі конференцыі. Між іншым у сваім рэфэране Вацлаўэк асудзіў і прызнаў свае дробна-буржуазныя погляды на літаратуру („Чыстае мастацтва“), трацізм і інш.), якія ён разьвіваў у сваіх артыкулах, асабліва ў сваёй кнізе „Поэзія ў роспачы“.

● У Празе 17-й г.г. адбыўся сход чэхаславацкага „Таварыства дзеля гаспадарскай і культурнай сувязі з Новэ Рускэ“, на якім абгаварвалася шмат пытанняў, зьвязаных з узаемаадносінамі Чэхаславакіі і СССР. Было таксама вырашана зьмяніць застарэлую назву на больш адпавядающую сучаснай рэчаіснасьці: „Таварыства дзеля гаспадарчай і культурнай сувязі з СССР“. Старшынёю зноў выбраны вядомы прыхільнік Савецкага саюзу праф. Здэнэк Нведлы.

● Чэхаславацкая буржуазія пры дапамозе соцыял-фашыстаў (ва ўладзе сядзіць 6 міністраў — „соцыялістаў“) нядаўна распусьціла „Саюз прыяцеляў СССР“.

● Язэп Гора, былы „пролетарскі“ поэт, знаёмы на Беларусі з „Полымя“, выдаў дзьве кнігі вершаў „Дзесяць год“ і „Твой голас“. Гэтыя кніжкі вызначаюцца толькі тым, што ў іх знойдзены ўсё што хочаш, — толькі аб рабочых і соцыяльных пытаннях, ані слова (аўтар у мінулым камуніст, а цяпер ліквідатар-троцкіст). У першую кніжку ўвайшлі ўсе ліквідатарска-троцкісцкія мудрагельствы Горы. Нядарам чэхаславацкая буржуазія і соцыял-фашысты ў сваім друку амаль што не да неба ўзніослі Гору, нядарам напаў ён у рэдактары „Чэскага слова“ — органу міністра зам-жых спраў Бэнэша.

● Віцесл. у Назвал, член „Лева Фронт“, гэты „віртуоз чэскага вершу“, выдаў новую кніжку вершаў „Ян ў смутку“, — якая характэрна сваім дробна-буржуазным зьместам. Год назад гэты-ж аўтар выдаў роман „Хроніка канца тысячагодзьдзя“, характэрны сваім мяшчанствам і богэмай.

● Іван Ольбрахт, аўтар роману „Анна пролетарка“, выдаў новую кнігу апавяданьняў „Закратованае люстра“. Тэмай сваіх апавяданьняў Ольбрахт узяў турэмнае жыццё гораду Мараўскай Астравы.

● Уладзіслаў Ванчура выдаў новыя два романы: „Астатні суд“ і „Гарловая сварка або прыказкі“.

Вашэк Кня (пісьменьнік-рабочы) выдаў кніжку „Два гады ў паляпшоўні“. Кня вельмі дасканала ўладае мовай рабочых і люмпэн-пролетарыату, і таму яго апавяданьні набылі сярод рабочых мас вялікую папулярнасьць. Аўтару бракуе яшчэ цвёрдага дыялектычна-матэрыялістычнага светапогляду, чаго на першых пачатках ад рабочага патрабаваць вельмі цяжка. З цягам часу Кня зможа даць чэскай пролетарскай літаратуры шмат карысных і цікавых рэчаў.

● Пад загалоўкам „Вайна і мір“ апублікавана ў часопісі „Эроп“ анкета пра вайсковую небясьпеку, якая выклікана нядаўным выступленьнем Томаса Манна, які заклікаў Францыю і Нямеччыну да сумеснага супрацоўніцтва супроць вайны. Але французскія пісьменьнікі, як таго патрабуюць традыцыі дробна-буржуазнага гуманізму, як быццам ня прыкмячаюць, ад чыйго імя выступае Мани і заклікае да выратаваньня „агульна-людзкай“ культуры і надклясавай Эўропы. З 11 пісьменьнікаў, якія выступілі, як: Вілдрак, Дэзортэн, Бэрль Брага, Крэмчэ і інш., толькі адзін Гээнно ў вядомай ступені расчыніў сьпасьнёныя пытаньняў, паказаўшы, што заклік да аб'яднаньня Францыі і Нямеччыны пад відам захаваньня міру ў Эўропе накіраван фактычна супроць СССР.

● У канцы студзеня ў Парыжы адбыўся ўстаноўчы конгрэс французскай фэдэрацыі рабочых тэатраў. У конгрэсе прыймала ўдзел 50 дэлегатаў, у тым ліку таксама прадстаўнікі рабочых тэатраў Эльзас-Лётарынгіі, Бэльгіі і Нямеччыны. Фэдэрацыя ставіць сваёй задачай аб'яднаць рабочыя тэа-гурткі і рабочыя тэатры, якія ўзьнікаюць стыхійна, каб зрабіць іх дзейнасьць дзейнай зброяй клясавай барацьбы і выкарыстаць іх для правядзеньня рэвалюцыйнай прапаганды сярод рабочай клясы.

● Парыскае Выдавецтва „Нувэль Рэвію Францэз“ выпускае поўны збор твораў Дастаеўскага ў 35 томах. Многія тэксты ў першыню будуць апублікаваны ў Францыі: нататкі, чарнавікі, лісты, артыкулы. Першыя два томы выйдучь ў маі 31 году. У іх увойдзе „Преступление и наказание“ з дадаткам чарнавікоў і „Дневника Раскольников“.

● Перакладзены на французскую мову „Неделя“ Лібедзінскага, „Брусик“ Панфёрава і „Разгром“ Фадзеева.

● „Квадратура круга“ В. Катаева перакладзена на французскую мову і пастаўлена на сцэне Парыскага тэатру „Атэльє“. Камэнтуючы пастаноўку, французскі друк дадатна адклікаецца аб п'есе, падкрэсьліваючы, у асаблівасьці, „здоровы і свежы падыход аўтара да ўзятай ім тэмы“, асабліва ярка якая выдзяляецца ў параўнаньні з бязьлікімі буйварнымі „пасьцельнымі“ п'есамі, якія ідуць на сцэне парыскіх тэатраў і характарны поўнаю бязгустоўнасьцю.

НЯМЕЧЧЫНА

● Вядомы нямецкі радыкальны пісьменьнік і ўрач Фрыдрых Вольф арыштаваны і прыцягваецца да адказнасьці за абарону практыкі аборту.

Фрыдрых Вольф адзін з найбольш папулярных драматургаў Нямеччыны, ён адзін з пямногіх, які змог з вялікім майстэрствам ператварыць рэвалюцыйную прапаганду ў драматычную дзею. Яго першая п'еса „Цыяністы калі“ зьявілася сапраўды абвінаваў-

чым актам супроць ханжапства буржуазнага законодаўства, якое забараняе абарты. Фрыдрых Вольф карыстаецца ўсякім выпадкам, каб ператварыць у рэволюцыйную практыку свае рэволюцыйныя ідэі. Ён энэргічна выступіў у абарону СССР супроць падрыхтоўкі імперыялістычнай вайны і нават заявіў у тэлеграме, паслапай сэкратару МОРП, што чалавецтва пазбавіцца ад небяспэкі імперыялістычнай вайны толькі пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі.

Вось па сутнасці ў чым корань зла для фашыскай пазыцыі і „справа“ аборта толькі ліцамерны повед, да якога яна прыдралася. Фрыдрых Вольф актыўна прыяцель СССР і ў гэтым яго галоўнае злучыства.

Паслана тэлеграма пратэсту ад імя МОПР, РАПП, ВУСПП, ЗакаПП, БелаПП, Всероскомдэр, ФОСП.

● Друк паведамляе, што вядомы нямецкі рэжысэр Піскатар у бліжэйшы час прыступае да пастаўкі ў сваім тэатры інсцэніроўкі „Амерыканскай трагедыі“, Т. Драйзера.

● Людвіг Рэн, нямецкі рэволюцыйны пісьменьнік, павінен быў выступіць у Вэне з дакладам аб пролетарскай літаратуры і чытаннем урыўкаў са сваіх твораў. На мяжы ён быў затрыманы, па загаду прэм'ер-міністра; яму забаронен уезд у Аўстрыю без паказанняў прычыны.

Аўстрыйскі саюз пролетарскіх пісьменьнікаў арганізаваў з гэтай прычыны кампанію пратэсту. Вечар Рэна, на якім з дакладам ад СССР павінен быў выступіць Рэн, ператварыўся ў мітынг пратэсту супроць свавольства аўстрыйскай дэмакратыі.

● На нямецкую мову перакладзена „Соть“ Леаніда Лявонава.

● У Бэрліне нядаўна памёр вядомы кампазітар Эдмунд Майзель, які асабліва ўславіўся сваёю музыкаю да кіно-карціны „Панцырнік Пацёмкін“ і „Кулі Караля“.

● Саюз пролетарскіх рэволюцыйных пісьменьнікаў Нямецчыны арганізаваў у Бэрліне масавыя рабочыя гурток па вывучэнню праблемы формы ў мастацкай літаратуры. Гуртком кіруе Людвіг Рэн і О. Біха, удзельнікі Харкаўскай канферэнцыі.

ІТАЛІЯ

● Перад імперыялістычнаю вайною ў Італіі выходзіла штогодна некалькі дзесяткаў тысяч назваў кніг. У 1928 годзе гэтая лічба знізілася да 6.000 назваў.

Дз вайны ў Італіі былі пісьменьнікі, што апісвалі становішча працоўных, іхнюю барацьбу, дзе-хто з іх уважаў сябе за сацыяліста. Але, як толькі выбухнула імперыялістычная вайна, яны аддалі свае пёркі на службу буржуазіі. Футурысты таксама ня мала аддаюць свае энэргіі для агульнага бруднага слоўнага шовіністычнага струменю.

Другім экзаменам для буржуазных пісьменьнікаў была Кастрычнікавая рэвалюцыя. Багата з іх, што калісь „спачувалі“

пролетарыяту, цяпер выступаюць закасыцапелымі ворагамі камунізму, выкінуўшы, як непатрэбнае сьмяецца, свае колішнія „вызваленчыя“ ідэі. Зараз большасць старых і маладых пісьменьнікаў перайшла на бок фашызму і стала яго паслугачом.

Пролетарская літаратура ў Італіі дужа слабая. Яна разьвіваецца толькі сярод політэмігрантаў і рабкораў нелегальнай рэволюцыйнай прэсы.

Толькі ў СССР вышла колькі кніжак, што высвятляюць жыццё і барацьбу рабочых і сялянскіх мас Італіі паспраўднаму. Зараз кампартыя Італіі пачынае збіраць пролетарскія літаратурныя сілы і рабкораў, каб паставіць іх на службы барацьбе з фашызмам, супроць вайны, у абарону СССР.

● У сучаснай фашызаванай Італіі ніякая старадаўнасьць ня можа выратаваць пісьменьніка ад небяспэкі быць прылічаным да фашысцкіх „святых“. У сувязі са сьвяткаваньнем 2.000-годзьдзя з дня нараджэньня Віргілія, італьянскі друк паведамляе пра курэжны конкурс, які арганізуецца на сродкі аднаго амерыканскага прамысловага „караля“. Абвешчана прэмія таку, хто напіша лепшы твор у вершах ці ў прозе пад назвай „Гэраічная поэзія Віргілія“. Аўтар, які зможа давесці, што Віргілі зьяўляецца прарокам сучаснага фашызму і што апеты ім Рым часоў нэзараў зьяўляецца па сутнасці ня чым іншым, як Рымам „дучэ“ Мусоліні, атрымае ўзнагароду за сваю, сапраўды ня лёгкую „працу“ 50.000 лір.

● Інтэрэс Італіі да расійскіх клясыкаў не пслабляе. Зноўку выдадзены: „Степной король Лир“ і „Записки охотника“—Тургенева, „Тарас Бульба“ і „Вечера на хуторе близ Диканьки“—Гоголя, „Скверный анекдот“ і „Дядюшкин сон“—Дастаеўскага, два зборнікі апавяданьняў Чэхава, „Обломов“—Ганчарова, „Два гусара“ і „Севастопольские рассказы“—Л. Толстого. Вышлі паасобныя монографіі: пра Чэхава—Карло Грабэра, пра Тургенева—Даміян, пра Гоголя—Панпаджэна, апошняя, вялікая па памеру—719 старонак—прыхільна сустрэцута італійскай крытыкай.

● На італійскай мове вышлі: „В тупике“—Верасэева, „В проточном переулке“—Эрэнбурга, „Братья“,—Федзіна. Газета „Літаратурная Італія“ надрукавала 2 апавяданьні Сайфулінай адно Лявонава, зьмясьціла вялікі артыкул пра сучасную расійскую літаратуру.

АНГЛІЯ

● Адна з раньніх п'ес Бэрнарда Шоў „Як ён хлусіў яе мужу“ ідзе ў гукавым кіно. Шоў дазволіў перарабіць сваю п'есу для кіно ў пярышню.

● На выстаўцы савецкага фото і кіно ў Лёндане Бэрнар Шоў выступіў з прамовай, прысьвячанай Савецкаму саюзу, і ў прыватнасьці савецкаму кіно. Параўноўваючы савецкія фільмы і прадукцыю Голівуда, Шоў

гаворыць: „Я ня ведаю, ці захаваў яшчэ Голівуд здольнасць чырванець; я ўпэўнены, што брытанскі пераймальнікаў Голівуда ўжо ні што ня прымусіць пачырванець. Але калі ўбачыш расійскі фільм, і падумаеш пра тое, што расійцам не на хвіліну ня прыходзіцца выкарыстоўваць эротыку — гэты апошні сродак мастацтва, якое раскладаецца, — прыходзіцца пажадаць, каб Саветы прыйшлі да нас і прынялі на сябе кіраўніцтва нашай кіно-вытворчасцю“. „Мне здаецца, працягвае Шоў, гаворачы пра ўзаемаадносіны Англіі і СССР, што ў тых пытаннях, па якіх на яе асабліва нападаюць, савецкая ўлада паступае зусім правільна. Мы вялі сябе ў адносінах да Расіі бессаромна, мы распаўсюджвалі пра СССР не абгрунтаваныя паклёпы. Калі-б у нас было розуму хоць на два пэнсы, мы павінны былі-б з радасцю скарыстаць выпадак і прапанаваць у распаўсюджанне Расіі лішкі нашых фінансаў для разьвіцця яе прамысловасці“.

АМЭРЫКА

● Часопісь „Новыя масы“, орган амерыканскай пролетарска-рэвалюцыйнай літаратуры праводзіць кампанію па ператварэнні часопісі, на аснове рашэнняў міжнароднай канфэрэнцыі пролетарска-рэвалюцыйных пісьменьнікаў, у сапраўды масавы орган амерыканскага рабочага руху. „Новыя масы“ арганізуюць масавыя рабочыя мітынгі, дзе павінны быць выяўлены шляхі гэтай перабудовы часопісі.

● Рэдакцыя „Літаратурнай газеты“ агрыманы ліст ад Эптона Сынклера, у якім ён паведамляе, што ім скончаны новы роман „Рымскае сьвята“. У гэтым романе праводзіцца паралель між сучаснай Амерыкай і старажытным Рымам. Стачкі, рабочыя хваляванні, „чырвоныя“ змовы, высылкі рэвалюцыянераў, аграрнае пытаньне, спекуляцыі, эканамічны крызіс, беспрацоўе, праблема разводу, забарона спірытусовых трункаў, што гэта, Рым ці Амерыка?

Гэта — вострая соцыяльная сатыра, якая пераплятаецца ў романе з любоўнай інтрыгай.

Апошні яго роман „Духоўнае радыё“ (на тэму тэлепатыі) выклікаў прыхільныя водклікі буржуазнай крытыкі і здзіўленьня ў рабочай прэсе, якая азначыла значнае „паправеньне“ аўтара.

У сваім лісьце Сынклера падае надзею, што „Рымскае сьвята“ адновіць ягоную рэпутацыю рэвалюцыйнага пісьменьніка.

У сувязі з ўзнагародай нобэлеўскай прэміяй Сінклера Льюіса, апошні ў артыкуле,

змяшчаным у „Нью-Ёрк Таймс“, заяўляе, што Эптон Сынклера, як самы папулярны за межамі амерыканскі пісьменьнік мог-бы атрымаць нобэлеўскую прэмію, калі-б ня быў соцыялістам. „Калі Швэцкая акадэмія, піша з гэтай прычыны Эптон Сынклера, — пойдзе за парадай Сынклера Льюіса, і, ня глядзячы на свой „агрэсыўны соцыялізм“, я атрымаю праслаўтаны 46.000 доляраў, — я выкарыстаю іх на расылку збору маіх твораў у публічныя бібліятэкі ўсяго сьвету“.

● Два месяцы назад у Чыкага стварылася ліга пролетарскіх мастакоў пісьменьнікаў і музыкаў. Колькасьць яе членаў бесперапынна расьце і ўплыву яе сярод амерыканскіх рабочых узьнімаецца. Адну з бліжэйшых задач лігі зьяўляецца арганізацыя першай у Амерыцы „Сіняе блюзы“.

● Амерыканскія і савецкія мастакі мяняюцца сваім мастацкім вопытам. Вільям Гропэр, які вырнуўся з Харк ўскай канфэрэнцыі, прывёз цэлы шэраг малюнкаў савецкіх мастакоў. Хутка ў Нью-Ёрку адбудзецца выстаўка савецкага мастацтва. У сваю чаргу ў Маскве адбудзецца выстаўка малюнкаў мастакоў Нью-Ёрскага клюбу Джона Рыда.

● Саюз яўрэйскіх пролетарска-рэвалюцыйных пісьменьнікаў, які арганізаваўся ў Злучаных штатах у сярэдзіне 29 году, выдае з лістапада 30 году свой штомесячны орган „Молат“. Як паказваецца ў праграмным артыкуле і нумары часопісі, „Молат“ ставіць сабе задачу даць марксысцка-ленінскі аналіз гаспадарчых і палітычных зьяў Амерыкі, азнаёміць чытача з інтэрнацыянальным рабочым рухам і жыццём Савецкага саюзу і садзейнічаць разьвіццю пролетарскай культуры і пролетарска-рэвалюцыйнай літаратуры.

● Апошнімі часамі ў Злучаных штатах дужа вырас інтарэс да СССР, вышла некалькі кніжак, якія прысьвячаны жыццю і эканоміцы савецкіх рэспублік. Проф. Кальвін Губэр выпускае кнігу „Эканамічнае жыццё Савецкага саюзу“, дзе ён піша, што апошнія падзеі ў Савецкім саюзе маюць вялізарнае значэньне, і калі капіталізм радыкальна не палепшыць тэхнікі збыту і распаўсюду так, каб унікнуць недаспажываньня, ня зьнішчыць беспрацоўя і не палепшыць умоў жыцця, то сусьветная рэвалюцыя наблізіцца хуткімі крокамі.

Лібэральны проф. Колумбійскага ўнівэрстытэту Коўнтс, журналіст Вільям Уайт, які пражывае ў СССР тры гады, Фарбман і інш. журналісты, эканамісты і пісьменьнікі таксама выпускалі кніжкі, галоўным чынам, прысьвячаныя нашай пяцігодцы. Трэба сказаць, што ўсе гэтыя кніжкі належыць яму буржуазных пісьменьнікаў.

Усім філіям і літаратурным гурткам БелАПП

Часопісь „Маладняк“, орган БелАПП, зьяўляецца тэй зброяй, пры дапамозе якой БелАПП сваёй мастацкай творчасцю, крытыкай публіцыстычнай змагаецца за гэгемонію пролетарскай літаратуры. Сэкратарыятам БелАПП прымаюцца захады да палепшання зместу „Маладняка“, забеспячэння сваячасовага выхаду яго. У 1931 г. „Маладняк“ уводзіць некаторыя новыя аддзелы. „Маладняк“ будзе знаёміць чытачоў з дасягненнямі замежнай пролетарскай рэвалюцыйнай літаратуры. Будзе зьмешчаны шэраг артыкулаў, напісаных замежнымі таварышамі аб стане і барацьбе, аб дасягненнях паасобных атрадаў пролетарскай рэвалюцыйнай літаратуры замежжа,—шэраг перакладаў з замежных пролетарскіх літаратур. Будзе аддадзена вялікая ўвага пролетарскай літаратуры СССР. Належнае месца павінны будуць заняць пытанні творчага мэтаду пролетарскай літаратуры. „Маладняк“ будзе змагацца за ліквідацыю рэштак уплыву нацыянал-дэмакратычнай ідэалёгіі ў беларускай літаратуры і ў беларускай культуры наогул, будзе выкрываць сутнасць нацыянал-дэмакратызму, які апрапаўся ў лёзунгі „самабытнасці“, „беларускасці“ і г. д. Будзе ўзмоцнены аддзел літаратурнай крытыкі, задачай якога будзе накіроўваць увагу пісьменьніка да найбольш актуальных для соцьялістычнага будаўніцтва тэм, да аўладання дыялектыка-матэрыялістычным творчым мэтадам, да павышэння яго мастацкай кваліфікацыі.

Перад „Маладняком“, як перад часопісцю пролетарскай літаратуры, стаяць надзвычайна важныя задачы.

Аднак, паспяховае вырашэнне задач пролетарскай літаратуры і яе асноўнага атрада на Беларусі—БелАПП,—будзе выканана толькі пры ўмове шчыльнай сувязі нашай часопісі з тысячнымі масамі працоўных чытачоў. Таму шырокае распаўсюджанне часопісі „Маладняк“ мае для нас ня тэхнічнае, з вялікае прынцыповае значэнне. Рост тыражу, рост чытаемасці „Маладняка“ будзе адзнакай росту ўплыву пролетарскіх ідэй, росту ўплыву пролетарскай літаратуры.

„Маладняк“ павінен распаўсюджвацца пераважна шляхам падпіскі. „Маладняк“ ня можа разьлічваць на выпадковага чытача. У рознічны продаж будзе давацца зусім малая колькасць экзэмпляраў „Маладняка“.

Лік падпішчыкаў на „Маладняк“ расьце. Аднак, мы не павінны спадзявацца на самацёк. Філіі, літаратурныя гурткі і студыі, паасобныя белаппаўцы і літгурткоўцы павінны актыўна ўзяцца за распаўсюджанне „Маладняка“ шляхам падпіскі. Філіі, літгурткі павінны вызначыць брыгады па збору падпіскі на „Маладняк“. Гэтыя брыгады павінны абыйсці прадпрыемствы і ўстановы свайго гораду, раёну, вытлумачыць задачы „Маладняка“, завербаваць падпішчыкаў. Кожны член БелАПП павінен мець канкрэтную задачу па збору падпіскі. лепшая форма падпіскі—гэта kolekтыўная падпіска праз мясцовыя і фабзаўкомы. Усе літаратурныя выступленьні, усе агульнаграмадзкія сходы павінны быць выкарыстаны для збору падпіскі. Брыгадам трэба звязвацца з агентамі па збору падпіскі БДВ, з упаўнаважанымі комсамолу па збору падпіскі на газету „Чырвоная Зьмена“, прыцягваючы іх да ўдзелу па распаўсюджваньню „Маладняка“. Усе белаппаўцы, усе літгурткі павінны выпісваць і чытаць „Маладняк“.

УСІМ ФІЛІЯМ І ЛІТАРАТУРНЫМ ГУРТКОМ БЕЛАПП

Брыгады павінны дабіцца, каб ва ўсіх бібліятэках, фундамэнтальных і перасоўках, ва ўсіх хатах-чытальнях, школах быў „Маладняк“ у патрэбнай колькасці экзэмпляраў.

Па ліку сабранай падпіскі можна будзе меркаваць, між іншым, наколькі тая або іншая філія БелАПП, той ці іншы літгурток выказваюць грамадскую актыўнасць, руплівасць у выкананні аднае з задач пролетарскай літаратуры.

Працу па збору падпіскі на „Маладняк“ трэба правесці з такім разьлікам, каб у асноўным скончыць яе не пазьней 1-га мая 1931 года.

5000 гадавых падпішчыкаў на „Маладняк“—гэта першая ступень, на якую мы павінны падняцца. Кожная філія, кожны літгурток з гэтай агульнай лічбы павінен сабе вызначыць максымальную, імкнучыся заняць першае месца ў выкананні гэтае задачы.

Адказны Сэкратар БелАПП Я. Ліmanoўскі

15/III-31 г.

БЕЛДЗЯРЖВЫДАВЕЦТВА
АДДЕЛ ПАДПІСНЫХ І ПЭРЫОДЫЧНЫХ ВЫДАНЬНЯЎ
МЕНСК, САВЕЦКАЯ, 79. ТЭЛ. 17-12

ПАДПІСВАЙЦЕСЯ

==== НА ЧАСОПІСЬ =====

„МАЛАДНЯК“

Орган беларускай асоцыяцыі пролетарскіх пісьменьнікаў

У 1931 годзе частка аддзелаў часопісі рэарганізуецца. Будуць уведзены аддзелы: „РАБОЧАЯ КРЫТЫКА“, „ЛІТАРАТУРНАЯ КОНСУЛЬТАЦЫЯ“ і інш.

У 1931 годзе „МАЛАДНЯК“ дасць шэраг аповесцяў, поэм на тэмы: змаганьня за прамфінплян, вытворчасці і калектывізацыі.

У 1931 годзе „МАЛАДНЯК“ зьмесьціць шэраг артыкулаў аб замежных літаратурах: нямецкай, вэнгерскай, баўгарскай, славенскай, чэскай, польскай і інш. Будуць зьмешчаны артыкулы аб пролетарскай літаратуры РСФСР, Украіны і Закаўказзя.

||| У часопісі „МАЛАДНЯК“ бяруць удзел лепшыя сілы пролетарскай літаратуры БССР і выдатнейшыя прадстаўнікі пролетарскай літаратуры Савецкага Саюзу і замежжа. |||

УМОВЫ ПАДПІСКІ:

на 12 месяцаў. . . 5 р. — к.
„ 6 месяцаў. . . 3 р. — к.
„ 3 месяцы. . . 1 р. 50 к.

Асобны нумар 50 кап.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: у аддзеле падпісных і пэрыодычных выданняў: Менск, Савецкая, 79, усімі кнігарнямі, кіёскамі і ўпаўнаважанымі БДВ, усімі паштова-тэлеграфнымі конторамі і крамамі спажывецкай коопэрацыі.

ЦАНА 50 НАП.

БЕЛАРУСКАЕ

■ ДЗЯРЖАУНАЕ ■

■ ВЫДАВЕЦТВА ■

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА

АДДЗЕЛ ПАДПІСНЫХ І ПЭРЫОДЫЧНЫХ ВЫДАНЬНЯЎ

Менск, Савецкая, 79.

Тэлефон № 17-12

АДКРЫТА ПАДПІСКА на 1931

НА ПЭРЫОДЫЧНЫЯ ВЫДАНЬНІ БЕЛДЗЯРЖВЫДАВЕЦТВА

ПАДПІСВАЙЦЕСЯ, ЧЫТАЙЦЕ, РАСПАЎСЮДЖАЙЦЕ

„КОМУНІСТЫЧНАЕ ВЫХАВАНЬНЕ“

часопісь педагогічнай, мэтодычнай і політычнай асьветы

12 К Н І Г
ВЫХОДЗЯЦЬ
У Г О Д

У М О В Ы П А Д П І С К І :

На год		На 6 м.		На 3 м.		К О Ш Т
Руб.	Кап.	Руб.	Кап.	Руб.	Кап.	АСОБН.
8	—	4	50	2	30	НУМАРУ 80 к.

„М А Л А Д Н Я К“

літаратурна-мастацкая і грамадзка-політычная часопісь. Орган Беларускай Асоцыяцыі Пролетарскіх Пісьменьнікаў.

12 К Н І Г
ВЫХОДЗЯЦЬ
У Г О Д

У М О В Ы П А Д П І С К І :

На год		На 6 м.		На 3 м.		К О Ш Т	
Руб.	Кап.	Руб.	Кап.	Руб.	Кап.	АСОБН.	
5	—	3	—	1	50	НУМАРУ 50 к.	

„П О Л Ы М Я“

часопісь літаратуры, політыкі, эканомікі, гісторыі, крытыкі.

12 К Н І Г
ВЫХОДЗЯЦЬ
У Г О Д

У М О В Ы П А Д П І С К І :

На год		На 6 м.		На 3 м.		К О Ш Т
Руб.	Коп.	Руб.	Коп.	Руб.	Коп.	АСОБН.
10	—	5	50	3	—	НУМАРУ 1 р.

„У З В Ы Ш Ш А“

часопісь літаратуры, мастацтва, крытыкі. Орган літаратурна-мастацкага згуртаваньня „Узвышша“.

12 К Н І Г
ВЫХОДЗЯЦЬ
У Г О Д

У М О В Ы П А Д П І С К І :

На год		На 6 м.		На 3 м.		К О Ш Т
Руб.	Кап.	Руб.	Кап.	Руб.	Кап.	АСОБН.
6	—	3	50	2	30	НУМАРУ 80 К.

„Ч Ы Р В О Н А Я Б Е Л А Р У С Ь“

ілюстраваная двухтыднёвая часопісь. Часопісь „Чырвоная Беларусь“ высьвятляе праз мастацкае слова і ілюстрацыі рост і разьвіцьцё сьцыялістычнага будаўніцтва БССР і ўсяго СССР.

24 Н У М А Р Ы
ВЫХОДЗЯЦЬ
У Г О Д

У М О В Ы П А Д П І С К І :

На год		На 6 м.		На 3 м.		К О Ш Т
Руб.	Кап.	Руб.	Кап.	Руб.	Кап.	АСОБН.
3	—	1	50	—	75	НУМАРУ 15 К.

ПАДПІСАЦА МОЖНА: у аддзеле падпісных і пэрыодычных выданьняў БДЗ (Менск, Савецкая, 79, тэл. 17-12); у Цэнтральнай кнігарні БДВ (Менск, рог Ленінскай і Савецкай); ва ўсіх гарадзкіх аддзяленьнях БДВ; у аддзеле падпіскі пэрыодэктару ГІЗ'у РСФСР (Менск, Савецкая, 54); ва ўсіх паштова-тэл. конторах і ва ўсіх кніжных крамах спажывецкіх таварыстваў Белкоопсаюзу.

